

CONTRA

PERCOLANTES CVLICEM

ET

DEGLVTIENTES CAMELVN,

EX

MATTHAEI CAP. XXIII. v. 24.

EXPONIT

M. IO. IACOB. GREIFF

MISENAS

PASTOR MELBISIENSIS

LIPSIÆ

SVMTIBVS GODOFREDI AVGVSTI STOPFFELII

A. R. S. MDCCXXXVIII.

O R A T I O N E S

CONTRA

PERCOLANTES CALICEM

ET

DEGLUTIENTES CAMELUM

EX

MATTHAEI CAP. XXII. V. 24.

EXRONIT

M. IO. IACOB. GREFFE

WISMA

PASCH. 1783

ELENCHVS DISSERTATIONIS.

- §. 1. Introitus, de methodo tractandi Textus biblicos analytica, eaque obseruata in tractatione Textus praesentis.
- §. 2. proponit Argumentum Textus, quod est Obiurgatio sanctimoniae falsae, et quod resoluitur in Obiecta duo tum personalia tum realia.
- §. 3. Forma Textus triplex, Grammatica, Logica et Rhetorica.

SECTIO I. ΕΞΗΓΗΣΙΣ VERBORVM TEXTVS.

A.) *Elocutio paroemialis.*

- §. 4. N.) *Obiectum personale duplex*, Scribae et Pharisei, et quidem
Imum Scribae, quorum explicatur a) nomen, Γραμματεῖς, סופרים, a notione generali, et strictiore.
- §. 5. b) *Officium*, idque tum ante captiuitatem babylonicam
- §. 6. -- tum post reditum ex eadem.
- §. 7. *Officium eorum Ecclesiasticum.*
- §. 8. Scribae iunguntur τοῖς Νομικοῖς.
- §. 9. *Officium eorum Politicum.*
- §. 10. Qu. an Scribae iidem fuerint, qui Νομικοὶ et Νομοδιδάσκαλοι.
- §. 11. Quod Scribarum nomen non Sectae fuerit, et quod distincti a Phariseis.
- §. 12. Synonyma Scribarum alia, in specie חכמים, Sapientes.
- §. 13. Scribae a Phariseis distincti.
- §. 14. Quo modo copulati cum Phariseis a Christo.
- §. 15. Idem *Obiectum personale*, Pharisei, explicantur, 1.) a significatione etymi פריש, separare.
- §. 16. 2.) ab enumeratione Separatissimi eorum multiplicis.
- §. 17. Quod Sectam effecerint, et in quo forma istius constiterit.
- §. 18. Singulatim per munditiei externae studium se separarunt.
- §. 19. Sanctitas per illam munditiam quaesita.
- §. 20. Axioma eorum de perfecta impletione Legis.
- §. 21. Illud Scribae et Pharisei iuncti, notantur
a.) ab officio suo, ductores viae, vbi α.) vox ὁδηγός, eiusque significatio propria,
- §. 22. β.) impropria, signans officium Rectoris et Doctoris publici; quod probatur et illustratur ex V. et N. T.
- §. 23. b.) a vitio ipsis adiuncto, τυφλοί, quae vox
α.) vindicatur a Contradictione in adiecto.
- §. 24. β.) explicatur, quoad significatus suos.
- §. 25. γ.) illustratur ex vaticiniis V. T. synonymicis, per משרים ומתעים, ductores errantes et seducentes.
- §. 26. δ.) applicatur ad Phariseos ratione officii.
- §. 27. c.) probatur de iisdem 1.) ex Subiecti descriptione, 2.) ex Scopo et Argumento Textus, 3.) ex historia Evangelica.

ELENCHVS DISSERTATIONIS.

- §. 28. 4.) ex Effectis caecitatis eorum, ratione ducum, ratione ducendorum.
- §. 29. Relatio huius Praedicati, *duces caeci*, ad sanctitatis ipsorum studium peruersum.
- §. 30. Veritas Praedicati huius euincitur, per paraphrasin additam.
- §. 31. Emphasis in vocibus: *Vos Scribae et Pharisei*.
- §. 32. Vox *caeci*, saepius repetita, a *ταυτολογίας* vindicatur.
- §. 33. 1.) *Obiectum reale duplex* A.) τὸν κῶναπα διῶλίζοντες. A.) Exegesis. Qu. an vitium doctrinae, an morum, notetur?
- §. 34. Obs. quod sit dictio paroemialis emphatica.
- §. 35. De ritu percolandi culices, cuius descriptio datur.
- §. 36. Eiusdem existentia a.) apud Gentiles, probatur ex antiquitate profana, praesertim Inscriptione Sigea.
- §. 37. Historia et explicatio huius Inscriptionis.
- §. 38. b.) apud Iudaeos, ex antiquitate sacra, tamquam ritus religiosus.
- §. 39. Κῶναψ, *culex*, significatio vocis propria.
- §. 40. Sententiae de ea, in tres classes diuisae.
- §. 41. Conciliatio sententiarum.
- §. 42. Probatur ex MAIMONIDE.
- §. 43. Relatio culicis triplex 1.) ad paruitatem, 2.) immunditiem Leuiticam, 3.) periculum strangulationis.
- §. 44. Vocis διῶλίζειν significatio propria,
- §. 45. Vox eadem adhibita a LXX Interp. Amos. VI. 6.
- §. 46. Obseruatio, quod in Participio ponatur.
- §. 47. Illustratur per Synonyma apud Auctores profanos, ἡθῶ, ἡθῆς, ἡθίζω, et Ebraeorum קט.
- §. 48. Versiones huius vocis.
- §. 49. Conciliatio discrepantiae vertentium per *excolare*, et *percolare*.
- §. 50. Modus percolationis, ope coli.
- §. 51. De Colis veterum, eorumque vsu.
- §. 52. De necessitate percolationis.
- §. 53. De significatione vocis διῶλίζειν metonymica et emphatica.
- §. 54. Finis percolationis, religiosus Iudaeis, idemque Phariseis et Iudaeis plane peculiaris.
- §. 55. Relatio paroemiae, διῶλίζειν τὸν κῶναπα, ad Subiectum suum, Scribas et Phariseos.
- §. 56. Significatio vocis διῶλίζειν translata, infertur exposita ex v. 23. h. Cap.
- §. 57. B.) Sensus paroemiae figuratus t. generalis, t. specialis.
- §. 58. Generalis.
- §. 59. Specialis, resp. Iudaeorum.
- §. 60. Explicatur et probatur ex v. 23, quod *culices* praefigurent a.) in genere, *minima Legis*, *decimationem*.
- §. 61. b.) in specie, *minimorum olerum*, quae recensentur.
- §. 62. Probatur, quod ista olera fuerint minima decimationis.
- §. 63. Relatio horum minimorum ad Scopum Christi.

ELENCHVS DISSERTATIONIS.

- §. 64. Relatio harum decimationum ad διῶλίζειν.
- §. 65. Significatio verbi ἀποδεκατῆν, an sit h. l. actiua an passiuā?
- §. 66. Praeiuudicium falsum, quod Pharisei non dederint decimas
- §. 67. Concluditur, quod Pharisei decimas dederint.
- §. 68. Respectus Christi ad decimationem in genere, tamquam vitiosā,
- §. 69. Qu. An decimatio istorum minimorum ex institutione diuina, an humana, obseruata sit?
- §. 70. Argumenta affirmantium prius.
- §. 71. Argumenta affirmantium posterius.
- §. 72. Posterior sententia eligitur.
- §. 73. Rationes allegantur.
- §. 74. Respondetur ad argumenta prioris classis
1.) quoad approbationem Christi,
- §. 75. 2.) quoad δὲ adhibitum.
- §. 76. Quod decimatio in genere, a.) relationem habuerit ad cultum Dei V.T. probatur.
- §. 77. b.) Forma cultus diuini per eam praestiti, docetur.
- §. 78. Quod vero inter minima Legis sit referenda.
- §. 79. Quod damnetur vt vitiosa in T. in relatione ad
- §. 80. a.) Subiectum decimans, Scribas et Phariseos,
b.) modum, c.) finem vitiosum.
- §. 81. Anne et ad Scribas pertinuerit Obiurgatio de decimis? cum ratione dubitandi.
- §. 82. Emphasis relationis ad vtrosque, Scribas et Phariseos, asseritur.
- §. 83. Relatio huius Obiurgationis Christi, circa studium minimorum in Religione, ad Scopum et Argumentum Textus.
- §. 84. Relatio eiusdem ad exemplar falsae sanctitatis praefigurandum.
- §. 85. B.) *Obiectum Alterum reale*, figurate propositum per τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες, cuius
I. *Exegesis* ex hoc v. 24. vbi notatur particula connexionis δὲ, eiusque emphasis.
- §. 86. a.) Figura dictionis, expressa per paroemiam, cuius
- §. 87. a.) Obiectum, *camelus*, adhibitus in symbolum 1.) magnitudinis, 2.) hypocriseos, cum applicatione ad Phariseos.
- §. 88. Falsa eius interpretatio de Christo.
- §. 89. b.) Actus, καταπίνειν, cuius notiones propriae 1.) euoluuntur,
- §. 90. 2.) illustrantur ex opposito διῶλίζειν.
- §. 91. 3.) conscientiam cauteriatam subindicant.
- §. 92. 4.) ex inductione locorum V.T. habentium עָלָה et עָלָה, vltcrius eruuntur,
- §. 93. praesertim ex Iesa. IX. 16. vbi LXX. Interpr. καταπίνειν habent.
- §. 94. Eiusdem loci lectio duplex adnotatur.
- §. 95. et 96. et parallelismus cum Textu nostro obseruatur.
- §. 97. et 98. Item ex Iesa. III. 12.
- §. 99. Emphasis phraseos, deglutire viam, a VITRINA demonstrata.

ELENCHVS DISSERTATIONIS.

- §. 100. Eiusdem phraseos vindicatio ab Hyperboles vitio.
- §. 101. Exempla ex Auctoribus profanis.
- §. 102. β.) Sensus figuratus s. mysticus phraseos καταπίνειν τὴν κάμηλον, exponitur.
- §. 103. Illustratur per periphrases Interpretum.
- §. 104. Comparatio et Oppositio, insitae, adnotantur.
- §. 105. Applicantur vocis καταπίνειν significationes ad Phariseos.
- §. 106. Vtrumque Praedicatum, percolare culices, et deglutire camelos, iunctum, applicatur ad Scribas et Phariseos.
- §. 107. Probatur ex historiae Evangelicae exemplis.
- §. 108. Idea sanctorum simulantium inde sistitur.
- §. 109. Respectus vtriusque Praedicati, iunctim sumti, ad Scopum Orationis Christi, expenditur.
- §. 110. II. Επεξηγήσεις phraseos, καταπίνειν τὴν κάμηλον, ex v. 23. antec. ubi
- §. 111. A.) Obiectum deglutitum, camelus, exponitur per τὰ βαρύτερα Νόμα.
- §. 112. Adnotatur a.) Ellipsis, quomodo supplenda b.) contra ψευδερμηνείαν BELLARMINI, suppletis τὰ βαρύτερα, per, peccata.
- §. 113. Versio per Superlativum.
- §. 114. Vox Νόμος exponitur.
- §. 115. Item, τὰ βαρύτερα.
- §. 116. Dissensus ELSNERI a translatione per grauiora et difficiliora.
- §. 117. Respondetur ei.
- §. 118. Qu. 1.) an et 2.) quo sensu dentur grauiora Legis?
- §. 119. 3.) Quae sint ista grauiora Legis, specificè in T. allegantur, ἡ κρείσσις, ὁ ἔλεος, καὶ ἡ πίσσις.
- §. 120. Qu. An haec de prioris, an posterioris tabulae Decalogi officiis sint intelligenda?
- §. 121. ἡ κρείσσις 1.) exponitur,
- §. 122. 2.) applicatur ad Phariseos, quod eam omiserint.
- §. 123. ὁ ἔλεος, cuius 1.) explicatio. 2.) applicatio.
- §. 124. ἡ πίσσις, cuius 1.) explicatio. 2.) applicatio.
- §. 125. Quod plura dentur grauiora Legis officia.
- §. 126. Probatur, quod nominata in Textu sint t. grauiora s. praestantiora in se.
- §. 127. t. difficiliora praestatione.
- §. 128. t. comparate, respectu ad decimationem, et minima alia.
- §. 129. B. Praedicatum, ἀφήκατε, quod observatur in Praeterito positum.
- §. 130. Significatio vocis.
- §. 131. Eiusdem versio.
- §. 132. Aequipollentia cum καταπίνειν.
- §. 133. Relatio huius Praedicati, omittere iudicium, misericordiam et fidem, ad Subiectum suum, Scribas et Phariseos.
- §. 134. Illustratio et probatio huius omissionis, ex historia Antiquitatis Iudaicae.
- §. 135. Relatio eiusdem ad ideam sancti imaginarii cuiusvis, ex typo Pharisei.
- §. 136. SECTIO II. DE VI OBIVRGATORIA HVIVS TEXTVS, quae effertur per

A.) asser-

ELENCHVS DISSERTATIONIS.

A.) assertionem claram, B.) per vaeh! additum.

A.) Assertio de vi obiurgatoria Textus euincitur

a.) ex toto Capite XXIII. Matthaei, b.) ex tenore verborum v. 23. *haec oportuit facere, et illa non omittere*, quorum datur i.) Sensus integer.

§. 137. 2.) Obseruatio, quoad ταῦτα et ἐκείνα.

§. 138. 3.) Emphasis in oppositione τῇ ποιῆσαι et ἀφιέναι.

§. 139. c.) per Argumenta Obiurgatoria e Textu deducta, quorum imum) a vitiosa qualitate Subiecti obiurgati.

§. 140. 2dum) a contemptu grauiorum Legis, propter decimationem a Phariseis admissio.

§. 141. 3ium) ab opinione meriti et perfectionis.

§. 142. 4tum) a peruerfione turpi ordinationis diuinae.

§. 143. 5tum) a superstitione in decimando.

§. 144. 6tum) a caecitate mentis, tamquam fonte fictae sanctitatis.

§. 145. Meditatio de hoc fonte malo.

§. 146. 7mum) ab hypocrisi vitiosa,

§. 147. quae Phariseis non temere imputata euincitur.

§. 148. B.) Obiurgatio effertur per vaeh additum, vbi

§. 149. Vocis εἰς, significatio, quae est

§. 150. t. admonentis, t. dolentis, t. comminantis malum temporale, spirituale, aeternum.

§. 151. Vaeh hoc euoluitur ex עֵלֶךְ

§. 152. quoad malum a.) temporale,

§. 153. b.) spirituale,

§. 154. c.) aeternum.

§. 155. Rationes vaeh pronunciati i.) rat. Obiecti personalis,

§. 156. 2.) rat. Obiecti realis,

§. 157. 3.) rat. Praedicatorum de ipsis, quod colauerint culices, et camelos deglutiuerint.

§. 158. 4.) propter constitutionem Pharisaismi totam corruptam,

§. 159. 5) ex iure talionis.

§. 160. **SECTIO III. DE FORMA RHETORICA HVIVS**

TEXTVS, vbi asseritur, quod pro fine Oratoris, *persuafione* sc. infit huic Christi oraculo, *Sapientia, Grauitas, Elegancia Sermonis.*

§. 161. a.) *Sapientia Oratoris* demonstratur i.) ex affectu Oratoris bono.

§. 162. Qu. Quis affectus Christi tum fuerit?

§. 163. De affectu auditorum Christi.

§. 164. 2.) ex Scopo contra auditores suos directo, vt liberaret eos ab errore suo.

§. 165. Hinc vtitur oratione elenctica et obiurgatoria simul.

§. 166. 3.) Itidem, ex verbis clavis adhibitis.

§. 167. 4.) Quod peccati conscientiam euincit.

§. 168. Obiectio, quod viros summos nominatenus publice obiurgauerit? Responsio.

§. 169. Item, quod prouerbum tritum vulgo, adhibuerit? Responsio.

ELENCHVS DISSERTATIONIS

- §. 170. b.) *Grauitas Orationis* 1.) ex verborum dignitate.
 §. 171. 2.) ex Argumentorum pondere, t. probantium
 §. 172. t. commouentium, ductorum, a.) a misera conditione auditorum α.) qua
 intellectum, β.) conscientiam, γ.) voluntatem.
 §. 173 b.) a dedecore, contracto ex 1.) hypocrisi, 2.) superstitione, 3.) dolo.
 §. 174. c.) a comminatione iudiciorum diuinorum.
 §. 175. d.) astultitia 1.) propter studium Religionis vanum.
 §. 176. 2.) propter neglectum grauiorum.
 §. 177. 3.) ob animum hypocriticum.
 §. 178. 4.) ob actiones contrariantes.
 §. 179. 5.) propter damnum ex vae indicto.
 §. 180. c.) *Elegantia Sermonis*, demonstratur ex Tropis, t. in phrasibus, t. in verbis,
 qui sunt
 §. 181. 1.) Adagia.
 §. 182. 2.) Comparatio.
 §. 183. 3.) Oppositio.
 §. 184. 4.) παράδοξον,
 §. 185. 5.) Metaphorae.
 §. 186. 6.) Metonymiae.
 §. 187. 7.) Ritus.
 §. 188. An Hyperbole fit in phrasi: *deglutire camelum*?
 §. 189. Negatur.
 §. 190. Vindicatur ista ab Hyperbole 1.) ex vsu recepto vocis deglutire frequentissi-
 mo in S. S.
 §. 191. 2. Ex definitione Hyperboles.
 §. 192. 3.) Quod sit potius vox praegnanis,
 §§. 193. 194. quae diuersa est ab Hyperbole.
 §§. 195. 196. 197. Testimonia duo ex LUTHERI Scriptis, explicationem nostram
 confirmantia, et exponentia in specie conditionem conscientiae angustae et
 laxae.

TEXTVS

TEXTVS

Matthaei Cap. XXIII. v. 24.

Ὁδηγοὶ τυφλοὶ, οἱ διυλίζοντες τὸν κώνωπα, τὴν δὲ
κάμηλον καταπίνοντες.

Versio BEZAE:

*Duces caeci, qui percolatis culicem: camelum autem
deglutitis.*

Versio B. LUTHERI:

**Ihr verblendete Leiter, die ihr Mücken seiget, und Ka-
meele verschlucket.**

Quam rerum omnium cognitio solida, Resolutionis via pro-
cedat, propterea ab Analyfi Textus, opellam nostram
inchoare necesse est. Analyfis autem posita est in inue-
stigatione rerum omnino trium; quae sunt primo, *Tex-
tus Argumentum*; deinde, qui eum ab utroque latere stipant, hinc
Scopus, quo Textus collineat; illinc *Nexus*, qui cum praecedentibus
eumdem copulat. Hac via exponendi Textus sacros, quam monstrat
Cl. LUDOV. WOLZGEN, in *Oratore S. c. XV. p. 19.* si incedamus,
con-

confidimus fore, ut haec tria mutuo suo inuicem lumine Textum red-
dant clarum, ita, ut certum eius sensum eruere possimus. Hunc
dare studui, tum *Exegesi* verborum Textus ipsius, tum *Epexeysi*, ex
commate antecedente 23. h. C. allata; siquidem deprehendi, dictum
hoc antea pertractatum esse non nisi perfunctorie: exegetice a SEBAST.
SCHMIDIO, occasione versus 23. h. C. in *Dissert. de Grauioribus Le-
gis*; et ascetice, a Vener. PALMIO, in Operis Ipsius homileticis, in-
scriptis: *Peccata non agnita*, P. II. Meditat. V. Opera tamen ipsorum
laudabili me vsum esse, gratus profiteor.

§. II.

Primum meditationis nostrae obiectum se praebet, *Argumentum
Textus*, quod si ex scopo dicentis, et nexu cum antecedentibus, exa-
minamus, est *Obiurgatio falsae s. imaginariae sanctitatis*, quae resolui-
tur in *Obiecta duo personalia*, quae sunt *Scribae et Pharisei*, tamquam
ductores viae caeci a Christo obiurgati; tum in *Obiecta duo realia*, quae
per thesin duplicem efferuntur.

Prima thesis est, quod sint *percolantes culicem*; quod notat cu-
ram superstitiosam rerum minimarum in Religione. Altera: quod
sint deglutientes camelum; qua neglectus rerum momenti maximi in
Religione, reprehenditur. *Probat* hoc, primo, ex *Scopo Textus*, qui
per totum C. XXIII. Matthaei est obiurgatorius; tum ratione *Obiecti per-
sonalis*, quod sunt *Scribae et Pharisei*, expresse nomine designati, a
versu inde 2. h. C. tum ratione *Obiecti realis*, quod versatur circa *Sancti-
tatis ipsorum peruersae species* diuersas, operosae solum in externis
Religionis operibus, ex caecitate et stupore mentis summo oriundae,
et cum affectu stulto atque insano coniunctae.

Deinde inclarescit ex significatione verborum in Textu adhibi-
torum, quae singula sensum allegatum propinant.

Denque ex Connexione cum v. 23. cuius hic versus 24 est ex-
planatorius: siquidem ille eandem plane cum nostro fundit sensum;
nisi quod hic verbis paroemialibus enunciatur, quibus Seruator Opti-
mus versui antecedenti maiorem lucem et maius pondus addere
voluit.

§. III.

Id quod patebit luculentius in ipsa Textus pertractatione, ad
cuius *Formam* delineandam nos iam accingimus. Haec autem *Forma*
Textus,

Textus, quam Exegeta bonus in Textu biblico exponendo quolibet, sibi constanter ob oculos ponit, *Figuram* habet triplicem, nempe *Grammaticam*, *Logicam*, et *Rhetoricam*. Has singulas et nos obtuebimur, hac methodo, tamquam filo ariadneo, vsuri. *Grammatica* verborum indagatio, *sensum litterae* suppeditabit; *Logica* eorundem ponderatio, *sensum litteralem*, qui verbis tum propriis, tum figuratis, hic effertur, a Spiritu S. intentum, praestabit; itidem *Comparisonem*, *Oppositionem*, *Copulam*, et mutuam *inter Subiectum* et *Praedicata*, *Argumenti* quoque ad *Scopum* suum *Relationem* excutiet, et vim veritatis dictorum demonstrabit. *Rhetorica* denique Resolutio, singulorum verborum vim ad persuadendum et commouendum deducet. Faxit Deus feliciter!

SECTIO I. ΕΞΗΓΗΣΙΣ VERBORVM TEXTVS.

§. IIII.

Primordium itaque explicandi Textus secundum *Figuram Grammaticam*, capiendum est A.) ab *interpretatione elocutionis paroemialis*, quae incipit

N.) ab *Obiecto personali*; quod quidem in Textu nostro saltem ab officio suo notatur: propterea nomenclatura eius expressa, necessario hic repetenda est ex versu proxime antecedente, cum nostro versu 24, nexu indiuulso cohaerente: 'Οι Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι. Vulgo quoque notum est, quod hi fuerint viri, tempore Christi magni inter Iudaeos nominis. Animus non est, historiam eorum hic intextere. Sed quoniam Textus sacri ex historia Obiectorum plurimam lucem accipiunt: hinc, quae fuerit utrorumque conditio, penitus nosse, hic apprime iuuabit; siquidem ut typus obiurgatae a Christo sanctitatis falsae repraesentantur. Propterea ne moleste ferat L. B. si iusto prolixiores de iisdem erimus, quo perfectam, qua fieri potest, ideam de illis, et aliis sanctis falso sic dictis, ex horum indole et moribus nobis possimus concipere.

I.) *Scribae*, dicti in Textu Graeco οἱ Γραμματεῖς, exponendi a) a *significatione vocis*, b) *descriptione officii*, c) *Synonymica eorundem appellatione*.

Quoad a) *significationem vocis etymologicam* τῶν Γραμματέων, iidem Ebraeis dicti sunt סִפְּרִים, a סָפַר, *numeravit*, *recensuit*; proprie ergo *numerantes*, *calculatores*, nomen nacti, inde, quia computarunt

tarunt et versus, et voces, et litteras cuiusvis libri in Codice S. In quo studio sine dubio tempore Christi, *Scribae* hi valde defudarunt, et propterea *οἱ Γραμματεῖς* graeco idiomate a Iudaeis celebrati sunt.

Tricas huius nomenclaturae, quas plicuere Interpretes, ut extricemus, breuiter notamus, quod vox סופר, veniat in *notione tum generali*, qua notat virum quemuis litteratum, et insigni eruditione, tum et prudentia politica valentem; quemadmodum I Paral. XXVII. 32, *אִישׁ מִבֵּין סוֹפֵר*, per LXX. Int. *ἀνδρῶπος συνετὸς καὶ γραμματεὺς* appellatur; et opponitur *ἀνδρῶποις ἀγγραμμάτοις καὶ ἰδιώταις*, quales censebantur Apostoli Act. III. 13. *tum strictiori*, ubi est *nomen officii*, quando quidem et in Veteri Instrumento inter dignitates aulae et officia regni numerantur, etiam in Nouo, summis Reipublicae Iudaicae gubernatoribus iunguntur. Sic hoc Cap. v. 2. *Scribae et Pharisaei dicuntur in cathedra Moysi sedere.* Cap. XXVI. 3. *congregati leguntur οἱ Ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ Γραμματεῖς, καὶ οἱ Πρεσβύτεροι τῆς λαῆς.* Porro illi, qui Marc. II. 6. *Γραμματεῖς* dicuntur, iidem a Luca c. V. 17. *Νομοδιδάσκαλοι* salutantur. Hoc satis indicat, *Scribae nomen fuisse officii publici*, et quidem grauissimi in Republica Iudaica. Sed quo genere officii, an Politici, an Ecclesiastici, functi sint Scribae? quaeritur. Duplicem enim Scribarum classem, Politicorum et Ecclesiasticorum, statuit GOODWINVS in *Mose et Aarone* L. I. c. VI. §. 14, et alii.

§. V.

Scribarum Politicorum exempla memorata legimus in V. T. sub Regibus, sc. Regis *Ioasi* *Scriba* legitur II Reg. XII. 10. *Saphan* II Reg. XXII. 3. *Elisama*, *Scriba* Regis Iehoiakin, Ierem. XXXVI. 12. 20. 21. qui erant amplioris dignitatis et fastigii *Scribae*, Cancellarii quippe regii, in rebus ciuilibus secundas a Rege partes tenentes. Vel gradus paulo inferioris erant, Secretarii, Cancellario summo subiecti, qui praecepta et iudicia Regum consignarunt, et secretiora quaeuis custodiuerunt, circa acta publica, census et reditus occupati erant: cuiusmodi erant *Seraia*, Regis Dauidis II Sam. VIII. 17. c. XX. 25 *Elichor* et *Achiia* Regis Salomonis I Reg. III. 3. *Sebna* Ezechiae II Reg. XVIII. 18. c. XVIII. 2. Hi sine dubio erant personae mere politicae, ante tempora deductionis in captiuitatem babilonicam.

§. VI.

Verum mutata post reditum Iudaeorum ex eadem, regiminis ipsorum forma per sceptrum regium a Iuda ablatum, Scribarum titulus et officium

officium aliam prorsus a Scribis pristinis figuram nacti sunt, quippe qui, et laicam, et clericam personam simul, repraesentare coeperunt. Appellationi huic nouae Scribarum sub persona duplici, natales dedit *Esdra*, qui ex captiuitate babilonica redux factus, rerumque summa in populo suo potitus est sub *Scribae* titulo, in diplomate regio Esdr. VII. 12. *Scriba Legis Dei* insignitus, item, *Scriba promptus in Lege Mosis*, dictus, v. 6. nec non, *Scriba praeceptorum Domini* v. 11, celebratur. Quo titulo exprimitur, quod personam gesserit duplicem, summi et Doctoris, et Rectoris populi sui, formam regiminis sui, vt euitaret inuidiam, et excitaret amorem populi, ad Mosis exemplum componens. Talis ergo erat *Scriba Esdra*, eadem potestate ciuili in populum suum valens, qualis erat Praefectus ille Regis tum temporis in Samaria, סריס, *Scriba*, s. Praefectus ciuitatum, Esdr. III. 8, et Princeps ciuitatis Ephesiorum, Γραμματεὺς dictus, Act. XVIII. 35. Nec minus personam ecclesiasticam sustinuit Esdra, populum in Lege Mosaica erudiendo, et ad obseruationem eius adigendo. Id quod historia libri Esdrae vbertim testatur. Huius, inquam, *Esdrae Scribae* exemplum, temporibus vsque ad Christum insequentibus, imitati sunt Viri in Republica Iudaica cum auctoritate publica versati, sub eodem *Scribae* titulo, idem officium administrare volentes.

§. VII.

In *Officium Scribarum* nunc inquirendum est penitus. Afferitur hoc fuisse tum *ecclesiasticum*, tum *politicum*. Ratione officii *ecclesiastici*, ad Scribas pertinuisse tradunt Antiquitatum Iudaicarum Auctores, non solum Codicem sacrum exscribere, seduloque curare, ne vlla ex apographis menda vel corruptelae textui sacro originali irreperent; sed etiam interpretes verbi diuini assiduos agere, et populum in Synagogis ex illo instituere, (ad exemplum magni illius Scribae, Esdrae, a quo titulum et officium acceperant,) totos sese Legis studio quasi mancipientes; quod adnotauit LIGHTFOOT in *Harmon. III. Euangel.* ad Matth. II. 4. T. I. Opp. p. 302. Adstruitur istud

1.) ex vocis סריס etymo et ratione denominandi, §. III. adducta; quam confirmat vsus Gentis Ebraeae constans, non solum numerationem, sed etiam interpretationem Legis, et summam istius curam, inuoluens.

2.) Ex historia Euangelica, quae huius ipsorum officii haud obscura subministrat indicia. E. g. Christus de Scribis, prae caeteris, quaestionem illam, tamquam ad forum Scribarum pertinentem, instituit: *quomodo*

modo dicunt Scribae, Christum esse filium Davidis? Marc. XII. 35, quia nimirum Scribas saepissime in Synagogis quaestionem istam ex S. Codice tractare, in vulgus notum erat. Idem aliis dicuntur בעלי המקרא, *Magistri Textus biblici*, qui litteralem eius expositionem proferebant; alii בעלי המדרש, qui et הרשנים, *explicatores*, i. e. qui mysticam Scripturae interpretationem proferebant; demum alii בעלי אגדה, *concionatores*, homiliam s. discursum instituentes de loco Scripturae, s. historicum s. theologicum. HEIDEGGERVS *Exercit. Bibl.* VIII. §. 17. sq. p. 226. officium eorum sacrum ita describit: „Fuerunt extra Synedrium „Scribae, Doctores Legis varii, tum in Synagogis, in quibus erant κηρύσσοντες καὶ ἀναγινώσκοντες, *pradicantes et legentes Mosen per omnia „Sabbatha Act. XV. 21, tum extra eas“.*

§. VII.

3.) Quod Evangelistae crebro coniungant et permutent Scribas cum Νομικοῖς, *Legisperitis*, collatis inuicem locis Matth. XX. 35. cum Marc. XII. 28, ubi, qui Marco εἰς τῶν Γραμματέων, *vnus Scribarum* vocatur, apud Matthaeum Νομικῶς nomine venit.

4.) Addatur, quod Interpres Syrus vna eademque voce, illa singula reddat, et Νομικῶς aequae ac Γραμματέως interpretetur ספרא; alibi autem Νομικὸν interdum vertat רִירַע נְמוּסָא, *qui peritus est Legis*, adnotante SPANHEMIO loco mox citando. Adeoque paritatem quamdam inter utrosque fuisse, inde liquet. Fuerunt autem, euincente id FRID. SPANHEMIO Patre P. II. *Dubior. Euang.* XXXVIII. sq. §. 10. p. 400. „Νομικοὶ, qui sacro tantum munere fungebantur, quorum ἔργον erat Lex, „qui vacabant Legis expositioni, et iis, quae ab ea pendebant, in solidum. „Fuerunt Νομικοὶ, *Legisperiti*, tales professione, Doctores nempe istius „et Interpretes publici, nempe Textus Scripti, secundum expositionem „litteralem: oppositi Sapientibus (strictè sic dictis sc. Phariseis) qui in lectionibus suis δευτερώτεως vrgebant; ubi contra Νομικοὶ adhaerebant „soli verbo scripto“.

5.) Ex testimoniis, e. g. IO. CAMERONIS in *Praelect.* ad Matth. XVIII. 3. Opp. f. 177. ita definientis: „quod Scribae fuerint Legis interpretes; sed qui publice in Synagogis Legem interpretabantur; qui „fungebantur munere ecclesiastico“. Item, FRID. SPANHEMII Patris l. c. asserentis, „Scribas fuisse homines θεωρητικῶς, *contemplationi „Legis et quaestionibus theoreticis potissimum vacantes.* Vnde Γραμματέως

„ματῆς Matth. II. 4. ab Herode interrogantur de loco nascituri Christi, et iidem Γραμματῆς de Eliae aduentu differuisse leguntur Matth. XVII. 10“.

§. VIIII.

Officium Scribarum politicum quod attinet, patet ex historia Evangelica, quod inter membra Synedrii Magni referantur, quod ex Sadducaeis et Phariseis, ex Sacerdotibus et Senioribus populi constabat, v. g. Matth. XXVI. 3. vbi congregati leguntur οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Γραμματῆς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι τῆς λαῆς. Et a Christo v. 2. h. Cap. perhibentur sedisse in Mo-
sis cathedra, et propter dignitatem officii in populo summam, postulasse Πρωτοκλισίαν ἐν τοῖς δειπνοῖς, et πρωτοκαθεδρίαν ἐν ταῖς συναγωγαῖς v. 6. et Marc. XII. 39. Adeoque tractarunt forensia et ciuilia, etiam criminalia, consulti sunt in rebus dubiis et perplexis. Hinc explicando Scribarum officio politico inseruit nobis egregie sententia HEIDEGGERI l. c. §. XVII. sq. p. 226. „eorum aliquos fuisse membra Synedrii; aliquos in Synedrio, sed non de Synedrio; aliquos denique extra Synedrium.“ Quoad

„1.) quod membra Synedrii fuerint; sic enim emphatice prae omnibus aliis, *Scribas* dici omnes Synedrii Adfessores Matth. XXIII. 2. et singulariter Scribas memorari, vnitos cum Sacerdotibus et Senioribus in congregatione istius Concilii, Matth. XXVI. 3. Hoc respectu (officii sc. politici,) proprie loquendo, omnes Synedrii socios Scribas, omnes pariter Seniores fuisse, asserit. Et quali modo Sadducaei aequae ac Pharisei, membra Synedrii fuerint; eodem vtrosque quoque fuisse „Scribas“. Cui adstipulatur Vener. CARPZOVIVS in Adparatu Adnot. ad GOODW. Mos. et Aar. L. I. c. X. §. 7. n. 3. addens, „quod caeterarum Sectarum homines, in hoc officio Scribas collegas habuerint; singulos quippe Adfessores Synedrii fuisse, quibus publice docendi prouincia fuit demandata“. Quoad

„2.) fuerunt in Synedrio, sed non de Synedrio, qui vocantur Hebraeis חכמים לפני ה'רבים, i. e. illi, qui iudicant coram Sapientibus, Legis quippe peritissimi, in casibus dubiis sententiam studiose eruentes, et de vero sensu Legis Synedrium erudientes; qui tamen in subselliis Patrum non sedebant, vt pote non ex eorum numero; sed in sedilibus humilioribus: hinc nec ipsi pro auctoritate ius dicebant“. Haec de officio Scribarum Ecclesiastico et Politico memorasse sufficiant; cuius vtriusque nexum diuellere noluimus, propter quaestionem sequentem, qua

§. X.

Quaeritur: Num οἱ Γραμματεῖς iidem fuerint cum Νομικοῖς vel Νομοδιδασκάλοις, f. Legisperitis? an inter se diuersi? Descriptionem τῶν Νομικῶν dedimus §. VIII. Nunc de vtrorumque conuenientia et disconuenientia. Dissensum Eruditorum in hac materia fusius refert, et affirmantium negantiumue argumenta, aequa lance ponderat Vener. CARPZOVIVS in cit. Adnot. ad GOODW. Mos. et Aar. L. I. c. VI. §. 14. et tandem eo inclinat sententiam suam: tacente Scriptura, nihil certi definiendum in hac lite esse. Et paritas aliqua, et differentia inter τὰς Γραμματεῖς et Νομικοῖς, indicatur in historia Euangelica, sed ea non exponitur. Praeterea enim, quod diuersis nominibus distinguuntur οἱ Γραμματεῖς et Νομικοί, conciliationi plenariae inter vtrosque obstat locus Luc. XI. 44. 45. vbi Christus alteros ab alteris distinguit. Diras nempe ibi prolocutus contra Phariseos et Scribas, τὶς τῶν Νομικῶν, quidam ex Legisperitis regressit: Magister, hoc dicens, etiam nos afficis contumelia? Et ita Νομικοῖς se disiunxit a Scribis; et tamen simul conuenientiam quamdam Ordinis sui cum Secta Phariseorum prodit, quia eandem contumeliam inflictam Scribis, suo Ordini applicat Νομικοῖς. Et Saluator hoc ipsum affirmat, ob paritatem inter Νομικοῖς et Γραμματεῖς, pari et ipsos reprehensione dignos esse. Καὶ ὑμῖν τοῖς Νομικοῖς ἔα, etiam vobis Legisperitis vaeh denuncio.

Differentiam inter Legisperitos et Scribas probabilissimam, talem statuit FRID. SPANHEMIUS Pater, P. II. Dubior. Euang. XXXVIII. sq. §. 7. 8. p. 399. 1.) quod omnes quidem Νομικοί fuerint Scribae, sed non omnes Scribae Νομικοί. 2.) Quod Scribae quaestionibus theoreticis potissimum studuerint; Νομικοί vero quaestionibus practicis et actui rerum dediti fuerint. Hinc Christum Luc. XIII. 3. τοῖς Νομικοῖς proponere quaestionem legalem practicam de Lege. 3.) Nomenclationem τῶν Γραμματέων esse latiore nomine τῶν Νομικῶν, quia illi saepe, vti dictum, munere politico fungebantur; hi sacro tantum, Legis expositioni, et iis, quae ab ea pendebant, in solidum se tradebant. Vt adeo Νομικοί considerandi sint tantum vt Doctores academici; Scribae vt membra Synedrui et regiminis publici. Quod inde nobis probabile videtur, quia Νομικοί nude sic dicti, nusquam in historia Euangelica inter Patres Conscriptos populi Iudaeorum, aequae nominetenus designati leguntur, ac Scribae.

Paritatem

Paritatem contra Legisperitorum et Scribarum in eo collocant Interpretes, quod **מְקַרְבֵּי**, i.e. in explicatione textuali Legis Scriptae, ambo versatifint, et explicationi Legis textuali operam dederint ambo, adeoque affixi tantum Legi Scriptae, *δευτεράριοις* contra Maiorum non curauerint. Hinc GOODWIN. L. I. c. VI. §. 16. allegat, *τὰς Νομικὰς* vulgo dictos esse *Textuales, Scripturarios*, **סופרים**, auctore DRVSIO de *tribus Sectis* L. II. c. 13. Haec forsan causa est, quare a nonnullis *ὁι Γραμματεῖς* et *Νομικοί*, pro vnīs iisdemque plane sunt habiti.

§. XI.

Ex his praemissis hoc saltem tuto licet colligere, quod Scribarum ac Legisperitorum nomine designetur non Secta quaedam, vti Phariseorum, Sadducaeorum et Essaeorum erant, per statuta peculiaria doctrinae et morum secedentium a Iudaeis reliquis; sed certus Ordo virorum doctorum, ordinarii Legis diuinae Interpretes, et publici Iudaicae Ecclesiae Doctores, qui propterea (iuxta communem interpretationem Luc. XI. 52.) *clauem scientiae sustulerint*, quia olim insigne Doctoratus apud Iudaeos fuerit clauis cum pugillaribus. Hoc ipso vtrique distinxerunt sese a Phariseis, quod hi Legem Oralem s. Traditiones Sapientum amplecterentur, Legique Scriptae praeferrent; *Νομικοί* contra et *Γραμματεῖς*, sensus litteralis Legis tenacissimi, et a Legis Oralis traditione alienissimi. In hac parte conuenientia fuit Scribis etiam cum Sadducaeis, et steterunt ambo contra Phariseos. Nam Sadducaei itidem Legi soli Scriptae fidem habuere.

Conuenientiam hanc inter *τὰς Γραμματεῖς* et *Νομικὰς* confirmare liceat consensu Venerandi DEYLINGII, ex *Obseru. S.* ad h. l. P. III. obs. 28. §. 2. p. 272. scribentis: „Obserues, Scribas et Legisperitos s. „*Νομοδιδασκάλους* apud Iudaeos eosdem fuisse. Nam qui v. 44. dicebantur *Γραμματεῖς*, iidem hic vocantur *Νομικοί*. Perplacet coniectura viri eruditissimi, IACOBI BASNAGII, qui T. VI. *Histor. Iudaic.* p. 921 opinatur, tales *Νομικὰς* et *Γραμματεῖς* hodiernum in coetu Iudaico superesse in Caraitis, per Orientem hinc inde dispersis; de quibus constat, eos praecisae doctrinae tenaces, a Lege Orali per alienos et Textuarios esse, et Legi Scriptae, et sensui litterali mordicus adhaerere. Contra autem Phariseorum Traditionariorum discipulos, et successores, fuisse Mischnicos ac Gemaricos Iudaeorum Magistros, traditiones, et allegorias, textui sacrae Scripturae litterali praeferentes. Hanc sententiam, quod N. T. *Γραμματεῖς*, s. Hebraeorum **סופרים**, *Ka-raei*

raei sint, ante BASNAGIVM prodiderunt et adstruxerunt IAC. ALTINGIVS in *Schilo* L. III.

Caeterum quaestionem hanc de discrimine τῶν Γραμματέων καὶ τῶν Νομικῶν pertractavit fusius IO. LOHMEIERS in *Diss. pecul. de Scribis* P. II. *Dierum Genial.* p. 397.

§. XII.

Haec est idea Scribarum, ad typum saniorum Rabbinarum delineata, quamque pleniorē sistit HEIDEGGERVS *Exercit. Biblic.* VIII. §. 17. sq. p. 226. et ex eo Vener. CARPZOVIVS ad GOODWIN. *Mos. et Aar.* L. I. c. VI. §. 3. n. 6. p. 134. Ad Textum nostrum interest adnotasse adfectionem istorum eam, qua seuerissimi legum diuinarum exactores fuere, et tam accuratam praeceptorum diuinorum impletionem et obsequentiam ab auditoribus exegerunt, qualem ipsi non praestiterunt. Quam ex *synonymicis* eorum *appellationibus* cognouisse, non erit superfluum. Haec *Synonyma Scribarum* adducit IAC. ALTINGIVS in *Hist. Acad. Hebr.* p. 283. T. V. *Opp. Heptad.* VIII. p. 243. a. 1.) סופר, Γραμματέως, *Scriba*, fuit, qui Textum simpliciter interpretatur. 2.) fuit שוקל, *ponderator*, (qui a diuo Paulo redditur συζητητής, I Cor. I, 29. *disquisitor*, disputator, qui argumentorum et rationum pondera ad veritatis trutinam examinat. AVGVST. VARENIVS *Comment. ad Esa.* XXXIII. 18.) חכמים ברעת ותבונה, i. e. (*ponderator*) *verborum*, qui ex habitu notitiae et discretionis subtilissime omnia librat. Cui aequipollent דרשנים, *disquisitores*, qui subtilibus expositionibus textum acutissime inquirunt et excutiunt, Doctores allegoriarum. Inde sunt מדרשים, *enucleationes* eorum textuum biblicorum, quae sunt commentarii allegorici eiusdem, in modum homiliarum propositae, quarum, inprimis Textus Gemarici, exempla vide in Notis HOTTINGERI ad GOODWIN. *Mos. et Aar.* L. I. C. VI. §. 18. n. 10. Fuit 3.) סופר חכמים, σοφός, *Sapiens*, qui altissima et abditissima mysteria perferutatur. Et hunc חכם, *Sapientem*, exponit AVG. VARENIVS l. c. Esa. XXXIII. per Γραμματέως, qui sit *Sapiens in libro Legis*. De quo Sapientum titulo inter Iudaeos, obseruandum, quod, quamuis post excessum Prophetarum communis iste fuerit omnibus Legis interpretibus et doctoribus publicis; peculiariter tamen tributus sit Scribis; et quod postremis Reipublicae Iudaicae temporibus Pharisei sibi solis eum arrogauerint, qui auctores Sectae suae, seu inuentores traditionum, vel doctores Legis non Scriptae, communiter *Sapientum* titulo allegauerint.

§. XIII.

§. XIII.

Nunc de *discrimine inter Scribas et Phariseos* agendum est. Statuit quidem id nullum BARONIVS, qui in Apparatu suo ad *Annales Eccles.* n. VIII. de Phariseis agens, inquit: „Ex his, qui Legi interpretantur, dae nauabant operam, Scribae dicebantur: caeteri communi nomine „Pharisei“. Scribae itaque existimat nomen esse Sectae Phariseorum. In quo tamen nullius alius interpretis tulit calculum. Castigauit eum propterea CASAVBONVS *Exercit.* I. n. 9. p. 41. sq. Quod enim differentia fuerit inter Scribas et Phariseos, adfirmant fere omnes; nullus autem explicuit eam solidius, quam Vener. CARPZOVIVS in saepe laudatis Adnotat. ad GOODWIN. de Scribis: „Scribae erant ordinarii Legis „Scriptae interpretes, Pharisei contra traditionum oralium assertores. „Praeterea Pharisei peraustrera viuendi ratione, rituumque ac traditionum „multitudine a reliquo Iudaeorum coetu se separabant, et peculiariter „rem constituebant Sectam. Quod Scribae non faciebant. Hi sensus „litteralis tenaces: illi glossarum et allegoriarum captatores. Scribae „ex antiquissimo apud Iudaeos instituto: Pharisei faex nouissimorum „Ecclesiae Iudaicae temporum“.

§. XIII.

Verum obiicitur: Quum tam diuersi inter se fuerint Scribae et Pharisei, cur iunguntur vtrique in sermone Christi per copulam καί, tam crebro repetitam? καὶ ὑμῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων. Cur propter decimationem minimorum olerum, quae inuentum Phariseorum traditur, Scribae castigantur aequae ac Pharisei in Textu, nisi a partibus horum stetissent? Respondemus: 1) Concedendam quidem esse conuenientiam aliquam inter Scribas et Phariseos, sed tantum externam, et in cerimoniis et placitis toti genti Iudaicae communibus. Ad quae referimus decimationem etiam minimorum, quam probabile est obseruatam fuisse a populo Dei ante stabilitam Phariseorum Sectam, qua Scribae longe antiquiores erant. Obseruarunt itaque eandem, etiam rigorose, Scribae, non vt institutum Sectae Pharisaicae, sed ex obseruantia antiquissima. Siquidem iam adnotatum est, quod Scribae aequae ac Pharisei feuerissimi legum diuinarum et interpretes et obseruatores haberi uoluerint.

2) Copulam καί respectum suum habere saltem ad officium ipsorum politicum aequale, iuxta v. 2. h. l. In hoc enim obeundo, vt Adses-

fores Synedrii Magni, contrariarum inuicem Sectarum viri, Pharisei et Sadducaei, vna congregati leguntur saepius in N. T. praesertim in loco eidentissimo, Act. XXIII. 9. vbi memorantur etiam *οἱ Γραμματεῖς τῆς μέγας τῶν Φαρισαίων*. Inde colligere licet, Sectam singulam in Synedrio suos habuisse *Scribas*, sumto Scribae nomine iuxta §. 7. in sensu generaliore pro Legis doctore, atque iuris et statutorum sui ordinis perito ac consulto. Sententiam meam probo e Textu, quia Christus copulat Scribas et Phariseos, vt *ὁδηγὸς, Ductores viae*, i. e. *Rectores populi*. Exemplum consensus eiusmodi politici inter Scribas et Phariseos habemus in condemnatione Christi, quod adducit GOODWINVS L. I. c. VI. §. 16. vbi *Γραμματεῖς* et *Φαρισαῖοι*, licet ex dissensu statutorum suorum diuersorum, sua in Iesum innocentem accusationum tela vna contorquerent, Matthaei VIII. *οἱ Γραμματεῖς* Ipsum onerabant crimine blasphemiae v. 3. *Οἱ Φαρισαῖοι* autem Ipsum damnabant, quod ederet cum publicanis et peccatoribus v. 11. Accusatio Scribarum erat de transgressione Legis; Phariseorum, de contemptu Traditionum. Sic et hic vicissim a Christo in vna damnationis classe coniunguntur.

3) Attendendum est, quod iungantur a Christo inuicem Scribae et Pharisei, vt *caeci ductores*, adeoque propter hoc et alia vitia, ipsis cum Phariseis communia, quae certe differentiam inter vtrosque propterea non tollunt. Siciunguntur in hypocrisi, in fastu, in *πρωτοκλισία ἐν τοῖς δείπνοις*, in *πρωτοκαθεδρία ἐν ταῖς συναγωγαῖς*, Matth. XXIII. 6. Marc. XII. 39. De Scribis satis.

§. XV.

Pergimus ad *Idum Obiectum personale* Textus, quod sunt *οἱ Φαρισαῖοι*. Origine sua est vox Ebraea, qua efferuntur *פְּרִישִׁי*, quodue erat nomen Sectae inter Iudaeos famigeratissimae. Describuntur ita a FLAVIO IOSEPHO *Alexandrino* L. I. de *Bello Iudaico* c. III. „Ordo „quidam Iudaeorum, qui videbantur reliquis Iudaeis sanctius viuere, et „Legem accuratissime interpretari“. De vocis *etymo*, sententiae sunt diuersae, quas allegat GOODWIN. in *Mos. et Aaron*. L. I. c. X. de Phariseis: „Prima deducit a *פֶּרֶשׁ*, in significatione *expandendi, explicandi*, siue propter extensionem et dilatationem suorum phylacteriorum, s. propter ostentationem bonorum operum; quae auctorem habet FRANC. FORERIVM Iesa. II. p. 17. Sed IOAN. DRVSIVS in *Comment. de tribus Sectis*, eam reiecit, et arguta nimis ab eo censetur, et a nemine veterum

„rum obseruata“. *Secunda* deriuatur a פֿרשׁ, in significatione *exponendi, explanandi*; hac ratione addita: quia credebantur Pharisei subtilissimi *Explanatores Legis* apud populum, פֿרשֵׁי דִּיקְטִי, quia פֿרשֵׁי, expolitores Legis erant, iuxta GORIONID. c. 22. Verum et haec approbata est a paucis, quia constat, non omnes Phariseos fuisse interpretes Legis, et litteratos, et id muneris potius Scribis proprium. *Tertiam* ab eadem radice פֿרשׁ, in Coni. Hiphil, notione *diuidendi, separandi*, passim amplectuntur viri docti, e. g. DRVSIVS, CAMERO, IEMPERER, HOTTINGER. *Thesaur. Philol.* L. I. C. I. Sect. 5. p. 26. et alii. Hoc significatu Graecis dicti sunt ἀφωρισμένοι, *Separati*, vel separantes sese a communi plebe. Inde Paulum, qui Phariseus erat, se appellare ἀφωρισμένον Rom. I. 1. in N. T. Syriaco אֲתַפְרִישׁ, q. d. Olim quidem Phariseum se fuisse nomine s. titulo; nunc re ipsa: olim specie; nunc vere: olim separatum a vulgo hominum; nunc a Deo Phariseum factum, modo et gradu longe excellentiore: non ad docendas traditiones hominum; sed ad praedicandum Euangelium Christi, Act. XIII. 2. c. XXVI. 5.

Quartam a radice פֿרשׁ, *diuidere*, suppeditat HIERONYMVS in *Quest. Hebraicis in Genesin* T. III. Opp. f. 101. B. Sed elementa Hebraica hanc deriuationem non admittunt. Sic enim Pharisei scribendi essent פֿרשֵׁי, qui tamen leguntur non nisi פֿרשֵׁי. Quamuis scite commentetur eius auctor: „vnde et Pharisei, qui se quasi iustos a populo separauerant, *diuisi* appellabantur“. IDEMQUE in *Dialogo aduersus Luciferianos* T. III. f. 66. D. ad hunc modum repetit: „Pharisei „a Iudaeis diuisi, propter quasdam obseruationes superfluas, nomen quoque a dissidio susceperunt“.

Praeualet itaque deriuatio a פֿרשׁ, *separare*, iuxta auctoritatem Hebraeorum. Sic AUCTOR *Lexici Talmudici*, ARVCH dicti: „Phariseus „est, qui separat seipsum ab omni immunditia, et ab omni cibo immundo, „et a populo terrae (s. plebeiis,) quippe qui non habet accuratam rationem ciborum“. Consentit ELIAS in *Tisbi* h. v. „Hi separati fuerunt „a moribus huius saeculi, quales olim erant Nasiraei“. Pariter SVIDAS: Φαρισαῖοι, οἱ ἐρμηνεύοντες ἀφωρισμένοι παρὰ τὸ μερίζειν καὶ ἀφωρίζειν ἑαυτοὺς τῶν ἄλλων ἀπάντων. His adductis addit Vener. CARPZOVIVS obseruationem IO. CAMERONIS in *Tract. de Phariseis* p. 165. a. „Verbum פֿרשׁ non quamlibet diuisionem et separationem hic „notat, sed eam, quae fit subtili ratione. Fuerunt enim Pharisei „פֿרשֵׁי קַדְוִי, anxie et scrupulose sibi cauentes ab iis, quae sunt nonוֹאִי.

„Itaque profanum vulgus sic illi notant, vt dicant *אִינוּ מִדְּקָדֶק*, h. e. *ἀνὴρ σοφῶς*. Alludit sine dubio Vir doctissimus ad VII illas Phariseorum classes, ex *Talm. Tr. Sota* c. 3. notas, vbi 1) *Phariseus Sichemita*, qui pellem Pharisaicam vel induit, vel exuit lucri causa; instar Sichemitarum se circumcidentium. 2) *Phariseus truncatus*, ita dictus, ac si pedibus destitutus fuisset, quum eos vix humo vellet leuare, vt suae profundae meditationis admirationem relinqueret. 3) *Phariseus impingens*, qui oculos suos clausit, ad euitandum adspectum mulierum, ita, vt crebro caput muris illideret, et cruentaret. 4) *Phariseus, quid debeam facere? et faciam illud*; ita dictus, quia istud saepe crepabat. Eiusdem commatis videtur fuisse ille in Euangelio, qui Christum conueniens: *Bone Doctōr*, ait, *quid faciam?* caet. tandemque subiungit: *haec omnia obseruavi ab infantia mea*, Luc. XVIII. 18. 21. 5) *Phariseus mortarius*, qui pileum gestabat instar profundi mortarii, in quo conterunt aromata, ne posset oculos attollere, nec in vllam partem flectere, sed tantum vellet antrorsum conuicere, vel humi defigere. 6) *Phariseus ex amore*, qui morem gerebat Legi, virtutis amore. 7) *Phariseus ex timore*, qui obsequebatur Legi formidine poenae. Qui se accommodauit illis ex timore; sola praecepta negatiua: qui vero ex amore; praeprimis positiua reuerenter coluit. v. GOODWIN. *Mos. et Aaron*. L. I. c. X. §. 31. et imprimis WAGENSEILIVM Tract. doctrina refertissimo in *Sota* ad l. c. et quidem ad *Gemaram* §. XI. p. m. 545.

Etymii prae reliquis accepti vindicationem, et Separatissimi delineationem, idem Vener. CARPZOVIVS l. c. dat talem: „Moribus quippe et „instituto hypocritarum istorum haec nominis explicatio exacte respondet. Videri sane volebant a plebe segregati, Luc. XVIII. 11. et vitae „munditia, a cibo polluto sibi temperantes, nec nisi manibus lotis cibum „cipientes, Marc. VII. 7. et morum austeritate ac sanctimonia, non ad „mandata solum Legis actiones suas exigentes, sed plura quoque pietatis „exercitia, quam Lex flagitabat, sectantes, et corporis habitu ac vestitu „peculiari, dilatantes phylacteria, caet. Matth. XXIII. 5. quin et vulgi vestitum abominati; et pedum incessu, quasi reptantium et impingentium pedes imitati, quod prae nimia humilitate pedes in incessu non eleuarent, ac proinde ad obuios lapides et obstacula facile impingerent „et cespitarent; et gestu externo, capite ac dorso versus terram inclinato, „fornicati, et quasi duplicati gradientes, vt instar pistilli incuruati dicerentur, quod sc. superne retusum et velut duplicatum est.

§. XVI.

Separemus singula ordine, vt singulas Separatissimi eorum species introspicere queamus, ad ductum GOODWINI l. c. distinguentis inter Separationem ad quam rem, et a qua re. Nimirum separabant se A.) α) ad meditationem Legis, quo respectu possumus eos vocare α) Φαρισαίους εἰς τὸν Νόμον, Separatos ad Legem, cuius quippe (addit Vener. CARPZOVIVS) exactissimi videri solebant interpretes, teste IOSEPHO, qui in vita sua c. 38 τῆς τῶν Φαρισαίων αἰρέσεως mentione facta, statim addit, „qui „in accurata legum patriarum scientia et custodia, inter alios videbantur „excellere: adeo, vt ipsi κατ' ἐξοχήν סופרים, Sapientes, IOSEPHO „Σοφισαί, dicerentur“. Occupabant cathedram Moysi, ex eaque docebant, Matth. XXIII. 2. adeoque docendi officium ad se tantum non rapiebant - - - tamen nec soli docebant, nec omnes. Non soli, quia Act. XXIII. 9. Γραμματεῖς dicuntur fuisse τῶ μέρει τῶν Φαρισαίων, quorum τὸ μέρος quoque erat τῶν Σαδδουκαίων v. 6. 7.

Veluti ergo *Pharisaeus*, non muneris, s. officii publici in Ecclesia, sed *Sectae* nomen erat: ita pars eorum simul Γραμματεῖς, סופרים erant, quibus publice docendi prouincia erat demandata, ita tamen, vt caeterarum Sectarum homines in hoc officio haberent Collegas: pars etiam addicta erat priuatae iuuenum institutioni. Sed nec omnes; quia multi eorum illiterati et rudes erant, externa vitae austeritate, sanctimoniae speciem ac laudem affectantes. Nam

ε) separabant sese ad exactissimam vitae sanctimoniam, qua supra reliquam hominum turbam assurgere et eminere nitebantur; quod probatur exemplo illius Pharisei Luc. XVIII. 11. *gratias ago tibi, o Deus, quod non sim sicut reliqui.*

B.) Res, a qua se separabant, nempe α) a commercio reliqui populi, quem, vt Legem ignorantem, vocabant turbam ἐπιματάρων, execrabilem, Io. VII. 29. ε) Ab habitu et cultu reliquorum hominum. Vtebantur enim vestibus peculiaribus, quibus a vulgo dignosci volebant. Propterea notantur Pharisei, vna cum Scribis, qui vtrique paria faciebant in habitu, a Christo h. Cap. v. 5. quod peculiare quid habuerint in habitu. Inde Adagium Talmudicum c. vestibus plebeiis, his verbis legitur in MISCHNA Cod. Chagiga c. II. §. 7. „Vestimenta plebeiorum habentur a „Phariseis pro calcatione“ h. e. vt exponit ibidem MAIMONIDES, quando Pharisei tangebant vestes plebeiorum, polluebantur, perinde ac si tetigissent calcationem seminis flui, et necesse erat, vt se immergerent, ac toto

corpore abluerent. **מַרְרָא** autem, *calceamentum*, notabat Rabbinis calceum hominis fluxu immundo laborantis, et apud Talmudicos est *pater*, f. genus vnum pollutionis, in genere hominem et vestimenta eius polluens; quem vocis sensum, quousque extendant Iudaei, vid. in **BVXTORFII** *Lex. Talmud.* h. voce p. 580.

γ) A moribus et consuetudinibus huius saeculi se separabant.

§. XVII.

Hinc ad *Sectae rationem* dispiciendam deducimur. Formam suam, uti omnes fere Setae, induit Pharisaismus 1) *per Separatismum* iam memoratum, de quo apposite ratiocinatur **LIGHTFOOTVS** T. II. Opp. f. 272. b., „Post receptum hunc religionis praetextum, quod *pium* esset, separare se a vulgo, crevit indies superstitio, quae Setae huic ac separationi fulcro foret ac patrocinio. Nam cum religionem tam superciliosam induissent, ut vulgo dicerent, *procul apage*, ego te *sanctior*, (quod etiam a Propheta, sed cum execratione, praedictum Iesa. LXV. 5.) et ut in hoc summam sanctimoniam ponerent, a vulgo, tamquam profano, se retrahere; necessarium fuit certe, sub norma et regula austeriore se subdere et circumscribere, ut nomen famamque Religiosorum retinerent in rebus aliis, praeter superbam ac nimium sibi arrogantem istam separationem“. **SCALIGER** in *Elencho Trihaeresii* c. XXII. p. 169. „Postquam iste *ἐκσιασμός* in praecepta cogi, et scripto mandari coepit - - - tunc τὸν ἐκσιασμόν fecerant ἀνάγκην, et quae quis sponte faciebat, ex necessitate facienda praecipiebant“.

2) Seta facta est *per peculiaria dogmata et constitutiones*. Ex his ea saltem notare volo, quae ad Textum nostrum illustrandum faciunt. Inter haec primarium fuit, quod mordicus tenerent *παράδοσεις* f. *Traditiones Antiquorum*. Siquidem notissima est illa distinctio Iudaeis recepta, inter *Legem Scriptam et Oralem*. Per priorem, Scripturam Moisaicam; per posteriorem, Sapientum placita, designabant. Vtramque fusius exponunt **GOODWIN**, in *Mos. et Aar.* L. I. c. X. §. II. et **Vener. CARPZOVIVS** in Adnot. Propterea actum non agam. Notasse hic sufficiet, Phariseos statuisse, utramque Legem, et Scriptam, et Oralem, Mosi datam in monte Sinai ex ore Domini Orbis, et a Mose per traditionem oralem Iosuae, et ab hoc Senioribus ipsi superstitibus, et sic porro, successive ad se deuenisse. Hanc autem, *Oralem* nempe, perquam studiose incul-

culcarunt Pharisei, imo praetulerunt priori, *Scriptae*, multis parasangis. Id quod patet ex MOSIS KOTSENSIS praefatione *Libri Praeceptorum Magni*, asserentis: „nisi Deus hanc per Legem Orale[m] dedisset explicat[i]onem, tota Lex Scripta non nisi caecitas, et vt merae tenebrae visae fuissent; quum Scripturae versus sibi inuicem contrariarentur“. Item. „Legis Scriptae verba clausa, et instar mysterii sunt, et nullus homo posset vel minimum ius ex ea intelligere, aut legitimum sensum vllius praecepti habere sine Lege Orali“. Id quod FLAVIVS IOSEPHVS L. XIII. *Antiq. Iud.* c. X. §. 6. confirmat: „Pharisei multa instituta populo tradiderunt, a Patribus accepta, quae in Mosis Leges non relata sunt. Ideoque Sadducaeorum genus ea repudiat“.

§. XVIII.

3) Singulatim se distinxerunt *per munditiei externae studium extraordinarium*, ad quam conseruandam, innumeris fere, et circa res quoque minutissimas, constitutionibus misere se macerabant. Huius rei testimonium perhibet MAIMONIDES, in Tract. *שומת אכילת*, vbi agitur de immunditie ex cibo contracta, (qui est in eius *Iadh Chafaka*, s. in *Mischna* MAIMONIDAE L. X. c. VI. p. 111.) referens: „Prima societatis Pharisaicae regula erat, non, vt reueretur Deum; sed quod velit, omni studio vitare res immundas, ne polluat[ur] per illas“. Demonstrat hoc lerna constitutionum de lotionibus, (quas ad nauseam vsque disces ex *פדוקיו*,) praesertim manuum. Quas attingit Matthaeus c. XV. 2. *non capiebant cibum illotis manibus*. Ad quae GOODWIN. in *Mose et Aar.* L. I. c. X. §. 14. asserit, cibum capere *ἀνίπτους χερσὶ*, tantum crimen, ac ipsam fornicationem, iudicasse. Et lotio *πυγμῆ* facta iuxta Marc. VII. 3, explicatur ibidem in notis ad §. 13. eiusdem Capituli, „in qua summitates digitorum cum pollice coniungebant, non nisi manu plicata, seu pugno palmam alterius manus defricabant, certumque ordinem manuum, mox elatarum, mox rursus demissarum, obseruabant“. Quae summam ipsorum in accurata, et ad statuta exacta lotionum curam indigitant. Et hos ritus lotionis non ponebant inter mores ciuiles et honestos, sed ad religionem pertinere credebant. Imo earum lotionum tantam afferebant necessitatem, vt si homo, accepta aqua, non simul manus abluere, sitimque restringere, ob paucitatem, posset, etsi contabesceret siccitate, non tamen anhelanti gutturi, sed purgandis manibus, eam affundere deberet; quod docet ex aliis GOODWINVS c.l. §. 14. Et HOTTINGERVS in notis ad h.l.

GOODWINI, addit: Non solum autem ante prandium, sed et multoties de die, leuissimis de causis ad χειρολογσίαν obligantur. *Schulch. Ar.* p. 29. „Cui deest aqua, ille teneretur manus suas lapillis, aut puluere abstergere, „atque propter puritatem manuum preces fundere. Vel qui annulos „gestant, tempore lotionis illos deponere iubentur. *Schulch. Tohoroth*: „Nec quidquam interpositum aquam et carnem inter esse debet. Com- „edere χερσὶν ἀνίπτοις, grauissimis accensent sceleribus, atque prae- „sentem aduersus talem Numinis vindictam aiunt. Quod ridiculo illo „exemplo Iudaei, carnem suillam ex ignorantia comedentis, eo, quod ma- „nuum lotionem intermiserit, *Chol.* c. 8. probare satagunt“. Ibid. Huc pertinent praecepta de eluendis poculis, sextariis, aeramentis et lectis, *Marc.* VII. 4. Item, quod illicitum esset, edere cum peccatoribus, *Matth.* VIII. 11. Imo censebant esse pollutionis speciem, tangi ab iisdem *Luc.* VII. 39. Ecquid clarius superstitionem eorum posset prodere?

§. XVIII.

Quantam autem sanctitatis excellentiam in huiusmodi munditiae externae obseruantia quaesierint, testatur locus MAIMONIDIS *Tract.* iam citato **שומרת אכילת** c. VI. §. ult. in nota ad GOODWIN. cit. l. §. 18. adductus: „Licet licitum sit, et cibos immundos comedere, atque „humores immundos bibere; attamen prisci Assidae cibum commu- „nem in puritate comedebant, et toto vitae tempore sibi ab omnibus im- „munditiis cauebant. Hi appellantur Pharisei. Id, quod diximus, „sanctitas excellens est, et pientissima viuendi ratio, vt homo se separet a „reliquo populo, neque illum tangat, vel edat, aut bibat vna. Etenim si „quis se ita separat, facit, vt corpus suum a malis actionibus purgatum sit. „Corporis autem mundities causatur sanctitatem animae a prauis opinio- „nibus. Sanctitas vero animae nos Deo similes reddit, sicut scriptum „est *Leuit.* XX. 7. 8. Sanctificate vos, et sancti estote, quia ego Iehouah, „qui sanctificaui vos“.

§. XX.

4tum Axioma Sectae Pharisaicae palmarium et πρώτον ψῆδος erat, quod *Legem se ex asse seruare, imo plura praestare posse, quam Lege sint iniuncta*, sibi haberet persuasum. Hinc illa Pharisaici iuuenis manabat non modo iactantia, qua ad recitata praecepta Legis, Christo regerebat: *haec omnia seruauimus a iuuentute*, *Matth.* XVIII. 20; sed etiam

tot propullularunt תוספור, s. additamenta, praeceptis adiecta, v. g. de precibus, ieiuniis, ablutionibus, festis, quae diligenter persequitur ANTON. HVLIVS in *Theol. Iudaic.* P. I. s. in notis ad *Abkhat Rochel* p. 314. Vnde R. DAVID KIMCHI *Comm.* in Psalm. CIII. 7. eum dicit חסיד, consummate iustum, qui plus facit, quam praeceptum est: et distinguitur ab illo, qui iustus tantum est; quod hic tantum facit ea, quae mandata sunt. Vt itaque in facultate hominis sitam esse Legis impletionem, euincerent; nullum requiri opus tradebatur, nisi externum: et ita praecepta Legis infidiose et dolose explicabant. Propterea praedicantur a Christo

§. XXI.

Ὁδηγοὶ τυφλοὶ, per Apostrophen, ad descriptos Scribas et Pharisaeos directam. Quod *Praedicatum*, Scopo et Argumento Textus claram accendit lucem. Propterea vtriusque significatio probe est attendenda.

Prior ὁδηγός, vi originis suae, est *dux viae*, significatu proprio, i. e. qui in via vel itinere praecit, alterum per viam ignotam ducit, vel alteri viam monstrat. Sic *Iudas dux viae* fuisse, ac praeciuisse iis, qui Iesum comprehenderunt Act. I. 16. dicitur. *Metaphorice*, designat *Doctorem*; quia, quod fidelis dux viae proprius praestat alteri, cui viam monstrat; id etiam fidelis doctor discipulo praestare tenetur, ipsi praeundo doctrina, morumque exemplo, ut mente videat et intelligat, quae vera et bona sunt, ac operibus suis exprimat. Eodem modo, quo etymon eius, ὁδός, *via*, notat 1) *doctrinam*, quae tradit modum et rationem credendi, viuendi, et ad Deum perueniendi, salutemque consequendi. Sic dicitur *via*, cum adiecto *iustitiae*, II Petr. II. 21. *veritatis*, Act. XVI. 17. *vitae*, Act. II. 28. 2) *totam religionem Christianam*, quae doctrinam de his profitetur, et *via* s. *Secta* dicitur, Act. VIII. 2. c. XVIII. 9. 23. c. XIII. 10. c. XVIII. 25. 26. c. XXIII. 14. 22. et complectitur sub suo ambitu veram et saluificam Dei agnitionem, verum veri Dei cultum, opera Deo grata et accepta, rationemque ad salutem a Deo hominibus oblatam, perueniendi, Matth. XXII. 16. Marc. XII. 14. Luc. XX. 21. collat. Ies. III. 12. Ab hac, inquam, *via in sensu complexo*, qua ducunt Doctores publici alios, dicuntur ὁδηγοὶ, *ductores viae*. Eadem ducendi comparatione vtitur Christus alibi Matth. XV. 14.

§. XXII.

Est itaque ὁδηγὸς hoc loco *nomen officii*, quo appellantur a Christo Scribae et Pharisei in Textu, appellatione in V. olim T. familiari. Siquidem a Mose, magno illo Ductore et Doctore populi Dei, titulum istum honorificum, iure quasi haereditario acceperunt in cathedra ipsius succedentes, v. 2. h. Cap. i. e. Rectores aequae ac Doctores populi publici. Probamus hanc officii significationem ex Synonymo Ebraeorum מוֹדֵי־דָרֶכַּי, quod hac notione officii adhibetur Iesa. III. 12. (quem locum nostro parallelum esse, postea demonstrabimus §. XXV. XCVII. XCVIII.) *Popule mi, qui te ducunt, seducunt te, et viam, qua tibi gradiendum est, corrumpunt*, i. e. Doctores tui publici, notatis simul ex v. 1. eiusd. Cap. Rectoribus Reipublicae politicis, quorum est ὁδηγεῖν, ducere populum viam iuris, et viam ei praeire; quod in primis Doctorum est officium, ad quos hic loquitur Christus. Quamvis enim in versione nostra Germanica LUTHERVS reddiderit, Tröster, ad ductum LXX. Interpr. qui habent μακαρίζοντες; attamen Ductorum significatus, tamquam primaeuus, hic quoque obtinet. Siquidem hic vsus est elegans vocis מוֹדֵי, ut geminum sensum sustineat, *ducere, et, beatum praedicare*. Homonymon, μακαρίζειν, exercebant praxi sua, vt Doctores falsi; erant seductores populi, μακαρίζοντες, laeta et iucunda populo nunciantes, fausta et felicia ominantes, a contemplatione tristium plebem auocantes, pacem promittentes, vt est apud Ieremiam c. VI. 14. C. VIII. 11. et Ezech. XIII. 10; vbi contra verorum Prophetarum et Doctorum character esset, populum de peccatis conuincere, in vitia publica declamare, eaque acri oratione castigare et redarguere, et iudicia non resipiscientibus denunciare.

Item Iesa. VIII. 16. *Et ductores huius populi sunt seductores*. Eodem modo describit fusius Paulus Doctores sui temporis praesumptiuos, Rom. II, 17. 18. 19. *Ecce, tu Iudaeus cognominaris, et requiescis Legi, et gloriaris in Deo, et nosti voluntatem, et probas differentia, instructus ex Lege, confidisque te ipsum ducem esse caecorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt. Eruditorem insipientum, Magistrum infantum, habentem formam scientiae et veritatis in Lege. Ergo doces alium, te ipsum non doces?* Eodem modo eidem Apostolo Paulo, vocato caelitus ad munus Doctoris Evangelici, iniungitur istud a Iesu: *vt aperiat oculos caecorum, et conuertat eos a tenebris ad lucem, e potestate Satanae ad Deum*, Act. XXVI. 17. En! Christum, sui ipsius interpretem, in qua relatione et verus Doctor Ecclesiae ὁδηγὸς vocetur, et quomodo Doctores Iudaeorum falso se tales iactarint.

Et arint. Et nihilo minus tamen appellantur ὁδηγοί, et quidem cum addito: τυφλοί.

§. XXIII.

Haesitabit forsan ad hoc praedicatum litterarum sacrarum rudis, *quomodo caeci possint dici Hodegi?* Nonne hoc inuoluit Contradictionem in Adiecto? Nonne est paradoxon? Quis vidit vnquam ducem viae, aliis monstrantem viam, et ipsum visu orbem? Hoc videtur ἀδύνατον. Sed respondemus: Christi sermo, sicut est perfectissimus, et ab omni vitio, etiam dictionis, liber; ita etiam hic a vitio Contradictionis Grammaticae s. Logicae immunis. Scilicet dicuntur Pharisei *duces*, idque vere, *respectu* nimirum *status* sui *institutionis*, vt vocati et ordinati Doctores publici in Ecclesia, et confirmati per successionem in cathedra Moysis, vt populo vias Domini monstrarent, et Legem Moysis, et Prophetarum Scripta satis edocti, et illuminati externe de Semitis Domini Psalm. CXLVII. 19. Facti autem erant *caeci duces*, *defectione* sua malitiosa a statu suo institutionis, vt Paulus explicat per *caecitatem cordis*, s. voluntatis, Eph. III. 18. Caeci itaque dicuntur, non absolute, sed *comparate*, respectu status illorum tum praesentis, nempe quod haecenus non perspicerent, nec perspicere vellent viam rectam, a Christo edoctam, et stuperent ad Christi doctrinam claram, caeci quasi et oculis occlusis. Caeci, quoniam amabant tenebras magis quam lucem Ioh. III. 19.

Vindicatur veritas huius dictionis Christi, τυφλοί ὁδηγοί, ex loco plane parallelo Iesa. XLII. 19. vbi *nuncius Dei, seruus Iehouae, missus a Deo, dicitur caecus, surdus; et tamen perfectus*, s. rectus: dicitur, inquam, a Deo, querente ibidem de miseria Iudaeorum spiritali: *Quis est caecus, nisi seruus meus, et surdus sicut nuncius meus, quem mitterem? Quis est caecus, vt perfectus, et caecus, vt seruus Iehouae?* Obseruat VITRINGA in *Comment.* ad h. l., Nihil est vulgatius omni lingua, quam nominare rebus „aut personis aptari secundum primam institutionem sui status. Et sic „Iudaei, etiam corruptissimi, appellantur *recti*, s. *perfecti, consummati*, „Iesa. XLIII. 3. Deut. XXXII. 15, et *populus Dei*, passim apud Prophetas. „Sic Angeli mali, etsi desierint esse veri Legati Dei; tamen appellantur „Angeli, Rom. VIII. 38. I Cor. VI. 3. Sethitae, Apostatae, dicuntur „Filii Dei, Gen. VI. 4. Doctores falsi dicuntur *Stellae*, Apoc. VIII. 10. „caet. Eodem modo dicuntur doctores falsi, *Sal terrae, sed infatum*, „Matth. V. 13. *Quod si sal infatum fuerit, quo salietur? ad nullam* „rem iam idoneum est, nisi vt foras proiciatur, et ab hominibus conculcetur“.

Et in primis haec, *de duce caeco*, dictio paroemialis omni fere lingua vulgata est, adnotante ERASMO Chiliad. 3. Cent. 3. adag. 78. „Metaphora „a caeco duce utebantur etiam Ethnici, quoties indoctus indoctum doce- „ret, aut imprudens imprudenti consilium dare conaretur. Vnde „*ἀδῆσποτον* illud Graecorum: μήτε τυφλὸν ὁδηγόν, μήτε ἀνόητον „*σύμβουλον*: *Neque caecum ducem, neque amentem consultorem*“. conf. §. CLXXXI.

§. XXIII.

Hoc dictionis offendiculo remoto, ipsam vocis, τυφλοί, *caeci*, significationem sistimus, quo vituperantur a Christo ὁδηγοί memorati, dictione omnino paradoxa, et scrutinium Grammaticum postulante. Τυφλοί ὁδηγοί. Per se patet lectori, hac voce notari, *vitium* non corporis, s. defectum visus ocularis; sed *mentis*, quae oculus animi a Christo dicitur, Matth. VI. 22. 23. et in facultate cognoscendi et iudicandi consistit. Dicuntur in Scriptura *spiritualiter caeci*, quorum intellectus est obfuscatu- tus tenebris ignorantiae, praeiudiciorum, affectuum carnalium, qui amore mundi et opere tenebrarum capti, adeoque carent vera Dei rerumque diuinarum cognitione ac fide saluifica. Matth. XV. 14. c. XXIII. 16. 17. 19. 26. Ioh. VIII. 39. Rom. II. 19. II Petr. I. 9. Apoc. III. 17. Hoc vitio notantur a Spiritu S. Gentes nondum conuersae, Eph. III. 18. *habentes mentem tenebris obscuratam, et sunt abalienatae a vita Dei, propter ignorantiam, quae erat in ipsis, per caecitatem et obdurationem cordis eorum*. Omnes infideles II Cor. III. 4. *quibus Deus huius saeculi, Satanas, excaecauit mentes*. Etiam Iudaei, et inter hos tempore Christi, eorum Doctores maximam partem, nominetenus Scribae et Pharisei. Quod patet ex inductione locorum de his agentium, v. c. hoc Capite XXIII. v. 16. 17. 18. 19. 26. Matth. XV. 14, vbi Christus eodem hoc titulo Ducum caecorum Scribas et Phariseos signauit, et v. 16. exposuit per *μαργάρους, stultos*. Ioh. VIII. 39. *duces sunt caeci caecorum*.

§. XXV.

Illustratur vox τυφλός per homonymicam Ebraicam מְתֵיעִים, *seducentes*, ex Esa. III. 12. מְתֵיעִים מְרִישִׁים, quod de eodem Subiecto Ducorum populi V. T. vitiosorum praedicatur: *Popule mi, qui te ducunt, seducunt te, et viam, qua tibi gradiendum est, corrumpunt*. Ad quam prophetiam Christus sine dubio hic respexit, מְתֵיעִים, a radice נָעַן, *vagatus est, errauit*, metaphorice, designat *discessum vagum a tramite*

mite verbi diuini ad errorum et scelerum deuia praecipitia et monstra. In Hiphil habet significationem *tum transitiuam*, vt idem sit, ac *errare facere*, *seducere*: et *effectiue*; ceu Manasses seducebat Iudaeos ad idololatriae et superstitionum varia diuerticula II Reg. XXI. 9. II Chron. XXXIII. 9. Pseudoprophetae eosdem Iesa. III. 12. c. VIII. 15. Ier. L. 6. Mich. III. 5. conf. Ier. XXIII. 13. 32. et *permissiue*, vt idem sit, ac *errare sinere*, Iesa. LXIII. 17. coll. Ps. CVII. 40. vbi notat aberrationem a consilio recto et salutari; tum *intransitiuam* et *reciprocam*, vt valeat *seducere semetipsum*, Prou. X. 17. Iob. XLII. 20. Hi מַעֲדִימִם redduntur a LXX. Interpr. Graece οἱ πλανῶσι, significatus similis, a πλαναίω, *ab itinere recto abduco*, *vagari facio*, *in errorem impello*, *decipio*, Matth. XXIII. 4. 5. 11. 24. Marc. XIII. 5. 6. II Tim. III. 13. I Ioh. II. 26, c. III. 7. sumta pariter significatione vocis *transitiue* et *intransitiue*. Vt adeo *intransitiue* notentur tamquam errantes ipsi, hoc est, ipsos a via veritatis caelestis et virtutis deflectere, siue in fide, siue in moribus, Gal. VI. 7. Iac. I. 26. adeoque peccare Iac. V. 19. coll. Ebr. III. 10. vbi Israelitae *corde*, i. e. malitiose, ex malo cordis proposito, scientes et volentes, *errasse* dicuntur. *Transitiue* s. *metonymice*, est, *decipere*, *fallere*, I Ioh. I. 8. I Cor. XV. 33. Sic dicuntur doctores falsi, *Stellae erraticae*, ducentes viam, *officio*, sed *effectu malo*, πλανῆται, Epist. Iudae v. 13. non solum ipsi amplectentes errores varios, sed alios etiam inducentes in errores eosdem. Tantum igitur abest, vt Christus et hic ἄτοπον quid elocutus sit, vt potius cum emphasi singulari ita dixerit. Id quod ex conuenientia huius Praedicati cum Subiecto probabimus.

§. XXVI.

Si igitur applies adnotatas notiones vocis τυφλοὶ ὁδηγοί, ad Scribas et Phariseos, dicuntur *duces caeci*, considerati vt ὁδηγοί, i. e. non solum quales ipsi per se erant, vt priuati; sed maxime ratione officii sui, vt Ductores, Rectores populi sui, Viri grauissimi. Vituperantur tamquam *spiritualiter caeci*, i. e. vt tales, qui mentis caecitate, et inopia iudicii in rebus religionis laborabant, perspicientia verae viae Domini solertiaque vacui et ipsi, et auditoribus doctrinae puritate morumque probitate non praeibant, rectamque ad caelum viam non monstrabant, sed potius ab ea seducebant, et in vias erroneas deducebant, ductarum animarum exitio. *Caeci*, non tam ex vitio malae dispositionis, omnibus hominibus congenitae; sed maxime ex vitio voluntatis, auersae a vero lumine, Christo: quam vocat Paulus *caecitatem cordis*, quamque distinguit ab *ignorantia mentis*,

mentis, Eph. IV. 18. Caeci, et tamen persuasissimi, quod sint videntes, imo oculatissimi et perspicacissimi viarum Domini, Ioh. VIII. 40. 41.

Idem ZEHNERVS in *Adag.* Cent. III. *Adag.* 35. p. 424, ad Matth. XV. 14. *caecus caecum ducit.* „Notantur per *caecos duces* h. l. Pharisei, qui cum ipsi doctrinae caelestis plane ignari essent, rudi plebeculae viam ad agnitionem Dei et beatitudinem commonstrare nitebantur, „Matth. XXIII. 24. Rom. II. 19. sed interim cum seipso, tum auditores, „fidei suae commissos, in aeternum exitium praecipitabant“.

§. XXVII.

*Probat*ur veritas huius Praedicati de Scribis et Phariseis, quod sint *Ductores viae*, et quidem *caeci*, 1) ex collatione huius Praedicati cum Subiecto, Scribis et Phariseis, qui §§. superioribus ex historia ipsorum descripti sunt utrique, ut exactissimi quidem Legis interpretes haberi volentes; sed qui nihil minus tractarent, quam Legis essentialia, et tantum eius περιστασια; nucleum omittentes, et in cortice saltem haerentes: caeci ad verum eius sensum indagandum, sed solum allegoriis et anagogicis subtilibus expositionibus Textum sacrum misere detorquentes.

2) Ex Scopo et Argumento Textus praesentis. Quoad

a) *Scopum*. Hic enim est, convincere eosdem oratione elenctica, de stupore ipsorum summo in negotio Religionis; quoniam ad Christum, tamquam Solem Iustitiae iam ortum et lucentem in meridie, essent vere caeci, ut momenta doctrinae Eius praecipua non vellent noscere, sed stulto atque insano affectu erga externa saltem cultus diuini ferrentur.

Quoad b) *Argumentum Textus*, istud reprehendit eos, qui transmissio camelo, culicem tantum sectarentur i. e. minutissimorum Legis praeceptorum exactissimi doctores; graviora contra plane omittentes. Quod vitium est visus, per transfennam videntis, camelum pro culice, et vice versa, culicem pro camelo aspicientis. Explicatur illud verbis planis v. 23. quod sint *caeci duces*, addita ratione: siquidem alios ob minima, v. c. olera, mentham, anethum et cuminum non decimantes, contemnant, coarguant et condemnent; contra quae maximi momenti, non doceant, nec vrgeant, nec excolant ipsi, nempe iudicium, misericordiam, et fidem; aut propter horum omissionem homines redarguant: et tali modo exemplo suo seducant alios, ut eodem modo caecutiant.

3) *Ex*

3) *Ex caeco Phariseorum amore erga traditiones Maiorum*, ad quem cognoscendum (iuxta GOODWINI sententiam in *Isagoge* praemissa libro de *Mose et Aar.* §. 23) optime facimus, si scripta Iudaeorum legimus, visuri iudicia de Traditionibus ipsorum. Sunt autem haec:

1) Legem Oralemaeque esse diuinam, ac Scripta Lex est. 2) Nullam inter vtramque differentiam esse. 3) Legem Orale fundamentum esse fidei Iudaicae. 4) Melius facere illos, qui Legi Orali cognoscendae incumbunt, quam qui Scriptae. 5) Grauius peccari circa verba Scribarum, quam circa verba Legis. Confirmantur haec

4) ex historia Euangelica, in qua de illis euincitur, quod Scribae et Pharisei potissima aedificationum suorum parte, externi saltem cultus diuini specie fascinati fuerint, interni autem ignorantia haeserint, et carnalibus obsessi fuerint praedudiciis et affectibus, e. g. de prosapia Abrahami, foedere circumcisionis, Legisque a Deo caelitus latae, promissione Messiae ex gente sua nascituri, oblatione sacrificiorum, communione cum Deo, templi cultusque diuini magnificentia, Legis implendae opinione, sanctimoniae perfectae persuasione, fiduciaque meriti operum inflati, gloria possessionis terrae Canaan, tamquam haereditatis Iehouae, superbi. His, inquam, fascinati, caecutierunt plane ad interiora religionis suae, eiusque vim non perspexere. Caeci, ad bona spiritualia, quorum praestantiam prae carnalibus non discreuerunt. Caeci ad viam salutis, et iustitiam coram Deo, quam per opera Legis saltem externa obtineri contenderunt, fidei in Messiam plane nescii. Hinc dicuntur *volentes caeci esse*, amasse tenebras magis quam lucem Ioh. III. 19.

§. XXVIII.

5) probatur *ex Effectis malis* huius affectionis ipsorum vitiosae, *caecitatis nempe spiritualis*, cuius Effecta manifeste se prodiderunt *tum respectu ipsorum ducum caecorum, tum respectu aliorum, quos ducebant.*

a) *Respectu ducum caecorum*, Effecta caecitatis ipsorum, erant a) cura salutis Reipublicae tantum temporalis, coniuncta cum neglectu salutis animarum. b) Studium bonorum operum saltem externorum; internorum autem desidia. c) Conseruatio cultus diuini tantum non externi per offerendas sedulo decimas et oblationes alias; et spiritualium vacatio. Hinc illae lacrymae; inde nascebatur animus obnitens Filio Dei, meliora melioris foederis bona docenti; inde iudicium ipsorum peruersissimum de statu suo spirituali et regno Messiae, et de iustitia per
Ipsum

Ipsam adducenda. In quibus praeiudiciis suis iuxta fuerunt ita obfirmati, ut ad Christi doctrinam, veram et unicam viam docentis, et miracula istam confirmantia, stuperent, licet Sole clariora radiarent, et talpis caeciores manerent, Ioh. VIII. 40. 41.

6) *Effectus respectu aliorum* erant hi, quod, qui ductui ipsorum se permittebant, seducerentur a ductoribus falsis, et deflecerentur a recto tramite tum fidei tum vitae, ad exitium animarum suarum. Quod caecitas corporalis in ducibus viarum proprie sic dictis facit, ut scilicet alios pessime ducant, et ducentes cum ducendis in foveas cadant et pereant: idem caecitas spiritualis in vtrisque efficit. Quadrat in ipsos Christi effectum: *Quomodo caecus caeco viam monstret, nonne ambo in foveam incidunt?* Luc. VI. 39.

§. XXVIII.

Denique observamus in *Obiecto hoc personali*, per *duces cecos* expresso, quod in hoc Praedicato connotetur ipsorum *Sanctitatis studium* quoddam *peruersum*, dum alios ducere volunt, quamvis ipsi sint caeci. Similes hoc pacto hermis in viis publicis, qui aliis viam monstrant, et ipsi eandem non ambulant.

§. XXX.

Adeoque Christus hoc Praedicato de Scribis et Phariseis, nil ipsis imputat, quod veritati sit contrarium: non *ὁρίζεις* eos; sed eo damnabiliores vult sistere, quod media gratiae illuminantis nacti, eam tamen respuerent, et caeci voluntario manerent. Exacta enim est convenientia inter Subiectum et Praedicatum, et ad thesin a Christo propositam, ut sisteret eos tamquam exemplum viuum sanctitatis fucatae. Verba Ipsius ita argumentari iubent: Eorum sanctitas falsa sit, necesse est, qui monstrare eam volunt aliis, et tamen ipsi plane ignorant eam, nec cognoscere volunt. Item: Quicunque ductor viae caecitate sua impeditur, quo minus eam et ipse ambulet, et aliis tamen vult monstrare, eosque ad ambulandum secum in tenebris adigit, ille profecto fallit seipsum, et ducendos alios. Sensus periphrasticus horum verborum ita fluet: *Vos Scribae et Pharisei*, Vos soli ad agnitionem viarum mearum electi; Vobis solis clavis scientiae ad regnum caelorum recludendum, commissa; Vos estis illi, a quibus expectari posset et deberet, ut tamquam Duces aliorum, et lumina mundi nondum illuminati, veram Religionem, non solum Iudaeos, sed etiam Gentes doceretis. Sed eius rei non solum
cogni-

cognitionem nullam, nec curam et rationem habetis, verum etiam praesentissima Religionis contemnitis, dehonestatis, corrumpitis, abliguritis, nubem, quod dicunt, pro Iunone venditis, umbras typicas, pro corpore, Messia, amplexamini, et propensissimo animi affectu, caeco impetu, in instituta Maiorum vestrorum ferimini. Sed hoc ipso Vos obicitis seuerae Dei animaduersioni, excaecationis iudicio: et tamen ad hoc ipsum, nil cogitantes de criminis et defectionis Vestrae grauitate, tamquam vera istius causa, stupetis, occaecamini magis magisque; nec instituti quidem, meliora docti; nec ad officium vestrum reuersuri.

§. XXXI.

Ergo non sine emphasi nominetenus appellantur Scribae et Pharisaei, in Vocatiuo; quasi diceret Seruator: Si forte caecutirent alii ex plebe Iudaica; si Gentium Popae, Sacrificuli, Flamines, lumine orbi deprehenderentur in Religione; certe Doctoris Iudaei erat, videre. Sed Scriba, Νομικός, qui totus totus, quantus quantus est, iactatur in Legis diuinae cognitione imbutus esse; et nihilo secius nondum nouit discrimen inter grauiora et minima Legis postulata, inter res externas et internas cultus diuini, omittit plane officia erga Deum et proximum, Deo gratissima: hoc certe re ipsa vere est paradoxum, res quae praeter omnium spem et opinionem accidit, vti hodegus caecus sensu physico, aliquod paradoxum est.

§. XXXII.

Sed numne ταυτολογίας speciem praebet dictio, *Vos caeci*, toties hoc Capite repetita? Respondeo: neutiquam. Fit repetitio, saltem maioris emphaseos gratia. Et noua repetitione vocis τυφλῶν, Seruator nouas subinde caecitatis species suggerit. Quod ex inductione omnium versuum, vbi repetitur, *Vos caeci*, patet. Nuspiam admisit Seruator repetitionem eiusdem vocis inanem; sed semper dat operam, vt orationi suae summam conciliet emphasin. Sic diuersa est hic caecitatis pars, quam ponit Seruator in percolatione culicum et deglutitione camelorum, ab illa versus anteced. 23. Ibi caecitatem notat positam in decimis minimis praestandis: hic in studio superstitioso munditiei Leuiticae, neglecta cura puritatis mentis a vitiis grauissimis conseruandae.

§. XXXIII.

2.) Absoluto nunc Obiecto personali utroque, fit transitus ad *Partem Alteram Textus nostri*, quam constituit *Obiectum reale*, sc. *vitium*

in sanctitate, idque duplex, A.) διῶλίζεν τὸν κώνωπα; et καταπίνει τὴν κόμηλον. Quod duas species sanctitatis peruersae significat, quae enunciantur

α) verbis figuratis, versu hoc 24. β) verbis propriis, v. 23. Quoad

α) statim in limine hic quaeritur: circa quod vitium versetur hic sermo Christi? an vitium doctrinae? an vitium morum tangat? SEB. SCHMIDIVS in *Dissert. de Grauioribus Legis* §. 20. putat, melius esse, dicere, Christum hic de doctrina loqui; in antecedentibus autem de moribus et factis Phariseorum sermonem Ipse fuisse: addita ratione, quia praedicetur de ducibus caecis; id quod ad officium docendi pertineat. Sed nos censemus, Christum vtrumque vitium, et doctrinae, et vitae, pro obiecto habuisse; ea ratione ducti, quod pro πρακτικῶ militant iudicium, misericordia, et fides, utpote virtutes practicae. Expositio sequens clarum faciet nostrum assertum.

§. XXXIIII.

Deinde et hoc obseruari debet in genere de hoc *Obiecto reali* reprehenso, quod per locutionem paroemiale[m] exprimatur vtrumque. Constat, quod Paroemiae fere omnes inter Tropos sermonis referantur, et duplicem sensum inuoluant; *proprium*, prout verba ipsa sonant: et *translatum*, nempe plane diuersum a verbis, prout sonant; qui posterior tamen solus obtinet alias in oratione. De Paroemia vero hac priore: *percolare culicem*, tamquam peculiare quid hic obseruandum est, quod non solum significatio eius *metonymica seu impropria*, sed et *simul propria* in Textu nostro obtineat. *Propria* quidem; quia in sensu proprio Iudaei percolabant culices. Haec ergo praesupponit certam cognitionem illius ritus, quo percolare culices tum temporis moris fuit, a quo paroemia haec fuit orta. Hunc ritum si recte tenebimus, in vero Textus nostri sensu non hallucinabimur, sed vim eius eo rectius assequemur. Haec ad inuestigationem istius vberiore[m] nos inuitant, praeter ea, quod adhibitus a Christo sermo paroemialis insinuet nobis rem vltiore meditatione dignam, et tum temporis notissimam, et prouerbio tritam.

§. XXXV.

Mos percolandi culices, adhibitus olim in sumendis potulentis, fuit talis, quo calidioris climatis incolae, vexati culicum multitudine et impe-

tu, sedulo sibi cauerunt, ne inter bibendum deglutirentur eiusmodi animalcula infesta; propterea vsi sunt *colo*, vt praemunirent sese ab istorum deglutitione, quippe quam anxie auersabantur. Ne quid autem temere hac in re asserere, aut fingere, aut hariolari videamur; siquidem multi haud raro interpretes Scripturae decipiuntur in ritibus iusto acrius confectandis: fundamentum ex monumentis Antiquitatum deducemus.

§. XXXVI.

Existentiam huius ritus percolandi culices, probamus testimoniis ex Antiquitatum tum profanarum Gentium, tum Iudaeorum Scriptoribus. Ex profana Antiquitate, si testimonia adferenda sunt, principem omnino locum meretur famosa illa INSCRIPTIO SIGEA, Graeca, longe antiquissima, vtpote quae ante Troiam captam concinnata creditur. Exscripta est, vt sequitur.

Φανωδικς. εἰμι. τῶ	Phanodici sum filii
ερμοκράτης. τῶ προκο	Hermocratis Proco
νησις. καὶ γὰρ. κρατήρα.	nesii. Et ego Craterem
* καπιστατον. καὶ. ἡθρ	et Crateris Basin et
ον. ἐς πρυτανεῖον. ε	Colum ad Prytaneum
δωκα. μνημα. σιγεί	dedi memoriae ergo Si
ευσί. εἰαν δὲ τι πασχ	geis. Si quid vero pati
ω. μελεδᾷ. ἵκειν. εἰω.	ar. curare me iubebo
σιγείεις. καὶ με. πο	Sigeos. Et me fecit Aeso
ἦσεν. ὁ αἰσώπρος. καὶ.	pus atque
οἱ ἀδελφοί.	Fratres.

* καὶ ἱπιστατον.

§. XXXVII.

Legitur ea in libro Anglicano, cui titulus: *Antiquitates Asiaticae, Christianam aeram antecedentes, ex primariis monumentis Graecis descriptae, Latine redditae, notisque et Commentariis illustratae. Accedit Mo-*

umentum Latinum Ancyranum. Per EDM. CHISHULL. S. T. B. Londini typis Guil. Bowyer. pag. 221. in folio 1728. Recensuit *Bibliothèque Raisonnée* T. I. p. 32. Seorsim quoque prodiit Inscriptio haec Sigea in libello Latino sub titulo: *Inscriptio Sigea Antiquissima Εὐσεβοῦς exarata. Commentario eam Historico, Grammatico, Critico, illustravit* EDMUNDVS CHISHULL. S. T. B. Regiae Maieftati a Sacris. *Lugd. Batav.* 1727.

* * *

Iuuabit, adnotationes potissimas, huic Inscriptioni in Editione vtraque memorata adiectas, huc transcriptas legere, vt de fide monumenti huius antiquitatis admodum venerabilis, et de ritu percolationis potorio, Lector Beneuolus eo melius iudicare queat. Verba, quae in Editione Londinensi leguntur, idiomate Anglicano expressa, Latino reddidimus; quae in Lugdunenſi Latine, seruauiſimus. Sic in Editione Londinensi legitur: „Inscriptio prima et antiquissima, est famosa illa Sigea, in fragmento marmoris albi, nouem pedes longo, cubitum vnum lato. Inuenta fuit reposita in eo loco, vbi ciuitas Sigeum stetit, tribus forte miliaribus distante a Promontorio eiusdem nominis. Et quoniam ciuitas haec ex materialibus Troiae destructae exstructa fuit, supponit Auctor noster, hunc lapidem inter reliquias eius inde huc translatum esse“. Editio Lugdun. „En! Lector, Inscriptionem, nec ductu longam, nec insigni aliqua materia prae caeteris notabilem: at criteriis, certe grammaticis, antiquissima illa tempora testantibus, omnes quascunque alias post se facile relinquentem“. Edit. Londin. „Ex figura et inscriptione apparet, corpus fuisse Hermae (s. statuæ Mercurialis,) erecti a quodam, nomine Phanodicus, in Prytaneo Sigeorum, propter donaria quaedam ab ipso eidem legata“. Asteriscus additus notat: „Hae statuæ Mercuriales erant nihil aliud, quam caput superimpositum columnæ oblongæ, interdum ex ligno, interdum ex lapide fabricatæ; quæ columna primæuis istis temporibus, quibus ars hermoglyphica in sua erat infantia, corpus repræsentabat. CLEMENS ALEXANDRINVS „*Admonit. ad Gentes* p. 29. (ex versione): Quum nondum exquisito habitu perfectæ fuere simulacra, columnas fingeant veteres, easque vt collocatas Numini statuas adorabant. Hæ statuæ, quibus Mercurius effingebatur, erant primæ, et inde illæ, quæ ad hunc modum fabricatæ, nomen suum sortitæ sunt, et ars ipsa continuo Hermoglyphica vocata est“. Ad vocem Phanodicus, Edit. Lugdun. „Noster Phano-

dicus,

„dicus, ob sua in Sigeos beneficia, videtur in eorum Prytaneo statuae ho-
 „norem meritis. Constans enim et solenne, per omnes vbiue Grae-
 „ciae ciuitates fuit, suo quamque ornari Prytaneo, hoc est, aede et pene-
 „trali Vestae, vbi praeter aeternum ignem, in sacrario foueri solitum, si-
 „mulacra Deorum popularium, Heroum etiam et virorum illustrium,
 „cum titulis, sacrata locabantur. Hunc in Sigea vrbe Phanodico hono-
 „rem obtigisse, argumento est insignis lapis, donaria ab eo in Prytaneum
 „collata recitans. Quippe statuae, vt par est credere, subiectus fuit,
 „quae inter alias, ex more loci, dedicata personam loquentis induit, et
 „Phanodici se esse profitetur. Amabant enim huiusmodi Proſopo-
 „poeias veterrima per Graeciam opera, suosque saepe spectatores non
 „inuenuſte alloquebantur. Prytanea illa Graeca non igni solummodo
 „Vestali, et collocationi statuarum, Prytanum itidem Concilio, et popu-
 „lo quotidie congregando, destinata fuisse, sed et epulo publice praeben-
 „do, si Legatis forte exteris, aut Senatoribus vrbis, aut viris illustribus,
 „sic ex decreto meritis, is honor habendus esset; hos in vsus, suis sem-
 „per coenationibus, ornatis quidem et peramplis, ἐστιάτρια Graece di-
 „ctis, Prytanea instructa nouimus. Coenationibus istis suae numerosae
 „mensae, mensisque singulis suis integer apparatus, praecipue potorius
 „fuit. Neque defuere inter principes et illustres viros, qui mensam
 „vnam atque alteram oblatis vltro muneribus instruerent. Sic teste LI-
 „VIO L. XLI. c. 20. Perſeus, Macedonum Rex, Cyzici in Prytaneum,
 „i. e. penetrabile vrbis, vbi publice, quibus is honos datus est, vescu-
 „ntur, vasa aurea vnus mensae posuit. (Haec LIVIVS.) Et, (quod adnotat
 „Edit. Londin.) Tarſenius reliquit opulentum legatum similis generis,
 „Prytaneo ciuitatis Rhegii, teste GRVTERO *Inscript.* p. 177. 7. Pari-
 „tigitur (pergit Edit. Lugdun.) pro re sua, munificentia et Phanodicus no-
 „ſter Sigeis ad Prytaneum (ſ. in Prytaneum, vt LIVIO transferre pia-
 „cuit) vasa haec potoria dedicauit, nempe κρατήρα, poculum maius;
 „ἐπίστρων, ſ. basin; et ἡθμόν, h. e. colum. Κρατήρ, vas potorium, ad
 „vina libere miscenda, fundenda, ebibenda factum, cum nullam Latinam
 „vocem sibi proprie respondentem habeat, ideo Crater etiam a Latinis
 „nonnumquam et Cratera appellatur. Is saepissime auro, gemmis, cae-
 „latura pretioſus, non sine pompa et coronamento, in Sympoſiis proponi
 „ſolitus; vnde phraſis illa Homerica, κρατήρα σῆσαι, aut καθιςῶσαι,
 „quod et Latine, *Craterem statuere*, a VIRGILIO dictum“. Editio
 „Londin. „Vſus Crateris ad miscendum vinum, ad bibendum ex eo, et

„ad libationes Diis faciendas. Sistebatur autem Crater in tabula ad la-
 „tus posita, quando societas decumbebat ad bibendum“. Pergit Edit.
 Lugdun. „Hunc ad vsum, nempe Craterem statuendum, parabatur et-
 „iam ἐπίστατον, quod non nisi per periphrasin Latine dicitur, sed ad ver-
 „bum Anglice, *à stand*. Fulcrum enim fuit, siue sustentaculum, Crate-
 „ri sic in mensa sistendo, adaptatum. Id clare innuit Inscriptio additi-
 „tia: ὑποκρατήριον, pro ἐπίστατον, substituens. Credo sc. quia vox
 „primaria, aut non satis recepta vfu, aut vetustate abolita videbatur. Hac-
 „tenus certe in Lexica non irrepfit, nisi quod simile quoddam habeant in
 „vocalibus ἐπίσημα pro σήλη, h. e. *columna* posito. Postea vero eius-
 „modi sustentacula bases vocari coepta; Vnde et nos ita ἐπίστατον red-
 „didimus, tum Iuris Romani, tum antiquae Latinae inscriptionis aucto-
 „ritate fulti. In Iure sc. Romano sic loqui amant: Cui Corinthia vasa
 „legata essent, et *bases* quoque eorum vasorum collocandorum causa pa-
 „ratas, deberi. TREBATIVS respondit L. *haeres meus*. D. *de Legat.*
 „3. Sed et nostro pene par donarium, craterem sc. cum basi sua In-
 „scriptio GRVTERI recitat: Abascantus. cum. Curtio. - - - craterem.
 „Argyro-corinthium. cum. basi. sua. et hypobasi. marmorea. sua.
 „pecunia. dono dederunt. GRVTER. XLVIII. p. 36. 37. Restat ad-
 „huc ἡθμός, vas fundo subtiliter et creberrime perforatum, *Colum* Lati-
 „ne dictum, tertia illa et legitima supellectilis potoriae pars. Sic enim
 „ad questionem Iuris responsum APOMPONIO: In argento potorio
 „non esse id duntaxat, in quo bibi possit; sed etiam quod ad praeparatio-
 „nem bibendi comparatum est; vt *colum* - - - et vrceoli. L. *in Ar-*
 „*gento* D. *de auro et argento Legat*. Statio igitur supra basin crateri et
 „suum etiam superimpositum insistebat *colum*; talique modo inter se
 „iuncta et aptata in nundinis venalia profiteri. Testatur id IVLIVS
 „POLLVX L. X. c. 24. vbi ἡθμός μαγειρικῶς, i. e. coli coquinarum, mentio-
 „ne prius facta, subdit statim: quin etiam in tabulis auctionariis aliud
 „quoddam *colum*, crateri superimpositum, venale est repertum; quod
 „quidem ad rem vinariam verius fortasse pertinet“. Editio Londin.
 „allegat insuper locum ATHENAEI L. II. c. 8. ἀπὸνιζε τὸν κύλικα,
 „δῶσων πιεῖν, ἐκχύτα, ἐπιθεῖς τὸν ἡθμόν, i. e. bibere daturus, pocillator,
 „ablue calicem, imponens *colum*“. Edit. Lugdun. „Vfus coli, frigi-
 „dam ex niue redditam, ipsum etiam vinum, et aromata immixta vino, si-
 „ne faece, sine sorde, in craterem purius transmittere. Quamvis enim
 „plebeiae mensae sacco ad id linteo vterentur; at pretiosa Nobiliorum
 „vina,

„vina, non sine colo diuite, aureo forte aut argenteo, restinguebantur.
 „Hinc apud MARTIALEM, in Apophoretis coli ista niuarii cum sacco
 „niuario, comparatio, Epigr. CIII. Colum niuarium:

„Setinos moneo nostra niue frange trientes,

„Pauperiore mero tingere lina potes.

Epigr. CIV. Saccus Niuaris

„Attenuare niues norunt et lintea nostra;

„Frigidior colo non salit vnda tuo.

„Vtrumque sc. ostentat vtilitatem suam; nec immerito: cum pari vtri-
 „usque beneficio sordidum omne secerneretur, κώνωπες praecipue, cu-
 „licum infestum genus, quod e faece vini oriundum, natua vbique dolia
 „et crateras mire appetebat. Hunc percolandi morem prouerbum
 „illud attingit Euangelicum Matth. XXIII. 24. τὸν κώνωπα διῦλίζοντες,
 „τὴν δὲ καίμηλον καταπίνοντες. Ibi enim HESYCHIVS διῦλίζοντες
 „recte reddit, διηθμέυοντες, διηθῶντες; Latina pariter versio: *Exco-*
 „*lantes culicem.* Et simili certe modo Anglicana reddere debuisset:
 „*wich strain out a Gnat.* Nunc vero maxime mirandum, phrasi plane
 „aliena sacram hanc pericopam occupari, legique passim a popularibus:
 „*wich strain at a Gnat.* i. e. qui *incolant culicem*, pro *excolant*. Vnde con-
 „ceptus non verus, ab Hagiographo toto genere diuersus, audientium
 „animis ingeneratur“. Addit denique Edit. Lugd. „Vasa haec poto-
 „ria, solemnem alicuius mensae in Prytaneo apparatus, Phanodiceus, sua
 „pecunia, sacrata voluit: vt essent nempe μνῆμα Σιγείεῦσι, h. e. sui apud
 „Sigeos monumentum. Σιγείεῦσι enim est Dativus pluralis a recto Sin-
 „gularis Σιγείεῦς formatus, de quo LICHTRHANS de *Vrbibus*: Σι-
 „γείον πόλις Τρώαδος. ὁ πολίτης Σιγείεῦς“. Haec ex Antiquitate
 profana de ritu percolandi pоторio.

* * *

§. XXXVIII.

Ex Antiquitate sacra eundem ritum percolandi, Iudaeis quoque ob-
seruatum fuisse, pluris interest hoc loco probasse. Testimonia suffi-
cientia adfert IO. VORSTIVS in Diatriba de Adagiis N. T. C. III. p. 21. sq.
addens: „Dicitum quidem hoc est a Seruatore figurate; sed verum ta-
men, culicem vinarium Iudaeos, et proprie, excolasse. Nimirum colo-
aut sudario vinum percolare solebant, ne culex vinarius, aut aliud quod-
„dam

„dam animalculum immundum ab incautis deglutiretur“. Eadem ha-
 „bet SAMBOCHARTVS in *Hieroz. Part. Poster. L. III. c. VIII. de Cu-*
 „lice p. 564. sq. Probat hunc ritum Iudaeis obseruatum VORSTIUS
 „l. c. ex MOSIS MAIMONIDAE libro *de Cibus vetitis* cap. II. idem BO-
 „CHARTVS apud POLVM in *Synopsi* ad h. l. prouocans ad TALMVDI-
 „COS de *Sabbatho* c. 10. f. 1396. habentes, *qui vinum in sudario perco-*
 „lant; et in *Cholin* c. 3. f. 67. יִכְחוּשִׁין, *quos percolant*“. Pergit: „Ad
 „hunc itaque ritum Christum allusisse palam est“. ANDREAS SCHOTTVS
 in *Adag. Sacr.* ex Matthaeo Euangel. ad h. l. p. 56. „Hebraeorum et
 „hoc prouerbum apparet fuisse, ductum ab usu vini colandi in iis re-
 „gionibus, vbi magna culicum copia, desumpta a liquidis translatione“.
 Quod autem hic ritus percolandi non mera consuetudo, aut res liberi ar-
 bitrii fuerit, sed quasi pro lege inuiolabili, et quidem vt pars Religionis,
 obseruatus, idque summo cum studio, paulo infra docebimus.

§. XXXVIII.

His praemissis, facilis est ad verba ipsa Textus explicanda transitus,
 διυλίζεν τὸν κώνωπα. Ordinem naturalem si sequimur, prius explicari
 debet *Obiectum percolandum*, κώνωψ; deinde *Actus percolare*. Hic κώνωψ
 in versionibus omnibus per *culicem*, Germ. *Müſen*, a Syris כִּקְיָא, red-
 ditur, Arabibus كَضِيب, Aethiopibus ረረሳ, Ebraeis יִכְחוּשִׁין. No-
 tetur, quod positum sit in Textu in Singulari, per Enallagen Numeri, τὸν
 κώνωπα, pro τῆς κώνωπας. Quasi dicat: *ne unicum quidem culicem*
transire finitis; ad accuratum eorum studium in percolandis culicibus
 singulis significandum.

Praeterea κώνωψ est vox generalis, species diuersas sub se compre-
 hendens. Alii enim *culices ficarii* dicuntur, quos caprificus generat:
 alii *vinarii*, qui in vini faece acescente gignuntur: alii *muliones*, qui sunt
aquatici. Haec culicum differentia, peperit etiam differentes Interpre-
 tum sententias, ad quodnam genus animalculorum hi culices in Textu
 sint referendi? an ad vermiculorum reptilium, an insectorum volan-
 tium classem pertineant. Sententiae diuisae, ad tres classes redigi
 possunt.

§. XL.

Prima classis interpretatur de vermiculis reptilibus, qui dicuntur,
 etiam apud profanos Auctores, *vinulae*, siue *culices vinarii*, qui ex vino
 acescente nascuntur, eodem aluntur atque pascuntur, iuxta adnotat.

BOCHARTI in POLI *Synopsi* ad h.l. 10. VORSTIVS in *Diatriba* de *Adagiis* N.T.C.III. p. 21. sq. „Κώνωψ hic culicem significat vinarium, qui ex vino „acefcente natus, eodem alitur et nutritur. ARISTOT. L.V. *Histor. Animal.* „c. 19. de eo ita: Culices vinarii oriuntur ex vermiculis, qui ex faece aceti „oriuntur. IDEM L. III. c. 8. Culex vinarius ad nihil quod dulce est, accur- „rit; sed tantum ad acida. PLUTARCHVS in Libro *contra Stoicos*: Delectan- „tur culices vinarii spuma vini et aceto, potulentum autem et suaue vinum „auolantes fugiunt. IDEM *Symposia* κών L. III. c. 1. mentionem facit vini „acerbioris ex dolio, quod culicum vinariorum chorus circumstrepit. „ANATOLIUS L. VI. *Geoponikῶν*, post vuas calcatas torcular diligenter „abstergi vult, quia residuus humor fructum conculcatum corrumpat, „καὶ τὸν κώνωπα ποιῇ, i. e. culicem vinarium generet. Istiusmodi igi- „tur culicem vinarium Phariseos excolare, ait Dominus. Et dictum „quidem hoc ab Ipso est figurate; sed verum tamen, culicem vinarium „Iudaeos, et proprie, excolasse“. Idem VORSTIVS c. l. scribit: BVX- „TORFIVSEXMOSIS MAIMONIDAE Tractatu de *Cibis vetitis*, habet haec: „Qui culices, quos percolauit, ex vino, - - - comedit; - - - vbi vo- „cabulo יבחוסי eadem illa animalcula denotantur, quae Graecis di- „cuntur κώνωπες, id est, culices vinarii. Atque ipsa illa voce Dominus „sine dubio et vsus fuit, cum Phariseorum superstitionem notauit. Por- „ro GLOSSATOR *Codiciis Talmudici Cholin* f. 67. כמין יבחוסי, genus „culicum pusillorum, qui in faecibus vini reperiuntur. Item, in CODI- „CIBVS TALMVDICIS, *Nidda et Zebachim*, יבחוסי ארום, culices „rubros dici. Et GLOSSATOREM eorumdem monere, יבחוסי, culices „vinarios prouenire in fundo doliorum vinariorum extrinsecus“. Iti- „dem de culice vinario interpretatur SAM. BOCHARTVS *Hieroz.* P. II. „L. III. c. 17. de *Culice*, p. 564. sq. addens: „Me non latet, τὸν κώνωπα „saepius Latinis pro quouis culice sumi; sed in Euangelio propria vocis „significatio retinenda est, quia agitur de culice, qui percolatur, i. e. qui in „vinum delapsus, ex eo percolato eximitur“. Quod repetit POLVS in *Syn- „nopsi* ad h.l. Sed haec sententia potius ad secundam classem referenda est.

Secunda enim classis Interpretum, culices nostros ad muscarum spe- „cies refert, qui alias strepitu suo et morfu, noctu inprimis, molesti sunt, „et pro sua, quae vulgo dicitur, impudentia, irrui in pocula. Auctor est „IOACH. CAMERARIUS in *Notat. Figurar. in IIII. Euangel.* p. 87. „Sicut ψύλλαι, addit, qui sunt culices apud ARISTOPHANEM, *Pluto*. (Sed „ψύλλαι notant apud Lexicographos non culices, sed pulices).

Tertia classis statuit, peculiare quoddam genus insectorum hic indigari, quae quidem non sint muscae, sed tamen ad species earum, quae multifariae sunt, referendum. POLVS in Synopsi ad h. l. adducit L. V. D. „de DIE V Append. : „Pro κώνωπα Euangelium Hebraeum vtriusque „editionis habet יתו, quod forsitan nec muscae est, vt quidam apud „ELIAM in *Thisbi* volunt; nec reptile, vt BAAL ARVCH: sed culex, „qui Syris dicitur בקי, Arabibus بزيور, Aethiopibus צצור. BOCHARTVS de *Animalibus* S. S. P. II. L. III. c. 9. p. 492. „Kώνωψ, „culex, ad muscarum species referri potest. Culex, generale nomen „apud Graecos vetustiores, nullum habuit. Nam κώνωψ, quo passim „vtuntur pro generali nomine, pertinet *ad certam speciem*. Est autem „κώνωψ proprie vinula, siue vinarius culex, qui ex vino acescente natus, „eodem alitur atque pascitur, de quo vide ARISTOTELEM supra „citarum“.

§. XLI.

Perlectis his sententiarum diuortiis, dixeris cum Comico:

Fecistis probe: incertior sum multo, quam dudum.

Meum si licet addere iudicium quaecunque, vana est haec de culicibus disquisitio, qui fuerint percolati. Nam species culicum memoratae, seu vermes, seu muscae, dictae, diuersae sunt saltem nomine, non re; sibi inuicem non oppositae, sed subordinatae; ideoque recte generali culicis nomine a Graecis expressae. Nam si culicis consideres genesis, est ille primo vermiculus, ex putrescente vel acescente materia liquida oriundus, qui deinde alas accipit, et denique fit musca, vel culex vulgo dictus. Hoc singulis annis, incalcescente aëre, experiri licet, vbi vel in aqua, ad solem putrefacta, vel in faecibus aëri libero expositis, primum generantur vermiculi reptiles, visui vix apparentes; his deinde succrescunt alae, et sub muscarum vel culicum figura prodeunt. Pro diuersa itaque forma assumpta, diuersa accipiunt nomina. Nec adeo necesse est, peculiare quoddam insectorum genus per κώνωπα in Textu nostro indigatum fingere, quod excolauerint Iudaei. Excolarunt culicem, obseruatum in faecibus vini, vel vt vermiculum rubrum reptilem; vel vt insectum alatum, aduolans ad dolia et vasa vinorum; vel illapsum poculis. Quaelibet horum animalculorum species, Iudaeis, vt impura, erat suspecta, et infesta propter iniquationis, vel strangulationis metum.

§. XLII.

§. XLII.

Probo sententiam meam testimonio MOSIS MAIMONIDAE, in *Tractatu de Cibis vetitis*, ita tradentis: „Qui percolat vinum, aut acetum, „aut ficeram, et comedit *culices*, aut *muscas*, et *vermes*, quos percolauit, „vapulat“. Adducit eum VORSTIUS in *Diatribis de Adag. N. T. C. III. p. 21. sq.* Sic clare patet, quod non solum culices vinarii, sed et insecta alia alata quaeuis, etiam vermes in faecibus vini reptiles, a Iudaeis excolati sint intelligendi.

§. XLIII.

Quo respectu autem Christus τὸν κώνωπα in sermone suo adhibuerit, id magis refert indagari. Scilicet adhibitus est triplici respectu: ut *res parua, immunda, periculosa*. Quod a) *paruitatis* rationem habuerit allegando culices, patet ex oppositione facta inter *culicem* et *camelum*, tamquam animalia minima et maxima. Quod vero culex, praesertim vinarius vermiculus, sit animalculum ex minimis, ad oculum patet, cuius aciem saepe vermes ex faecibus vini, vel aceto nascentes, subterfugiant, et qui ope perspicilli saepius cognoscendi sunt. Consentientem habemus SAM. BOCHARTVM in *Hieroz. P. II. L. III. c. XVII. de Culice*, p. 564. sq. „In hoc adagio culex camelo opponitur, ut minimum animal „maximo. Quemadmodum LIBANIVS ad CASILIVM, loco cameli, „elephantem in prouerbio adhibuit: οἷον κώνωψ ἐλέφαντι παραβαλλόμενος, i. e. *instar culicis elephanti* (sc. collati)“. Culex certe si non est absolute minimum animal; saltem vnum est ex minimis, et symbolum paruitatis vulgatissimum. Vnde Poeta in *Culice*:

Paruulus hunc prior humoris terret alumnus.

Et in eiusdem *Epitaphio*

Parue culex, caet.

Et MARTIALIS de tenuissima illa Pauli phiala L. VIII. Epigr. 33.

Illam potest culicem longe sentire volantem,

quasi tam tenuem esse dicat, ut aëre, culicis volatu, impulsio, etiam eminus agiteretur. Et de Lupi praediolo L. XI. Epigr. 19.

Consumto moritur culex salictis,

quasi ne culici quidem pascendo sufficiat salictum in praedio tam paruo.

b) Postea ob immunditiae rationem adhibitus est culex. Siquidem ut vermiculus, in faecibus vini reptans, eodem censu Iudaeis habebatur, quo reptilia reliqua, in Lege Leuitica pro impuris pronunciata. Si enim eiusmodi reptile attigisset modo potum, vel in vasa potoria incidisset, polluebantur. Propterea ne immunditiae maculam contraherent, culices istos tanto studio excolabant Iudaei. Testis est GUIL. SVRENHVSIVS in *Legum Mischnicarum* P. VI. Tract. *de Puritatibus* C. I. §. 7. p. 317. „Lege erat demandatum Iudaeis, ut sibi a cibo et potu polluto, et immundo cauerent. Pollui vero poterat potus, si eum attigerit reptile; inde ab illo, tamquam a potu impuro, erat abstinendum“. Plura IDEM eodem libro Tract. *de Vasis* p. 15. sq. de aliis impuritatibus, quae vasis accidunt, si reptile in illud inciderit, et qua ratione cibi et potus in illis contenti, polluantur.

c) Denique propter metum strangulationis, si inter bibendum ex improviso deglutirent culicem. Vti referuntur exempla hominum, qui ob deglutitas res minimas inopinato periere; sc. Anacreon grano hordei; Sophocles acino, deglutitis, interclusi spiritu exspirarunt; item Fabius, Senator Romanus, crine inter hauriendum deglutito interisse fertur. Inde prouerbiū natum est:

Multa cadunt inter calicem supremæque lubra.

Ad hoc quoque periculum euitandum Iudaei meticulosi studiosissime percolabant potulenta, ut excolarent culices. Quod a Christo exprimitur per

§. XLIIII.

Διῦλίζεν. Huius significatus proprius pari scrutinio opus habet, ut vim argumenti in eo sitam cognoscere queamus: et, quia est in N. T. ἀπαξ λεγόμενον; et in V. T. a LXX. Interpr. tantum legitur adhibitum Amos. VI. 6.

Ratione Erymi sui descendit ab ὕλη, quae notat materiam, siluam, ligna caedua; dein etiam faeces, praecipue cibi decocti. Hoc significatu sordium postea apud Patres ecclesiasticos usu venit, teste SCAPVLA in *Lexico Graeco*, quo notarunt sordes faecesque, quibus involuti sunt ii, qui res diuinas contemnunt. Vt apud SYNES. *hymn.* 3. δυοφεράν ὕλας κηλίδας φέρω. Et ὕλιναι, sunt res faeculentae. Inde ὕλισήρ, colum, cribrum, vel sacculus, per quem aliquid transfunditur, ut a faecibus purgetur. POLLVX L. VI. et DIOSC. L. II. item, ὕλισήριον et ὕλισριον, διῦλίζης.

σηρ, item ἀφουλίζω, defeco, et διῦλίζω idem quod ὑλίζω significat, nempe colare, percolare. Notat igitur vi etymy, per colum transfundere, ut faeces, et impuritates aliae, segregentur. Sic habet SCAPVLA. Vnde apud DIOSC. L. III. 9. ὑλίζεταί δι' ἐθονίῃς, per linteolum; apud GRATIAN. ὑλίζε τὰς ῥῖνας, emunge nares. POLLUX L. II. Sic deinde notat purgare, perpurgare. Inde exponit IOACH. CAMERARIUS in Notat. Figur. in III. Euang. p. 87. ad Matth. XXIII. 24. de liquore per materiam viminum, quae cola vitilia vocarunt, defluente, quae remouent impuritatem, et ita purgant humores. Illustrat verbo συζύγω, ἐξυλίσσαι, quod etiam dixere perpurgare nares, quasi materiam, quae est ὕλη, eximendo, i. e. emungere.

§. XLV.

Participium διῦλισμένος, legitur apud LXX. Interpr. in translatione dicti memorati Amos. VI. 6. οἱ πίνοντες τὸν διῦλισμένον οἶνον, qui bibitis vinum percolatum. Hic videntur pro פריז, in phialis, quod habet Textus Ebraeus, legisse פריז, in colis, supple, פריז, sc. percolatum. Et TALMVDICIDE Sabbatho c. X. f. 1396. qui vinum in sudariis percolant. Et in Cholin c. 3. f. 67. יבחישי, culices, quos percolant. Vbi GLOSSA voce Iaebehusin, significari, ait, genus culicum pusillorum, qui in vini faecibus reperiuntur, h. e. τὰς κώνωπας. Et supra §. XL. citatus IO. VORSTIVS in Diatr. de Adag. N. T. C. III. p. 21. sq. citat BVXTORFIVM EX MOSIS MAIMONIDAE Tract. de Cibis vetitis, c. 2. allegantem: Qui colat vinum, aut acetum, aut siceram, et comedit Iaebehusin, aut culices et vermiculos, quos percolauit, vapulat. Itaque palam est, ad hunc ritum allusisse Christum. Conf. POLVS in Synopsi ad h. l. Caeterum quoad Scopum dicti Mich. VI. 6. vinum percolatum ibi ad luxuriam deliciosam refertur, eodem modo, quo SENECA in Praefat. Quaest. Natur. describit, ventri obediētes, cibos et potiones percolare.

§. XLVI.

Ad locutionem Participialem huius loci, διῦλίζοντες, adnotat D. IO. GERHARDVS, subaudiendum esse ὄντες, more Ebraeorum, qui tali modo Participium ponant pro Nomine. Quod admittere vult SEB. SCHMIDVS in Diff. de Grauioribus Legis, si non Participium διῦλίζοντες habeat praemissum Articulum Praepositivum οἱ, sed Relatiuum οἱ, qui, hoc sensu: qui estis percolantes. Addit: melius forte itaque dicitur, quod Participia saepe apud Graecos ponantur pro vocibus absolute positis, exponendis per diuersas particulas, quia, dum; sicut apud eosdem Graecos,

Genitiui absolute positi, apud Latinos Ablatiui, vsurpantur hoc modo: *Duces caeci, percolantes*, hoc est, *quia percolatis caet*. Sic supra v. 16. *Vach vobis, Duces caeci, οἱ λέγοντες*, dicentes: i. e. *quia dicitis*.

§. XLVII.

Synonyma vocis *ὕλίζειν* et *διὕλίζειν*, sunt, *ἡθω, ἡθέω, ἡθίζω*, obuia magis apud Profanos, itidem notant, *transfundere per colum*. Ebraei, teste VORSTIO, in *Diatr.* l. c. reddunt per *ידד*, Germani, *durchseigen*, vel *seigern*, quod signat mundare, purgare a sordibus, et adhuc in vsu est in metallorum operis, vbi dicitur v. g. *Seiger-Hütte*, i. e. officina, in qua metalla purgantur a sordibus.

§. XLVIII.

Quoad *versionem* huius vocis, Syriace legitur verbo simplici expressa: *Colantes culicem*, et glutientes camelum, obseruante IO. ANDR. SCHOTTO in *Adag. S.* ad h. l. LUTHERVS quoque simpliciter, *die ihr feiget*. COLLECTIO ADAGIORVM FRANCOVRTANA, quae prodit A. MDCXXIII, hoc Adagium adducens, reddit per *liquare*. Versio Anglicana male legit *incolare*, pro *excolare*, quod supra notatum est. ERAS. SCHMIDIVS in *Declar. N. T. C.* XXIII. 24. Matthaei: „Hoc loco potius est *excolare*, quasi per angustum *ἡθμὸν* fugere. Ita rectius reddidit VETVS, et ERASMVS, quos sum secutus, quam *percolare*; quo BEZA vtitur. Neque enim animalcula talia percolari solent. Neque *percolare*, et *deglutire*, opponuntur; sed *excolare* rem exiguam, *spar-sam seigen*, opponitur τᾷ *deglutire rem grandem*, mit *Haut und Haar verschlucken*. Huic regerit SEB. SCHMIDIVS sequentia: „Hoc discedit a propria, vt ipse fatetur, significatione verbi *διὕλίζειν*, *percolare*: nec cum communi praxi videtur conuenire. Quis enim per colum fugit culicem? Magis itaque placet, si dicatur, quod verbum *διὕλίζειν*, *percolare*, tam de liquore, qui transfunditur, quam de re, quae in transfusione, in colo relinquitur, vsurpetur. Finis namque percolationis est, vt crassum a tenuiore separetur. Quod fit, quando liquor transit per colum, et quod crassum est, in colo remanet. Sic percolatur culex, cum percolatur id, in quo culex est: non, vt culex transfundatur, (quo modo frustranea foret percolatio,) sed vt in colo remaneat. Et hoc magis dicitur culex percolari, quia propter culicem fit percolatio, et culex pars rei est, quae percolatur. IO. VORSTIVS c. l. „Adeo „Iudaei

„Iudaei ipsos quoque culices vinarios colarunt, i. e. colando vinum, ab hoc eos separarunt“. It. BOCHARTVS in *Hieroz.* l. c. p. 564. „Culex, qui percolatur, i. e. qui in vinum delapsus, ex eo percolato eximitur“.

§. XLVIII.

Hanc disceptationem Grammaticam conciliari posse existimo, ita, vt διῶλιζεν tum per *excolare*, tum *percolare*, recte vertatur, si Metonymiam ibi latentem obseruemus, qua, per Metonymiam sc. Antecedentis pro Consequente, *percolare potulentum*, dicitur, pro: *potulentum percolatum bibere*. Veli si dicas, esse vocem praegnantem, quae alias in se inclusas gestat, vt significet 1) *percolare rem potulentam*, i. e. per colum transfundere, vt 2) res crassiores et immundae *excolantur*, i. e. *separentur* a vino potulento, adeoque 3) *obseruare culicem accurate*, vt *separentur*, et vt 4) res percolatae *bibantur*. Quod enim hic de rebus non siccis, sed fluidis et potulentis, percolandis, sermo sit, item de actu bibendi, manifestum est ex Opposito καταπιῖν, *deglutire*, i. e. ampliato guttore aliquid haurire. Proprie enim colabant Iudaei (vti VORSTIUS quoque sentit in *Diatribel.* c.) non culicem, sed vinum, ne sc. animalculum illi illapsum forsan simul deglutiretur. Quia igitur Praepositio διὰ, cum qua Verbum est compositum, vtrumque notat, *per*, et *ex*, recte vertitur tum *percolare*, tum *excolare*. *Excolare*, ratione culicum, qui colando eximuntur; *percolare*, ratione coli, per quod potulentum transfunditur.

§. L.

Declarant haec *modum percolationis*, quae facta sit *ope coli*, vel lintei, vel instrumenti viminei, teste VORSTIO l. c. p. 21. ad h. l. „Nimirum colo aut sudario vinum percolare solebant, ne culex vinarius, aut aliud quoddam animalculum impurum ab incautis deglutiretur“. Citat IDEM BVXTORFIUM, EX CODICE TALMVDICO *Schabbath*, ad Radicem יָדוּ afferentem: „et colant vina per lintea“. Plebeiae sc. mensae (vid. §. XXXVII.) sacco ad id linteum utebantur; sed pretiosa Nobiliorum vina, non sine colo diuite, aureo forte aut argenteo, restinguebantur.

§. LI.

Praepositio διὰ, vt signat causam instrumentalem, ita in verbo διῶλιζεν connotat percolationem factam ope instrumenti, quod Colum dicitur. Inde facere non possumus, quin de *Colis Veterum*, eorumque usu

in repotoria, ordine suo hic referamus, praelibatis iam supra §. XXXVII. Nimirum *Colum*, Graecis ἡθμός dictum, fuit vas, in fundo suo subtiliter et creberrime, ad instar cribri, perforatum, et inferuit crateri, tum pro tegumento, tum pro ornamento, tum colando s. fundendo liquores in craterem, vel ex hoc in calices et vrceolos, ex quibus ordinarie bibere solebant. Fuit *Colum* pars superna poculi solubilis, et tamen applicabilis; quod constat ex descriptione crateris Phanodicei. Praeter indicia ex Auctoribus Graecis et Latinis adducta, allegatur quoque in CORPORE IVRIS, ut tertia et legitima pars supellectilis potoriae, referente id prolixius CHISHVLL, et quidem ut pars comparata ad praeparationem bibendi. Alia quoque genera colorum fuere, e. c. *Colum* coquinarium, ἡθμόν μαγειρικόν allegat POLLUX L. X. c. 24. Itidem, Cola erant facta non ex solo metallo nobiliore aut argilla; nec lintea solum s. sudaria adhibebantur ad percolandum, sed etiam ex viminibus graciliter flexis et fistulatis praeparata, quorum usus in melle percolando erat. COLVMELLA L. XII c. 17 refert, quod etiam iunceis fiscellis, vel sparteis saccis percolauerint.

Usus autem colorum istorum crateri impositorum fuit 1) aquam ex niue frigidam redditam, ipsum etiam vinum, et aromata vino immixta, sine faece, sine sorde, in craterem purius transmittere; iuxta testimonia a CHISHVLL adducta §. XXXVII. 2) Κώνωπας praecipue, culicum infestum genus, quod e faece vini oriundum, nativa dolia ubique, et crateras appetebat, arcere. Nec antiquatus est plane hic usus colorum potiorum. Hodienum dantur vasa eiusmodi tum ex nobiliore metallo, tum ex argilla facta, quae sunt instructa colis concavis, iisque affixis illi parti poculi aut phialae, quae labris admouetur. Adhibentur vasa eiusmodi praecipue in hauriendo de intritis, ut materia non liquida, ope huius coli arceatur ab haustu. Quod forte respondere posset significationi isti vocis δωλίζεν, ab ERASMO SCHMIDIO prolatae, per ἡθμόν sugere §. XLVIII.

§. LII.

Pro necessitate huius percolationis, adducit Cl. WOLFIVS in *Curis Philol. N. T.* ad h. l. observationem SERARII in *Trihaeresio* p. 51. „In calidioribus regionibus natum esse hoc prouerbum, ubi frequens in vasa vinaria et pocula culicum inuolatus erat, ita, ut vinum, si quidem purum id bibere quis vellet, percolare necesse esset“. Testatur idem usus culicarium, apud Orientales Gentes, praecipue Aegyptios, familiaris. Erat

Erat autem *Culicare* idem, quod Graecis Conopeum, *κωνωπείον*, velum s. peplum papiliolineum, seu bombycinum, quo utebantur Aegyptii ad arcendos culices, quos Graeci *κώνωπας* vocant. Nam propter paludem Nili, et Aegypti maritimas, eorum ibi magna erat copia.

§. LIII.

Haec sufficient ad *significationem* propriam vocis *διυλίζειν* explicandam et illustrandam; nunc de *translata*, qua ex praemissis connotat in genere 1) *summo studio sibi cauere a re aliqua.* 2) *purgare, purificare aliquid summa cum diligentia.* Adiunctum enim huius percolationis in primis notandum hoc loco, nempe *studium summe curiosum, operosum, superstitiosum et scrupulosum in percolatione culicum* adhibitum a Iudaeis, quo praecauerunt sibi anxie, a rebus etiam minimis, quae noxae videbantur esse: qualis est eorum cura, qui sibi metuunt et cauent, ne subterlabente inter bibendum culice in guttur, spiritu vitali intercludantur. Huiusmodi cura sollicita et meticulosa versabat Scribas et Phariseos, ne vescerentur culice aut vermiculo, qui ex Lege ipsorum Leuitica, vel traditionibus Maiorum, pro impuris et impurantibus habebantur. Ideam hanc adiectitiam insinuat Verbum compositum, *διυλίζειν*, hoc loco adhibitum; siquidem Praepositio *διὰ*, iuncta Verbis, intendere solet significationem vocum. Deinde, quod in Participio est positum, pro Nominine, per imitationem Ebraismi fit, qui per Participia, loco Modi finiti, usurpata, notat, totum aliquem intentum esse in actione significata.

Confirmatur haec sententia ex phrasi Rabbinica, qua dixere, *multiplicare culices.* Sic habet IO. VORSTIVS in *Diatribel* l. c. quod CODEX TALMVDICVS *Cholin* f. 67. praecipiat *לרבות יבחוסיין שסננין*, ad *multiplicandum* (i. e. VTBVXTORFIVS explicat, ad includendum, ad comprehendendum) *culices, quos percolant.* Itidem ex re ipsa; studio nimirum Phariseorum nimio, ad superstitionem usque curiosorum munitiei Leuiticae externae, uti in vestibus, cibo, potu, ita etiam in euitata contrectatione animalium impurorum, etiam vasorum poteriorum, nisi rite lota essent.

§. LIIII.

Et hic quoque *finis* primarius fuit *percolationis Phariseorum*, sc. ut ne polluerentur, tum potu, tum cibo impuro. Testimonium IO. VORSTII saepius laudari l. c. rem clare illustrat: „Lege erat demandatum Iudaeis, ut sibi a cibo et potu polluto et immundo cauerent. Pollui vero

„poterat potus, si eum attingeret reptile, inde ab illo, tamquam potu impuro, erat abstinendum. Ita vero GVIL. SVRENHVSIVS in *Legum Mischnicarum* Part. VI. p. 317. Tract. *de Puritatibus* C. I. §. 7. titulo: „*de Vasis*, Quae vasis accidunt, si reptile in illa inciderit, et qua ratione cibi et potus in iis contenti, polluantur: Massae farinaceae sibi inuicem adhaerentes, et panes sibi inuicem adhaerentes, alterutro polluto a reptili, omnes sunt principium; si vero separati sunt, etiam omnes sunt principium. Sed in portionibus, omnes sunt secundi; si separati sunt, omnes sunt secundi; sed in manibus, omnes sunt tertii; si separati sint, omnes sunt tertii“. Sunt haec ipsissima verba MISCHNAE, *Tractatu Toboroth* s. *de Puritatibus*, vbi MAIMONIDES et BARTENORA explicant, quid ista verba sibi velint; item, quid sit *pater immunditiarum*, quid *filius immunditiarum*. Eo L. B. ablegamus. Idem VORSTIVS l. c. p. 21. „Nimirum colo aut sudario vinum percolare solebant Iudaei, ne culex vinarius, aut aliud quoddam animalculum immundum ab incautis deglutiretur“. Citat denique ille BVXTORFIVM, allegantem ex MOSIS MAIMONIDAE Tract. *de Cibis Vetitis*: „Qui percolat vinum, aut acetum, aut ficeram, et comedit culices, aut muscas, et vermes, quos percolauit, vapulat“.

Quae si quis conferre velit cum iis, quae supra in descriptione Phariseorum de studio munditiei superstitioso adducta sunt, facile coniiciet, eandem ipsos curam summam, in percolatione quoque culicum, adhibuisse, ad conseruandam munditiam Leuiticam, et sanctitatem suam imaginariam. Certe non notasset eos propterea Seruator, nisi peculiare quid vitii in ea re deprehendisset.

Tali ratione hic finis percolationis culicum, Iudaeis, et in primis Phariseis, plane proprius fuit, nempe ut ritus religiosus, obseruatus, ut ne potu, vel tactu culicis aut muscae impurae, vel ex improviso, polluerentur, et ex communione cum Deo sancto exciderent.

§. LV.

Relatio igitur *Sensus* dictionis huius *paroemialis* in sensu proprio, si instituatur ad *Subiectum suum*, *Scribas* et *Phariseos*, iterum exacte verba cohaerent. Euicimus enim in praemissis, quod ritus iste tum temporis fuerit quidem vniuersalis Gentium Orientalium, sed tamen peculiariter, respectu peculiari, religionis sc. a Iudaeis, et inter hos a Phariseis, maximo studio obseruatus, tamquam species externae sanctitatis, et ad ostentatio-

tationem suae ἀκριβοδικαίουσύνης, et qui tali modo in superstitionem degenerauerat, adeo, vt percolatio culicum in prouerbum abierit vulgatissimum, cuius significationem translata exponere, res est maioris momenti.

§. LVI.

Quod enim locutio haec: τὸν κώνωπα διυλίζοντες, non in solo sensu proprio, sed in *translato* quoque sit sumenda, vrget connexio Textus cum versu antecedente 23. arctissima. Siquidem hic versus 24. est explanatorius prioris per paroemiam, quae vim habet similitudinis s. comparisonis, rem versu antecedente propositam, illustrantem et inculcantem maiore cum emphasi. Hoc nostro versu 24 exhibetur figura dictionis: in illo v. 23. res, s. thesis figurata habetur clavis Seruatoris verbis proposita. Nec tamen haec repetitio est mera ταυτολογία s. nuda repetitio prioris; sed aliquid plus infert priore. Non solum maior vis claritatis accedit oraculo Christi, per comparisonem duplicem, et plus ponderis per elocutionem paroemiale adhibitam; sed etiam aliquid noui accedit. Thesis nempe versus prioris est de cura s. studio operoso circa minima Legis, cum neglectu maiorum eius momentorum coniuncta. Thesis autem nostri versus, simul infert scrupulositatem conscientiae, vt ita loquar, super eius modi minimis, eamque coniunctam cum contemptu securo grauissimorum Legis. Haec causa est, quare versum antecedentem huc inferamus, si sensum verborum plenum haurire volumus.

§. LVII.

Et hinc nascitur *Sensus* Textus nostri *figuratus*, isque tum *generalis*, tum *specialis*. Hoc demonstrato vtroque, nullum supererit dubium de sensu huius loci genuino, et quod secundum Scopum primarium et Argumentum sermonis Christi, sit proprius, et figuratus simul. Figurate quidem dictum est a Christo, ad sanctitatem illorum superstitionem exprimendam sub figura percolantium culices; verumtamen et proprie loquendo, Iudaei excolarunt culicem. Praesupposito hoc, ille simul includitur. Consentit IO. VORSTIVS in *Diatribae* l. c. „Et dictum quidem hoc est figurate a Christo, sed verum est tamen, culicem vinarium „Iudaeos et proprie excolasse“.

§. LVIII.

Sensu metaphorico generali, notantur per διυλίζοντας τὸν κώνωπα, primo homines circa res minimas in Religione superstitione curiosi et

anxii. Idem est dictum ac versari in conscientia scrupulosa, anxia, angusta, ex metu seruili oriunda. Vt rem acu et neruose tetigit LUTHERVS in *glossa marginali Bibliorum*: Die ihr enge Gewissen macht in geringen Stücken, und achtet nicht der grossen Stücken. Alii etiam plurimi: *Estis scrupulosissimi in rebus minimis*. Deinde ad absurda, praeposteram, vana refertur a COLLECTORE PROVERBIORVM FRANCOFVRTENSI f. 19. qui talem addit expositionem: „Illud non possum praetermittere, quod in superstitiosos quosdam et praepostere meticulosos dictum est Praeceptoris nostro Iesu, qui vel ignorantes, vel dissimulantes, quibus in rebus sita sit vera Christianaque pietas, in nugis sibi nunc placent, nunc trepidant; in maximis securi, pleni Iudaicarum superstitutionum, vera charitate vacui. In hos Christus, verae pietatis doctor, Matth. XXIII. huiusmodi torquet prouerbium - - - Addit: „prouerbio alio simili dici: *Magno conatu nugas maximas agere*. IDEM: „Ab hoc non abhorret, quod alibi retulimus: ἀνδραίντα γαργαλίζεν, „i. e. *statuam colare gutture*“. In *Adagiis* ZEHNERI Cent. III. Adag. 87. ad h. l. Matthaei citatur LUTHERI expressio alia: „Die Mücken sehen, „und Elephanten fahren lassen“. GILBERTI adagium cognatum n. 682. „Transmisso camelo, culex in cribro deprehensus haesit. Notum est etiam vulgare illud: ἐκ μύαος ἐλέφαντα ποιῆν, *Ex musca elephantem facere*; in eos, qui res alioquin paruas, verbis magnificis exornant, et atrociter exaggerant. Nam musca, vel culex ad elephantum, admodum exiguum proportionem habet. Ex eodem fonte manauit hoc Evangelicum, quo notantur hypocritae, in minutis anxie superstitiosi; grauiorum incuriosissimi. Item, de animaduersione paruorum peccatorum rigorosa, et qui magna despiciebant“. Vid. COLLECTIONEM PROVERBIORVM FRANCOF. p. 22. collato Luc. VI. 42.

§. LVIII.

Sensu metaphorico speciali, transfertur ad Iudaeos, in specie Pharisaeos, hypocritas, qui (iuxta explicationem IO. VORSTII in *Diatr.* l. c.) in rebus minimis Legis, non solum Leuiticae scriptae, sed etiam traditionum Maiorum, in specie munditiam externam concernentium, superstitiosi et anxii erant; interim vero ea, quae maioris momenti sunt, in quibus pietas praecipue consistit, negligebant. IDEM: „Quoniam „colabant Iudaei culicem vinarium, factum est, vt phrasis, *colare culicem*, „et figurate acciperetur, et quidem ita, vt significaret, a peccatis leuioribus

„bus cauere, quo interim grauiora admittere non dubites“. Itidem HILARIUS can. 24 in Matthaeum: „Tangit Phariseos, peccata sc. leuia „vitantes, et grauiora deuorantes“. POLVS in *Synopsi* ad h. l. citat interpretantes ita, GROTIUM: „Prouerbialis locutio, *excolantes culices*, in „eos competens, qui ἀκριβοδίκαιοι videri volunt in rebus minutis, cum „praecipua officiorum secure negligant“. VATABLVM: „Qui percola- „tis vinum, si in illud inciderit culex“. Eundem VATABLVM et MÜNSTERVM: q. d. „qui in minimis superstitiosi estis, in maximis „negligentes“. PISCATOREM: „ne laedamini a re parua; et inte- „rim in periculo magno estis securi“.

§. LX.

Ast verborum suorum interpretem optimum, Christum, potius sequamur, qui sistit nobis verbis planis *Obiectum reale praefiguratum*, s. comparatum cum culice, *tum generale, tum speciale*. *Generale*, sunt *minora Legis: speciale, decimatio olerum*. Quoad *generale*, nominet- nus quidem illud in Textu nostro non exprimitur, sed inuolutum ta- men iacet in Textu, et sunt τὰ ἐλαφρότερα seu ἐλάχισα τῶ Νόμῳ, quorum nomenclatura repetenda est ex Matth. V. 19. et sic locutio elli- ptica in Textu nostro occurrens, ad integrandum sensum eius verbalem, supplenda est a Lectore: *quia decimatis mentham, anethum, et cuminum*, QVAE MINIMA LEGIS SVNT, τὰ ἐλαφρότερα Νόμῳ. Regulae enim exegeticae postulant, ad supplendum sensum, haec suppo- nere, et opponere τοῖς βαρυτέροις Νόμῳ in Textu expressis, in quo in- ter haec vtraque est tacita, imo manifesta oppositio. Si enim dantur gra- uiora Legis; praesupponitur, etiam minora eiusdem dari. Dabantur autem haec ex mente Phariseorum, licet falsorum Legis interpretum: ad quae intendit Christus Matth. V. 19. memorando τὰ ἐλάχισα Νόμῳ. Et Matth. XXII. 35 patet ex quaestione Phariseorum ex Christo: διδά- σκαλε, ποῖα ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ; disputasse inter se Phariseos de maioribus et minoribus Legis praeceptis. Dicuntur ita *minora Legis*, sensu metaphorico, notante quantitatem moralem, qua aliquid dicitur minimum qualitate, dignitate, praestantia, conditione et aestimio, imo et opere atque praestatione, et aliis affectionibus. Vti dicitur de opibus ac diuitiis, quas mundus pro re maxima habet et ducit; quae tamen ad Christianismum relatae, pro re minima haberi debent. Sic Christus Luc. XVI. 10. ἐλάχισον dicit bona fortunae, ratione aestimationis, in

collatione cum bonis gratiae, iisque praesertim internis, quorum haec illis in immensum praestant. Eodem modo ac sensu τὰ ἐλαφρότερα ἢ ἐλαχιστα Νόμοι, veniunt omnes Leges cultus Leuitici; multo magis Traditiones humanae. Per Synonymiam vocantur σοιχεῖα τῷ κόσμῳ, Gal. III. 3. Col. II. 8. 20. i. e. prima elementa, rudimenta doctrinae, quibus assuefiunt νήπιοι, infantes, cum addito Gal. III. 9. ἀδενῇ καὶ πτωχῇ, propter infirmitatem et imperfectionem suam in negotio iustificationis et salutis, ubi nil quicquam praestare possunt. Ex citatorum dictorum circumstantiis patet, quod veniant dicto nomine Apostolo omnes caerimoniae Leuiticae, praecepta de cibo, potu puro vel impuro, feriis, imo circumcisio ipsa.

§. LXI.

Obiectum speciale praefiguratum per culicem, est decimatio rerum minimarum, nempe olerum; in specie menthae, anethi et cumini. Has herbas minimas fusius persequitur SEB. SCHMIDIVS in *Diss. de Grav. Leg.* et HOTTINGERVVS in *Tract. de Decimis Iudaeorum*: ergo actum agere nolo. Lucas quidem c. XI. 42. anethi non meminit, et affert loco eius πήγανον, καὶ πᾶν λάχανον, i. e. rutham, et omne olus. Sed facilis est conciliatio, siquidem comprehenditur anethum sub generali nomine, πᾶν λάχανον. Seruatoris etiam intentio non est, omnes species herbarum decimatarum exacte designare, sed aliquot tantum minimarum exempli loco allegare. Observat etiam Cl. WOLFIUS in *Curis Philol.* ad h. l. EX LIGHTFOOTO et HOTTINGERO de *Decimarum Iudaicarum Scriptoribus*, quod vterque horum Scriptorum de decimis, menthae inter decimas mentionem speciatim non fecerit; nec tamen propter ea his excludendam esse; quum regula generalis hic valeret, qua res omnes in usum hominis cedentes, decimationi subiicerentur, in Scheviot c. VII. §. I. Vicissim POLVS in *Synopsi* ad h. l. adnotat ex BEZA, quod in libro Talmudico de Decimis extet, hyssopum et origanum, et viciam quoque fuisse decimandas; et viciam quidem, quia fame ingruente pro cibo usurpabatur. IDEM ex eodem BEZA addit: „Atque id vel maxime me mouet, ne putem, hic tractari quaestionem Talmudicam de quibusdam rebus bis decimandis, in semine, et in herba; quando ea quaestio ad omnia olera pertinere non potest. Christus, ut τὸ ἀκριβὲς Phariseorum in rebus istiusmodi ostenderet, minutiora olera speciatim nominavit“.

§. LXII.

§. LXII.

Sufficit, hic adnotasse ad has herbas, quod Christus eas inter *res minimas*, *culicibus paruulis* merito *aequiparandas*, recenseat; quippe quae saepissime sponte sua nascantur e terra, et vilissimi sint pretii. Praesertim de cumino constat, quod propter vilitatem suam in prouerbium abiit, et ad sordidam parsimoniam relatum fuerit, si quis diuideret cuminum, et scalperet nasturtium. Vide ALBERTI *Obseru. Philol. in N. T.* ad Matth. XXIII. 23. Κύμινον ἐπὶ μικρολόγῳ, vt ex MENANDRO refert PHOTIVS in *Lexico*, citante Cl. CLERICO. Confer HESYCHIVM, et Magnum CASAVBONVM ad THEOPHRAST. *Char. c. X.* p. 261. Hinc κυμνοπρίσαι, *diuidentes cuminum*, Graecis pro auarissimis dicebantur. Huc pertinet illud sesquipedale verbum apud Comicum in *Vespis* p. 500. vbi talem hominem vocat κυμνοπρίστοκκερδαμόγλυφον.

Deinde et hoc extra dubium est positum, quod relatae sint *herbae dictae* inter *res decimationi subiectas*. Quod praeter clarum Christi assertum in Textu, constat ex libris Talmudicis, quorum testimonia, post LIGHTFOOTVM T. II. Opp. p. 309. produxit HOTTINGERVVS in *Tract. de Decimis Iudaeorum* p. 51. sq.

§. LXIII.

Quumque nihilominus Pharisei, decimantes istas herbas, fastuose iactarent, quasi mirum quantum Deo offerrent; egregie tendunt haec minima ad Scopum Christi, qui est, vt argueret eorum τὸ ἀκριβὲς in Legge hypocriticum. Ideo minutissima haec, iuxta BEZAE sententiam §. LXI. specificiter recenset, et ad superstitionem in rebus Religionis non incongrue transfert, irridens eos, q. d. En! quanta, quam excellentia, quam graui, quam pretiosa cultus vestri diuini superabundantis obiecta; mentha, anethum, cuminum!

Suntne apinae, tricaeque, et si quid vilius istis?

Aētus itaque per διωλίζειν praefiguratus, est decimatio olerum vel minorum accuratissima.

§. LXIIII.

Praeter ea, vti διωλίζειν τὸν κώνωπα, *percolare culicem*, est, notare *culicem*, licet sit inter animalcula minima, i. e. *videre, obseruare*, et a potu *separare*, ne cum eo deglutiatur: ita *decimare* hoc loco connotat, *accurate obser-*

observare, si homines Legis leuiores omittant, eos propterea, quasi grauiora Legis essent omissa, *grauissime notare*, *contemnere*, et *condemnare*, vel *acerrime perstringere*, iuxta interpretationem SEB. SCHMIDII in *Diff. de Grau. Leg.* Et hoc sensu stringebat decimatio praecipue Scribas et Phariseos, quatenus ὀδῆγοι, Ductores et Doctores populi erant, Legem de decimis ad superstitionem vsque observare iubentes populum, et urgentes.

§. LXV.

De voce, ἀποδεκατῆς, *decimatis*, hoc loco disquirunt Interpretes, *an actiue, an passiue* sit sumenda? Allegat SEB. SCHMIDIVS *Diff. cit.* IANSENIVM in *Concord. Euang.* c. 84. scribentem: „Αποδεκατῆς Graecorum, et יָשׁוּעַ Hebraeorum ambiguum esse, et significare, *decimas dare*, „et *decimas accipere*; sicut verbum *foenerari* est ambiguum“. Et post pauca interiecta pergit: „Sic legimus I Sam. VIII. 15. *Rex vineas vestras, segetes vestras, greges quoque vestros decimabit.* Quod certe notat *sumere*, non *dare* Reges decimas. Hebr. VII. 5. itidem pro *decimas sumere*. E contrario pro *decimas dare*, Gen. XXVIII. 22. *cunctorum, quae dederis mihi, decimas offeram tibi*, δεκάτην ἀποδεκατώσω σοι. יָשׁוּעַ אֶעֱשֶׂה לְךָ. Itaque hoc loco verbum *decimare* quidam accipiunt pro *decimas sumere*, intelligentes, Dominum hic notare Phariseos ab eorum avaritia, qua etiam de minimis rebus exigent decimas. Sic enim accepisse diuum HIERONYMVM patet, cum in Matthaeum scribens sic habet: Ex hoc capitulo arguit eos avaritiae, quod studiose, etiam vilium olerum decimas, exigant“. Sed huic sententiae vt calculum adiiciamus nostrum, repugnat sensus verborum inuicem collatorum. Christus nempe opponit inuicem τὸ ἀποδεκατῆς, καὶ ἀφιέναι τὰ ἑαυτέρας Νόμῳ. Hoc, vsurpatur de impletione Legis omissa; illud, de impletione Legis facta. Quis autem dixerit, acceptionem decimarum fuisse impletionem Legis? Deinde alibi etiam ἀποδεκατῆς, in significatione dandi decimas, non accipiendi, legitur de Phariseo gloriante *de datis decimis* ex omnibus, quae possideret (non, quae acciperet ab aliis) Luc. XVIII. Quomodo stringeret Phariseos obiurgatio de decimis acceptis, quae a Deo ipso erant praeceptae? E. ἀποδεκατῆς hoc loco *actiue* accipitur, pro *decimas dare*. Posthaec etiam adnotandus est respectus vocis ἀποδεκατῆς ad falsam Phariseorum sanctitatem. Nam includit simul doctrinam Magistrorum, et opinionem discipulorum Pharisaicorum, quod eiusmodi decimatio minimorum, ad sanctitatem et perfectionem excellentiorem pertineret.

§. LXVI.

§. LXVI.

Caeterum erroris istius exegetici, quo ἀποδεκατῶν in sensu passiuo, pro *decimas sumere*, hoc loco acceperunt, fundamentum latet in praeiudicio vulgari de Scribis et Phariseis, quos Antiquitarum sacrarum ignari, habent pro ministris templi, Leuitis et Sacerdotibus, et consequenter pro personis clericis, a decimarum solutione exemptis. Sed hoc est falsum. Pharisei enim nomen, erat Sectae, non officii; vti Scribarum erat certi Ordinis, cui vtrique nomina dabant homines ex tribu qualibet Israelitica, non necessario soli ex tribu Leui, oriundi. Horum erat proprium, decimas a vulgo datas accipere. Nec id consentit veritati, quod Pharisei et Scribae munus Leuitarum aut Sacerdotum, in sacris publicis faciendis semper obierint, cui solutio decimarum, loco salarii, erat alligata. Quantumuis negare nolumus, quod inter Sacerdotes et Leuitas plurimi extiterint Sectae Pharisaicae addicti, et Leuitarum multi, Scribarum officio functi fuerint. Refutatur illud praeiudicium exemplo Pauli Apostoli, qui iuxta Legem fuit quoque Phariseus, quantumuis se ex tribu Benjamin ortum profiteatur. Phil. III. 5.

Deinde et hoc constat ex Lege Mosaica scripta, quod ne ipsi quidem Leuitae munia sacra obeuntes, a decimarum praestatione fuerint exempti; siquidem lege diuina tenebantur decimam partem suarum decimarum, quas ipsi acceperant a populo, exsoluere Sacerdoti summo, vt inter caeteros diuideret Sacerdotes, Num. XVIII. 26. sq. Neh. X. 38. affirmantē idem Vener. CARPZOV IOL. c. ad GOODW. VI. §. 3. p. 621.

§. LXVII.

Haec edoctus, mirari desinet, quod etiam Pharisei et Scribae dicantur hic decimas dedisse. Nam lex diuina omnes possessores terrae Canaan, etiam Scribas et Phariseos, obligabat ad soluendas decimas ex prouentu istius terrae.

§. LXVIII.

Meditanti decimationem hanc olerum, tamquam Obiectum reprehensionis Christi grauissimae, in mentem sine dubio veniet, sciscitari, *cur Christus haec tantilla in Scribis et Phariseis tam acriter taxauerit?* Facile cogitabit, quod non sine certo respectu talem decimationem, qualis tunc in vfu, et tantopere celebrata erat, Christus tetigerit. Praesertim cum decimationem alleget inter alia, tamquam causam, prouocantem illud

vaeha Seruatore pronunciatum, per additum *ὅτι*, QVIA *decimatis*, propterea *vaeh! vobis*. Et inuenimus, quod *respectum* multiplicem habuerit Christus, I.) *ad decimationem in genere*, II.) *ad Subiectum decimans*, III.) *ad Scopum et Argumentum* totum inuectiuae suae orationis, *ad sanctitatem* sc. in decimatione minimorum, ab ipsis, licet perperam, quaesitanti.

§. LXVIII.

Hanc Christi intentionem vt eo facilius penetremus, Quaestio hic praeliminaris decidenda est: *An obligatio ad decimandas herbas minimas, deriuanda sit ex Lege diuina Scripta*, an ex Traditionibus Sapientum, inter Iudaeos ita dictorum? Seinduntur hic sententiae interpretum etiam doctissimorum. Priorem sententiam obtinent IO. C. HOTTINGERVS in Tr. de Decimis Iudaeorum p. 56. IO. HENR. HOTTINGERVS in Not. ad GOODWIN. Mos. et Aar. p. 865. Ex nostratibus Vener. DEYLINGIVS Obs. S. P. III. p. 212. Posteriores propugnant, BEZA in Not. ad Matth. XXII. GVSSETIVS in Lex. Hebr. sub Rad. *תעב*, not. E. Item DRVSIVS, ISAAC. CASAVBONVS Exerc. I. c. BARON. II. 9. Ex nostratibus, IO. BENED. CARPZOVIVS ad SCHIKARDI Ius regium p. 270. et Vener. IO. GOTTLOB CARPZOVIVS in Apparatu suo Antiq. ad GOODWIN. L. VI. c. III. de Decimis.

§. LXX.

Vtriusque classis argumenta proferamus. Prioris classis, quae ex *Lege diuina Scripta decimationem olerum herbarumque* repetit, argumenta haec sunt. Imum desumptum est e Textu nostro

a) vbi opponuntur sibi inuicem *hoc*, et *illud*. Si iusta est oppositio secundum idem, et si verum est, quod *ἐκείνο*, sc. τὸ βαρύτερον Νόμος, in Lege sit praeceptum; necessario, aiunt, inde sequi, quod *τὸ εὐχρηστον* (sc. Legis minimum) pariter in Lege sit praeceptum, nempe olera, mentha, anethum et cuminum. Si grauiora mandata in Lege continentur; continentur quoque in eadem faciliora Legis praecepta, sc. decimatio olerum. Vtraque ergo implenda fuerunt et exsoluenda.

b) Addunt: Seruatorem expresse asserere: *hoc dei, oportet facere*, et *illud* non omittere. Inde necesse esse, quod *illud*, nempe decimatio olerum, praeceptum sit per se; alias non fore, vt Seruator exigeret, vt ne intermitterentur. Inde patere, quod Iudaei ad olerum decimationem lege diuina non minus obligati fuerint, quam ad vtriusque tabulae Decalogi praecepta praestanda.

c) Christus

c) Christus non improbat simpliciter olerum decimationem; sed Phariseorum duntaxat superstitionem reprehendit, et opinionem sanctitatis operariae, et praeposterum studium, quod in decimis persoluendis tam accurati essent; res contra maioris momenti propterea negligerent.

II.) Ex institutione decimarum, Leuit. XIII. 22. quia iussit Deus decimas omnis תבואה, prouentus sementis ipsorum, segregare; sub quo memoratae etiam herbae continentur.

III.) Auctoritate Rabbiorum, e. g. R. DAVIDIS KIMCHI in *Lexico*: vocem תבואה, omnibus fructibus, etiam artis, competere, et frumentum non solum, sed omnem alium fructum e semine nascentem, significare. Reliqui ex Iudaeis in *Ialkut parascha* בחקותי f. 200. col. 3. communem vrgent regulam, quae in MISCHNA מעשרות, de Decimis, C. I. §. 1. legitur: „Omne esculentum, quod custoditur (quod non est „iuris communis) et ex terra capit incrementa, decimis est obnoxium“. Et ex Christianis IO. STEPH. MENOCHIVS de *Rep. Hebr.* L. II. c. 4. IO. GERHARD. *Comment.* in Deut. p. 897. et 765, et alii plurimi.

§. LXXI.

Classis posterior decimationem ad tria solum frugum genera, olei, et musti, et frumenti, cuius quinque enumerant species, (triticum, hordeum, spicam vulpis, auenam, et speltas, f. triticum siluestre) restringit, quatenus sit imperata diuinitus. De leguminibus autem, et seminibus hortensibus, ut sunt ceparum, allii, porri, nigellae, rapae, et his similibus, non tam ex praescripto Legis, quam Doctorum decreto, decimas olim fuisse solutas, concludunt. Ita MAIMONIDES *Hilc.* מעשרות C. II. §. 6. diserte pronunciat: „Quamuis olera sint cibus hominis, tamen illa „decimationi non sunt obnoxia, nisi ex Sapientum decreto, quia dictum „est Deut. XIII. 22. de decima prouentus *seminis tui*. Vbi id, quod „prouentus nomine venit, et huic simile, intelligendum est, sed olera sub „hoc non intelliguntur“. Pariter ABARBENEL *Comment. in Legem* f. 360. C. I. decimas tantum ad frumentum, oleum, et mustum refert, et R. SALIARCHI ad Leuit. XXVII. 30. verba: *de semine terrae*, tantum de frumento accipit; reliqua vero, *de fructu ligni*, denotare ait mustum et oleum. Ex Christianis BEZA Not. ad Matth. XXIII. DRVSIVS, CASAVBONVS, supra citati, et recentissime Vener. CARPZOVIVS l. c. striete adhaerendum litterae Legis existimat, requirenti ea saltem deciman-

da, quae semen agri supponunt; studiumque ac laborem hominum in plantatione et propagatione requirunt; reliqua vero, quae in Cananaea αὐτομάτῃ ac sponte succrescebant, et citra coloni operam obuia erant, exempta a decimatione fuisse, persuasus. In rem adducit sententiam ARIAE MONTANI, ita pronunciantis: „Sapientum omnium, qui de Religionis „et mandatorum obseruatione scripserunt, communis sententia est, non „deberi decimas, nisi ex fructibus terrae; quia sic scriptum est: *fructus „terrae tuae decimabis.* Sed hos non satis exacte solet decimare populus terrae; vnaque ex illius notis haec est, vt in *Lib. Benedictionum C. „VI.* traditur. In libro vero *de Nidda C. VI.* excipiuntur a decimationis „debito, oua, pisces, et lac, et caseus, quia non sunt fructus terrae, sed fructus aquae, aut fructus fructuum. Sed, vt ibidem docetur, qui integriorem Legis obseruationem profitentur, omnia haec etiam decimant. Eam igitur obseruationem sibi sua professione gratulatur Pharisaeus „Luc. XVII“.

§. LXXII.

Et huic summe Venerandi Praeceptoris mei sententiae et ego ad stipulor, non tam auctoritate, quam rationibus Ipsius, ductus. Rationes quidem Classis prioris sunt satis validae; non tamen omni exceptione maiores. Ratiunculas meas hic superaddendas meliori eruditorum iudicio submitto.

§. LXXIII.

Nimirum historiam decimationis horum minimorum indagans, obseruo primo, quod non omnes auctores Rabbinici negent, istam ante captiuitatem Babylonicam fuisse obseruatam. Exemplum afferunt Israëlitarum, tempore Hiskiae, de omni facultate sua largiter decimantium, II Chron. XXXI. 5. idque non tam ex stricta Legis exactione, quam liberali pietate, imitante maiores suos in deserto, qui ad exstructionem Tabernaculi, apparatus ampliore afferebant, quam necessitas postulabat, Exod. XXXVI. 5. sq. Sed adnotant, quod post captiuitatem Babylonicam solutam, Iudaei, in primis plebei, remissiores et fraudulentum in decimis erogandis facti fuerint. Propterea satius duxisse Sapientiores, aliquid de minutis istis decimis, quales olerum erant, plebi remittere, quam rigoroſe ab ea exigere, ad euitanda peccata fraudulentiae, mendaciorum et periurii. Phariseos deinde has decimas minimas, in opus supererogationis et abundantis iustitiae mutasse, et exhibuisse illas vltro, quamuis remissas, ex singulari sanctitate. Cuius stabiliendae causa in TALMUDE legitur

legitur fuisse, quod a Rabbiniis postea decimatio olerum lege constituta sit, Sectae suae addictis obseruanda. E, dici non potest, quod praecise Lege diuina fuerit praecepta, sc. minimorum decimatio.

§. LXXIIII.

Deinde, quando ex approbatione Christi, ius diuinum decimandorum minimorum deducere volunt, nondum euictum est, quod propterea pariter in Lege sint praecepta olera minima, ac τὰ ἐλαφύτερα. Nam Christus approbat quoque instituta et ordinationes hominum bonas, etsi non expresse a Deo per Legem praeceptas. Quid ni et hic? Quod potuit Christus facere, partim ob rei aequitatem et consonantiam ad Legem, et ad rationem: partim, quod a Synedrio, in cathedra Moysis sedente (v. 2.) erat praescripta. Vti alia instituta hominum, si modo Dei verbo non essent contraria, obseruare iussit, semoto falso praeiudicio et fine: ita et haec de olerum decimis omitti noluit. Et procul dubio primi auctores decimandorum olerum, ex vero zelo religionis, absque opinione sanctitatis meritoriae eam instituerunt, quam deprauarunt successores degeneres. E. non necesse habemus, decimationem minimorum ad Legem diuinam expressam referre.

§. LXXV.

Tertio, illi maximam vim pro sua sententia quaerunt in voce δέi, quod non Pharisaicae, sed diuinae institutionis fuerit decimatio olerum. Sed et hoc vacillat. Nam obseruandum a) quod τὸ δέi pronuncietur quidem de vtroque propositionis membro, de τῷ facere, et de τῷ non omittere, adeoque omissum de altero, repetendum sit ad hunc modum: τὰ δέi ποιῆν, καὶ ἐκείνα θεῷ ἐκ ἀφίεναι; ast, quod non semper necessitatem aut obligationem, praecise ex institutione diuina, sed et ex humana profluentem, inferat, et pro ratione Obiecti notet *tum oportet, tum decet*. Quod si applicemus ad propositionem praesentem, verosimile est, quod asseratur quidem a Seruatore certa obligationis vis ad vtrumque Obiectum, ad decimationem minimorum, et ad obseruationem grauiorum; sed quod differat ea gradu maiore et minore, pro diuerso Obiecto, diuersum obligationis fundamentum habente. Vt sensus sit: grauiora Legis, δέi oportet facere, ex fundamento praeceptionis diuinae: καὶ ἐκείνα, decimationem olerum, δέi ἐκ ἀφίεναι, decet pariter non omittere; sed ex fundamento praeceptionis humanae. Illud faciendum ex necessitate

absoluta: hoc non omittendum, pro rei conuenientia. Probabilitatem suam sententia haec inde accipit, si attendamus, Christum de diuersis his Obiectis, diuersas adhibere phrasas: τὸ ποιῆν, simpliciter de grauioribus Legis, et τὸ ἐκ ἀφίεσθαι, de decimatione olerum, vt significet, quod grauiora Legis stricte et absolute facere oporteat; decimatio autem olerum, pro rei conuenientia sit obseruanda, vt institutum pium, Legi conueniens, etsi humanum, et quod remitti a Leuitis, e. g. ex liberalitate spontanea, tempore belli, famis, et ob alia incommoda suspendi ad tempus poterat.

Idem affert ad h. l. IANSENIUS supra citatus §. LXV. „Oportebat, „pro, conueniebat, positum est, vt intelligatur Dominus olerum decimationem approbasse, vt quae Legi esset consentanea, etsi non esset necessaria. „Aut loquitur Dominus secundum Phariseorum de decimis iudicium „non reprehendendum per se et simpliciter, vt sit sensus: Haec praecipua Legis oportuit ante omnia facere, et tunc, si ita visum, etiam illa „oportuit non omittere“.

Ex tali igitur Christi approbatione non possum perspicere, quomodo rei approbatae institutio diuina asseri possit simpliciter.

Quarto. Si vox תבואה, prouentus terrae, amplissimo sensu sumendus vrgetur, nonne in idem τὸ ἀφίεσθαι Phariseorum, de quo Christus ipsos admonet, scilicet rigorosam nimis Legis exactionem, incidimus?

Quinto. Scopo Textus nostri magis conuenire videtur, si statuamus, Christum redarguere decimationem minimorum Pharisaicam ex eo fundamento, quod praeceptionis humanae sit, et quod propter eam omittentur praecepta diuina. Quae querela Christi de Phariseis erat perpetua: *Quare vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram?* Matth. XV. 3.

Sexto denique, Si, dicto modo, decimatio minimorum redarguitur, ex mente Christi, propter praeceptum humanum elatum super mandatum diuinum de grauioribus Legis; maior vis accedit redargutioni Christi de vera Phariseorum sanctitate, in his minimis praestandis falso quaesita. Hae sunt rationes, quibus moueor, ad sententiam Classis posterioris amplectendam.

§. LXXVI.

Posthaec dispiciendum, qua ratione decimatio in genere considerata a) relationem suam habeat ad Religionem V. T. et quomodo b) ad minima eiusdem

eiusdem officia a Christo relata sit. Vtrumque enim Christus in mente habuit.

Quoad a) *quod decimarum persolutio*, stante foedere vetere, fuerit *res religiosa*, et ad cultum Dei pertinuerit, imo, ex opinione populi Iudaei, palmariam eius partem fecerit, extra dubium est; siquidem prouentus terrae decimabatur in honorem Dei, et ad sustentationem administrantium sacra eius publica. Deinde, quia omnes homines, sub V. T. viuentes, ad dandas decimas de bonis suis ad cultum Dei veri, obligati erant. Idque lege diuina expressa, per Mosen lata, confirmatum erat. Vestigia decimationis in vera Ecclesia, longe ante Legem per Mosen Leuit. XXVII. 30, latam, deprehendimus in exemplo Abrahami, qui verum Deum coluit, offerendo Melchisedecho, veri Dei Sacerdoti, decimas ex praeda capta, Gen. XIII. 20. Iacobi, spondentis Deo easdem ad locum cultus religiosi publicum stabiliendum Gen. XXVIII. 22. Et probabile est, ante hos, a Patriarchis antiquioribus, ex reuelatione diuina, obseruatam esse decimationem.

§. LXXVII.

Formam autem cultus religiosi per oblatas decimas praestiti, in eo fuisse sitam existimo, quod 1) iis honorarent Deum, in signum subiectionis erga Ipsum, tamquam Dominum supremum territorialem terrae Cananaeae, quam veluti feudum ab Ipso acceperant iure haereditario; in cuius recognitionem, decimam partem prouentuum ipsi reddebant annis singulis. Et sic decimae erant sacrum quasi tributum, quod de omni facultate et substantia, secundum decimam partem exsoluebant. Ad eundem modum, quo primitiae sacrum velut vectigal quoddam erant de primis frugibus.

2) Eo fine dabantur, vt colerent Deum, timorem Ipsi debitum exhibendo, iuxta institutionem diuinam Deut. XIII. 22. 24. *decimando decimabis omnem prouentum seminis tui - - vt discas timere Dominum Deum tuum omnibus diebus.* coll. Deut. X. 12. Hinc oblatio decimarum, tamquam cultus diuinus, expresse dicitur, מעשר ליהוה, *decimatio Domino*, sc. sacra s. debita, Leuit. XVIII. 24.

3) Vt colerent Deum *gratitudine*, tamquam Datorem summum fructuum terrae, et auctorem fertilitatis eius, quam solemni confessione in templo facta, Deo soli acceptam referebant grati. Sic tamquam largiorem bonorum suorum omnium, eum honorabant de sua substantia Prou. III. 9. 10. 11.

4) Co-

4) Coluere *laudatione Domini*, per hymnos sacros inter oblationem et comestionem decimarum, et quidem secundarum, decantatos, iuxta mandatum diuinum Deut. XII. 6. 7. 11. 12. Hinc decimae oblatae dicuntur קָרַשׁ הַלִּלִים לַיהוָה, *Sanctitas laudationum Domino* Leuit. XVIII. 23. 24.

5) *Fidem suam in Messiam*, tamquam Sponforem melioris foederis et meliorum bonorum, exercebant. Quippe decimae, quatenus donum erant Deo offerendum, Christi typum referebant, oblaturi sese totum, summa cum subiectione, Patri suo in donum pro nobis, Ipsi reconciliandis, Eph. V. 2.

6) *Spem quoque suam et fiduciam, et gaudium spirituale* in bonis spiritualibus et coelestibus, confirmabant per decimas terrestres praefiguratas, Eph. I. 3. quaeque ipsis haereditaria in Christo promissa erant I Petr. I. 4. Veluti Leuitis decimae Israëlis datae erant, ut essent illis haereditariae; quibus tamquam bonis, quae haereditate alicui obuenerunt, frui ipsis licebat cum tota sua familia, Num. XVIII. 21.

7) Exercebantur in *obsequio*, mandatis diuinis praestando, in specie illi de decimis, erogandis ministris cultus diuini publici, Leuitis et Sacerdotibus, omnem vitam in cultu Dei transfigentibus; proinde loco salarii Deus ipsis cedebat suas decimas.

8) Inseruiebant *exercitio amoris* erga proximum egenum, decimae illae secundae, ita dictae, ad distinctionem a decimis primis, quae quotannis soluebantur, et quidem solis Leuitis; secundas autem tertio quouis anno separare tenebantur, iuxta illas primas annuales, ad liberalitatem erga pauperes exercendam. Siquidem conuiuium ex illis parabant, ad modum agapae primorum Christianorum, s. conuiuii amoris, ad quod inuitabantur Leuitae, tamquam exsortes possessionum terrae Canaan, itidem peregrini, pupilli et viduae, et pauperes alii, ut comederent decimas, non, uti primas, in templi atrio, sed in portis domicilii sui. Inde πτωχόδεκῆτη, *decima pauperum* dicta, iuxta GOODWIN. in Mos. et Aar. L. VI. c. III. §. 6. fundata Deut. XIII. 28. 29. Tob. I. 7.

9) denique in genere *Sanctimoniae vitae* admonebantur per decimas Israëlitae; quo respectu eas exponit HENR. AINSWORTHVS, Anglus, in Adnot. ad Leuit. XVIII. 23. 24. citatus a Vener. CARPZOVIO ad GOODWINI L. VI. c. II. de primitiis §. II. not. 2. „Primitiis, decimis caet. quas Israëlitae singulis annis dabant Domino, docuit ipsos „Deus sanctimoniam, quando lege de praeputiatis, aut impuris fructibus, „Deus

„Deus docuit populum suum contagium suorum peccatorum, ex quo
 „primus homo comedit de fructu vetito. Propter quod terra fuit ma-
 „ledicta Gen. III. 17. neque homines ius habent comedendi de prouen-
 „tu eius (nam pollutis et infidelibus nihil est mundum Tit. I. 15) donec
 „fuerit sanctificatum verbo Dei et precibus, I Tim. III. 5“.

Sic colere Deum per decimas decebat, non solum cultu externo, per
 actum oblationis decimarum externum, sed et interno, iam descripto.

Ast cultum hunc internum per decimas exactum, negligebant tem-
 pore Christi viuentes Iudaei, et illum externum saltem obseruabant: non
 in honorem Dei; sed ex opinione meriti et iactantia. Id quod est, qua-
 re Christus obiurgat illos, et decimationem ipsorum inter minima Legis
 refert, tamquam cultum mere externum.

§. LXXVIII.

Quare ostendendum est, quod iure meritoque Christus *decimatio-
 nem Iudaeorum inter minima Legis* retulerit. Attende, 1) quid, quae so-
 erat decimatio per se? Erat postulatio Legis de externa cerimonia cultus
 diuini: erat typus s. umbra, quae nullam aliam habebat relationem vti-
 lem, nisi ad Christum relata. 2) Res omnis decimationis vertebatur in
 actione externa. 3) Concernebat donum exiguum, decimam saltem
 partem frugum terrae, quae in subsidium externi cultus conseruandi
 quotannis erat conferenda. 4) Erat ergo res parua, imo minima, leuis, fa-
 cilis, si comparetur cum grauioribus Legis, a Christo hic expositis, et ad
 internum Dei cultum pertinentibus. 5) Erat res, quae non adeo diffi-
 cilem luctam carnis et spiritus, aut laborem animae, et abnegationem sui
 ipsius, deposcebat. 6) Ad decimas de opibus multis dandas, facile quis
 potest animum suum inducere is, cui persuasum est, quod omnis pietas
 erga Deum hac parte absoluitur. Has, inquam, rationes intendit Chri-
 stus, quando decimationem inter minima Legis refert. Quo maiores
 autem et leuiiores erant decimae, e. g. mentha, ruta, anethum, cuminum;
 eo minorem partem religionis constituebant; tanto minor erat sancti-
 tatis inde acquirendae gradus. Haec satis declarant Scopum verborum
 Christi talem: Inter omnia officia, quae in Lege vobis praescripta sunt,
 attendunt Scribae et Pharisei minima solum, vel tamen maxime. In
 rebus eiusmodi se exhibent curiosissimos et solertissimos, quae sunt prae-
 statu facillima, et in quibus omnibus minime opus est, semetipsum abne-
 gare, et prauas suas cupiditates subigere. Ergo sunt vituperandi hypo-

critae, cultum Dei internum per decimationem minimorum tantum simulantes.

§. LXXVIII.

Quo igitur respectu Christus decimationem hanc, ut vitiosam damnauerit, ex dictis facile datur colligere. Scilicet damnauit eam, non simpliciter, sed certo respectu. Quemadmodum eleemosynarum erogationem, propter ostentationem, opinionem meriti, defectum fidei et amoris, ob hypocrisin: ita decimationem reprehendit ratione operis operati tantum externi, et quia praestabatur a Subiecto decimante vitioso, modo itidem et fine vitioso. Quod nunc explicandum est.

§. LXXX.

Ad *Subiectum decimans*, respectum habuit Christus, et quidem tamquam ad duces caecos, hoc v. 24. et tamquam hypocritas v. 23. Tali enim respectu arcte inter se cohaerent verba Textus: *Vae*, o *Vos Scribae et Pharisei, hypocritae, decimantes. O duces caeci, percolantes culicem!* Dum *Scribas* et *Phariseos* diserto nomine, prae aliis decimantibus Iudaeis, compellat Seruator, insinuatur, specialem ad illos respectum habuisse. Id scilicet intendit: Tum temporis separarunt sese Pharisei per hanc decimationem a reliquis Iudaeis, Sectae suae non addictis, singulariter; et ita opponit illos Christus vulgo Iudaeorum reliquo, danti etiam decimas. Quia nimirum Scribae et Pharisei decimabant omne etiam olus hortense, idque rigoroſe: populus autem reliquus, (עַמִּי, *populus terrae* a Phariseis per fastum superciliosum dictus) rusticus in primis, non decimabant olera hortensia, sed saltem prouentus agri culti et fructus arborum. Cumque ita Pharisei, ex statuto Auctorum Sectae suae, ut inuentores considerandi fuerint decimationis minimorum olerum, eo fine, ut longe religiosiores et sanctiores prae illis viderentur; singulatim eos notauit Seruator propter hanc decimationem. Deinde respexit eorum officium, tamquam *ducum caecorum*: quia per doctrinam suam inculcabant populo eandem minimorum decimationem, tamquam necessariam ad salutem; eundem adigebant ad exactissimam decimationem: si neglexerit; contemnebant et condemnabant, κατ' ὅρον contra illum pronunciantes. E contra Legis grauiora praeteribant. Sic et Doctores decimarum futiles, erant vere ὁδηγοὶ τυφλοὶ, quia errorem suum de decimis, et de perfecta per eas impletione Legis opinionem, aliis propinabant.

Modus

Modus pariter decimationis eorum erat vitiosus. Nam inhaerebant isti tamquam nudae cerimoniae externae; quia peragebatur opere tantum externo, absque interno cultu Deo praestando, absque fide, amore, et humilitate coram Deo. Quem cultum externum vitiosum Deus iam repudiauerat Mich. VI. 7. 8. Porro, quia in decimatione ista minimorum, perfectam Legis impletionem, et summum, imo supereminentem gradum sanctitatis reponebant. Eodem refertur sensus dicti nostri in BIBLIOTHECA BREMENSI Cl. I. p. 240. „Volebant admodum liberaliter hac ratione videri Pharisei, quia omnia sua, quae possidebant, „etiam minima quaeque, mentham, anethum et cuminum, decimarunt“. Siquidem fascinati erant lege diuina de decimis Leuit. XXVII. 30. praecipiente: *Omnia decima terrae de semine terrae tuae, aut de fructu arboris, Domino est sanctitas Iehouae.* Explicat hoc ipsorum praeiudicium ARIAS MONTANVS in loco mox citando, docens: „Quicumque integriorem Legis observationem profiterentur, eos omnia decimasse; „populum autem terrae non nisi fructus terrae, secundum Legem Scriptam“. Et hoc vitii habebat modus decimandi, quod cum fraude et praeiudicio s. contemptu grauiorum Legis praeceptorum fiebat; quasi grauiora ista Legis, a Deo non requirerentur, saltem non eo rigore et modo, quo reuera requirebantur. Quod si enim ex pronunciato Christi Matth. V. 19. ne minimam Legis praeceptionem soluere licebat; multo minus vnum ex grauioribus soluere omitendo fas erat. Itidem persoluebant decimas *animo hypocritico*, simulantes externe summum sanctitatis studium; dissimulantes contra peccata grauissima admissa. Denique *cum iactantia coram Deo, et contemptu aliorum*, eas offerebant; cuius rei exemplum legitur in Phariseo illo Luc. XVIII.

§. LXXXI.

Quaeritur: An *ad Scribas* quoque pertinuerit haec propter decimationem vitiosam obiurgatio? (Nam de Phariseis facile id conceditur,) quia Scribae a Phariseorum traditionibus, ex quibus haec decimatio minimorum orta §. LXXV. asseritur, plane secesserunt. Sed vindicat ab hac obiectione sermo Christi se ipsum, clare iungens *Scribas et Phariseos* in vituperata decimatione. Facilius id persuaderi nobis potest, quia supra deduximus §. XIII. quod aliqua inter Scribas et Phariseos conuentientia fuerit, praesertim in cultu Dei externo. Porro, quia non necesse est, statuere, quod Scribae decimationem minimorum obseruauerint ex

statuto Pharisaico, sed ex observantia Phariseis antiquiore. Denique, quia Scribae non minus ac Pharisei, erant sancti imaginarii, hypocritae, gloriam vanam aucupantes. Hinc probabile est, quod Scribae ex his fontibus Phariseos aemulati sint in minimorum decimatione.

§. LXXXII.

Persistat itaque *respectus decimationis minimorum ad utrosque, Scribas et Phariseos* simul. Vtrique enim decimationem praestiterunt, eamque sub eadem opinione perfectae impletionis Legis, imo supererogationis, et cum opinione iustitiae ac meriti coram Deo, coniunctae. Vtrique hac sua ἀκριβείᾳ in decimatione, quam et institutione et exemplo suo proponebant, persuadebant populo, quod arx quasi, τὸ ἄκρον, summa Religionis verae, sita sit in illa; et quo plus, quo accuratius quis decimaret, eo perfectior in religione vera ab his ferebatur. Hac ratione Christus ἀκρόπολιν quasi eorum sanctitatis imaginariae aggreditur, eamque destruit, asserendo, haec minima Legis, ἀθηνῆ καὶ πτωχὰ σοιχεῖα τῷ κόσμῳ (sc. κοινῷ, i. e. immundi mundi) esse imperfecta, et vim prorsus nullam habentia ad iustitiam coram Deo et mercedem promerendam, aut vitam aeternam consequendam.

§. LXXXIII.

Scopum itaque et Argumentum oraculi Christi sic plenius perspicias, si pensites ita: Iudaei, qui tum temporis disciplinae Scribarum et Phariseorum erant addicti, erant degeneres a disciplina Mosis. Omnis eorum religio vertebatur in ritibus et cerimoniis Legis Mosaicae externis tantum, ἀκριβῶς observandis; quos ritus et ceremonias Apostolus vocat ἀθηνῆ καὶ πτωχὰ σοιχεῖα τῷ κόσμῳ, Gal. III. 9. qualia fere erant ex se inepta ad iustitiam et vitam. Omnis sapientia, omne studium, eruditio omnis, in vitilitationibus de sensu et definitionibus praecisis Legum Mosaicarum, quae de his rebus tractabant, versabatur, dum interea τὰ βαρύτερα τῷ Νόμῳ, id quod graue et solidum est in doctrina Mosaica, negligebant. Vere quadrabat in eos Iesa. LV. 3. dictum: *expendebant pecuniam et laborem suum pro eo, quod non est panis, nec aptum satiare animam hominis famelici.*

§. LXXXIIII.

Sic referuntur a Christo Scribae et Pharisei tamquam *viua falsae sancti-*

sanctitatis figura; qui est *Scopus* verborum Christi *ultimus*. In his, tamquam in speculo, hypocritae alii, faciem suam penitus cognoscere poterant, sensum verborum Christi talem affecuti: En Phariseos, sanctos eximios! quibus in rebus sanctitatem suam demonstrant et probant? Nulli amplius rei sanctuli illi sunt intenti, quam decimationi suae et exercitiis similibus, quae tantum ad cultum Dei externum spectant. Sic Phariseus totam suam iustitiam in eo repositam esse, coram Deo iactabatur: *Ego bisariam singula septimana ieiuno, et decimo omnia, quae habeo* Luc. XVIII. 12.

O imperfectum nimis perfectionis imaginariae simulacrum!

§. LXXXV.

B.) Ad *Obiectum reale alterum* vituperatum demum peruenimus: τὴν δὲ καὶ μέλλον καταπίνοντες. Cuius I.) Εξήγησις. Vbi notanda primum particula connexionis δὲ, quae redditur communiter *copulatiue*, per *et*. Sic a LUTHERO in versione Germanica: *und Kameele verschlucket*. Ab aliis *aduersatiue*, *sed*, *autem*, *atqui*, *tamen*, *nihilominus*, *contra*. Vt sensus sit: *Vae vobis, Scribae et Pharisei, hypocritae, licet decimetis minima; Atqui praetermisistis iudicium caet.* Quaeritur: Vtra significatio huius loci sit? an copulandi, an disiungendi? Existimo vtrumque. Primo, *significatione copulandi*, coniunguntur hic *percolatio culicum* curatissima, et *deglutitio camelorum* securissima. Qui sensus grammaticus simplicissimus, per se patet, et confirmatur per sensum verborum moralem, quo aequè vitiosum pronuntiatur vnum ac alterum. Deinde, quoniam non similia semper, sed etiam disparia coniunguntur inuicem in oratione et praxi; obtinet hic δὲ significationem suam naturalem aduersatiuam. Et vertitur per *tamen*, h. l. *Et tamen CONTRA deglutitis camelum*. Probatur e Textu per oppositionem factam inter *culicem* et *camelum*; inter *minima* Legis, et *grauiora* eiusdem; inter *percolare* et *deglutire*; inter *obseruare* et *praetermittere*.

Haec non attendens CAIETANVS, adnotante SEB. SCHMIDIO in *Diss. de Grau. Leg.* et POLO in *Synopsi* ad h. l. finxit, „Graecum et Latinum textum hic esse corruptum, quia videatur ipsi membrum prius „cum posteriore non recte cohaerere. Prius ad litteram verum esse; „non idem posterius. Quid enim, ait, commune est glutitioni cameli, „et excolationi culicis? Suspicio ergo, locum esse corruptum, et pro Camelo Christum nominasse asilum, muscae maioris aliquod genus, quod

„in potu sorberi possit. Alioquin non constat ratio oppositionis“. Sed dubium hoc iam recte solutum est a IO. GERHARDOL. c. Et oppositionem hic recte constare, infra §. CIII. docebimus, vbi oppositionem comparatiuam in his verbis latentem, eruemus. Hic indicasse eam sufficiet; et potius *connexionis emphasin* attendemus.

Connectitur sc. haec altera enunciatio, *camelum deglutire*, cum priore: *percolare culicem*, rectissime; quia vnā eandemque illa cum hac rationem facit. Id quod probatur ex Scopo et Argumento Textus: Non enim solum propterea, quia Scribae et Pharisei etiam minima olera, animo hypocritico, decimarunt, Christus eos obiurgat; sed quia *contra simul* grauiora Legis praetermiserunt. Hoc modo manifestius redditur, in quo neruus rationis positus sit. Certe enim in eo situs non est, quod decimarunt omne olus; (quippe quod oportuit facere, vt Dominus subiicit:) sed in hoc, quod propter decimationem olerum obseruatam, omiserunt grauiora Legis, ea opinione, quasi minimorum istorum observatio rigorosa, ad legis impletionem et sanctitatis perfectionem sufficeret, imo abundaret. Tali ratione patet *emphasis* particulae *δε*, siquidem Scribarum et Phariseorum opinio de sanctitate sua eximia, quod decimarent omne olus, vanitatis conuincitur per hoc, quod grauiora Legis interim omitterent.

Eandem *τὴν δε* *emphasin* obseruauit Vener. PALMIVS his verbis: „Hic neglectus grauiorum Legis, coniunctus cum cura curatissima minimorum Legis, argumento rei maximum pondus addit. Regula communis est, quod, qui perfecte sanctus esse vult, non solum officia Legis minutissima; accurate expleat; sed etiam de caeteris maioribus, et grauioribus praeceptis seruandis, tanto maiore studio intentus esse debeat. Intenti sunt Scribae et Pharisei mere minutiis; et palmaria contra omittunt. Solliciti sunt mere de decimatione menthae, anethi, et cumini: quod vero spectat ad iudicium, misericordiam et fidem, id nihil curant. Nonne hoc vere dicitur, *culices colare*? Nonne hoc recte appellatur, minutiis esse intentum, et praecipua contra postponere“? Singularum vocum significatio, tum grammatica, tum mystica, rem confirmabunt in sequentibus.

§. LXXXVI.

Τὴν κάμηλον καταπίνειν, *camelum deglutire*, in hac phrasi paroemiali, iterum vt in priore, τὸν κώνωπα διυλίζειν, dispiciendae sunt seiunctim,

Etiam, α) *Figura dictionis*, f. sensus paroemialis proprius, et β) *Res per eam figurata*, f. sensus improprius significatus. γ) *Relatio eiusdem ad Argumentum Textus*.

α) Quod phrasis, τὴν κάμηλον καταπίνειν sit Paroemia tum temporis trita, et ab Ebraeis per עָלָה לֶמַי pronunciata, vbiuis constat ex Paroemiarum Scriptoribus, supra allegatis ad prius commatis nostri membrum. Ergo attendimus tum ad *Obiectum deglutiendum*, tum ad *Actum deglutiendi*.

a) *Obiectum deglutiendum*, ἡ κάμηλος, accipitur ab Interpretibus omnibus de noto isto, et omnibus linguis ita pronunciato animali, *Camelo*, quod Syris inprimis et Arabibus, (qui a STRABONE propter ea Geog. L. XVI. p. 228. camelorum pastores dicuntur,) familiare est, a quibus, Syris sc. etiam nomine Syriaco in Latinam et alias linguas venit. Ebraei eum appellant עָלָה, *retribuit, rependit*, ratione etymologica reddita, quia nullum fere animal, acceptae iniuriae memoriam tenacius seruat, vel vltionem acrius persequitur, camelo. Vnde BASILIUS Homil. 8. Hexaem: „Camelorum autem animum, iniuriarum memorem, et grauem, et diurnam iram, quis marinorum (τῶν θαλαττίων) imitari queat“. Plura de eo vide apud BOCHART. Hieroz. P. I. L. II. c. I. p. 75. Hoc loco adducitur vt animal grande, et staturae suae proceritate, et vasta magnitudine, alia superans. Est praeterea collo longo et gracili, capite exili, altis cruribus, tuberibus in dorso binis eminentibus. Alias quidem adhibitus est vulgo in magnitudinis prouerbium Elephas, e. c. a LIBANIO ad CASILIVM, οἷον κώνωψ ἐλέφαντι παραβαλλόμενος, i. e. *instar culicis elephanti collati*, citante BOCHARTO in Hieroz. Part. Post. L. III. c. 17. de Culice p. 564. Sed quia Iudaeis camelus elephante notior et familiarior erat, vel ipse Christus, vel quisquis alius ante Christum, adagii auctor fuit, maluit similitudinem ex re maxime obuia, i. e. ex camelo, ducere; cui culex oppositus, si non est absolute minimum animal, saltem vnum ex minimis.

§. LXXXVII.

Haec vasta, inquam, *cameli magnitudo*, occasionem dedit adhibendo istum vt *figuram* f. symbolum 1) *magnitudinis*, vti culicem, pro symbolo paruitatis. Id quod probatione non indiget: siquidem Textus clare significat, hic comparisonem et oppositionem fieri inter maximum et minimum. Confirmant hoc testimoniis suis IO. GERHARDVS, et IO.

VOSSIVS in *Theol. Gentili* L. III. c. 55, p. 1024. „Nec dubitandum, „scribens, quin Matth. XVIII. 24. vbi ὑπερβολικῶς dicitur, facilius esse, „camelum ingredi per foramen acus, quam diuitem ingredi in regnum „coelorum, intelligi debeat, non de fune nautico (qui potius κάμιλος „scribitur) sed de animali, Syris perfamiliari, a quibus etiam Syriaco nomine in Latium venit“. BOCHARTVS in *Hieroz.* l. c. *Est haec oppositio inter minimum et maximum.* Quod autem relatio hic fiat ad magnitudinem non physicam, sed moralem, nemo dubitabit. Explicat ipse Christus per τὰ βαρύτερα Νόμῳ, praecepta nempe de iudicio, misericordia, et fide, quae omnia s. praeterita, grandia sistunt vitia.

Praeterea, cum camelus etiam gibbo suo se distinguat ab aliis animalibus, qui tam eminens est, vt in oculos omnium incurrat, dixerim, a Seruatore camelum studio adhibitum esse etiam vt *symbolum* 2) *hypocrisis* *magnae et sensibilis*, et *fastus in religione*, quo mire se inflabant Scribae et Pharisei ex iustitia sua imaginaria et simulata. Sic enim *tortuosum*, est *symbolum* hypocrisis apud Iesa. XL. 4, vbi idem notatur vitium hypocrisis fastuosae, quod per ministerium Ioannis Baptistae in Scribis et Phariseis emendandum, ibi praedicitur: *et fiet, quod curuum est, in rectitudinem, et protuberantia in aequam vallem*; quod Lucas c. III. 5. per τὰ σκολιὰ et τὰς τραχείας, reddit. Notatur autem per σκολιός, *obliquus, curuus, tortuosus*. Phil. II. 15, σκολιὰ γεννεὰ, *natio praua*, quae deflectit a rectitudine, quae est animo deprauato et corrupto, prauisque et malis moribus. Petrus de Iudaeis sui temporis Act. II. 40. et I Epist. II. 18. *de dominis saeuis, duris, et morosis*, qui seruos inique tractant, labores iusto grauiore iniungunt, eos rigide exigunt, parce vitae necessaria porrigunt, adhibet. Eodem modo τραχύς, *asper, salebrosus*, de scopulis maris latentibus, nauigantibus periculosis, in quos illidentes pereunt, Act. XXVII. 29. Has notiones ad Phariseos si applies, quadrabunt omnes in eos. Tales camelos mysticos, talia ingenia σκολιὰ et τραχεῖα fuisse Scribas et Phariseos, supra ostendimus, utpote superbientes et extolles se sua sanctitate, licet vitiosa, instar gibbi, eminentes suis meritis, fiducia bonorum operum, persuadentes sibi, nulla se indigere iustitia coram Deo per Messiam acquisita, remissione peccatorum non opus habere, quippe quae comparari possit ex obseruantia externa Legis Mosaicae, et per lotiones crebras. Item, puritatem legalem et sanctimoniam externam, absoluerunt omne officium erga legem diuinam. Hic fastus protuberans coniunctus erat cum praerogatiuae natalium ex Abrahamo et Patriarchis gloria.

gloria. Haec et similia effecere, ut inciderent in hypocrisin sensibilem, non tamen videntes, manticae quod in tergo erat. Sic praedominante Pharisaismo omnis pietas eorum, qui se ex disciplina Pharisaica ad religionem videbantur studiosius applicare, in meram conuertebatur hypocrisin. Quid ergo dubitem asserere, Christum ad ingenia haec *gibbosa*, i. e. *hypocritica, elata*, respexisse per figuram cameli allatam, dum eos alloquitur: *Vos hypocritae*, v. 23. Nec incongrue dicitur, quod hanc hypocrisin deglutiant, i. e. non attendant, secum admittant.

3) Proprium quoque est *camelis*, quod sint *animalia onerosa*, utpote usus ipsorum praecipuus est ad onera grauissima portanda. An illa *φορτία βαρέα δυσβάστακτα*, quae imponebant Scribae et Pharisei aliis, ad hanc figuram quoque referenda sint, dubito; quia sensus fieret nimis contortus, et iam notauerat istud Christus v. 4. h. c. XXIII. Matthaei.

§. LXXXVIII.

Inter cauillationes refertur, quod AUCTOR Nizzachon haec ita detorqueat, ac si Christus se cum camelo a Phariseis deglutiendo, comparasset. Refutatum vide sis apud WAGENSEILIVM in Libro de *Telis igneis Satanae* p. 248.

§. LXXXVIII.

Ab Obiecto, τῇ καμύλῳ, transimus b) ad *Actum καταπίνοντες*, cuius verbi notanda est *significatio* tum *propria*, tum *translata*. Quoad

a) *propriam*, vi etymii, notat *epotare, potum penitus ex vase haurire*; tropice, per Synecdochen, *deglutire*, et *absorbere* rem quamcumque, i. e. per guttur transmittere in aluum, ut ibi absumatur. Inde, quia deglutita intra viscera recipiuntur, et occultantur, notat *occultare*. Adhibetur tum de liquidis, quale vinum est; tum de esculentis, materia carnea, qualis est camelimoles carnea. Porro, quia, quae deglutiuntur et absorbentur, occultantur, et tota absumuntur et perduntur, notat per Metaphoram, *absumere, consumere, perdere*. ERASMVS SCHMIDIVS nostra vernacula reddit: mit Haut und Haar verschlucken; quod magnam voracitatem et auiditatem famelicam infert. Adhibetur de morte absorpta in victoriam, I Cor. XV. 54. *κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκην*, quia virtute mortis Christi prorsus deuicta est, ut non dominetur amplius fidelibus, II Cor. V. 4. mortalitas dicitur absorberi a vita; ad ineundam subitam corporum immutationem, qua ex mortalibus reddentur et fient immortalia, Hebr. XI. 29. Aegyptii a mari rubro absorpti dicuntur, quando ab eo obruti et submersi perierunt, II Cor. II. 7. redundantiori tristitia absor-

beri dicitur, qui immodico moerore obrutus confumitur, et ad desperationem perducitur, I Petr. V. 8. Diabolus dicitur obambulare auide quarens, quem deglutiat, i. e. in peccata praecipitatum perdat, vt aeternum in inferno subeat exitium.

Itaque in *significatione passiva, deglutiri*, infert, grauissimorum Dei iudiciorum et afflictionum quarumuis perpeffionem dolorosissimam, cum perniciie deglutiendorum, coniunctam.

§. XC.

Illustratur idem τὸ καταπίειν ex Opposito διυλίζειν, quod secundum quosdam Interpretes §. XLVIII. est *leniter sugere*, compressis velut labris, et contracto gutture, vt palatum, gustum verum rei potulentae et esculentae sentiat et exploret. *Καταπίειν* contra s. *deglutire*, est, *pleno haustu, gutture dilatato, absque offendiculo, s. impedimento, sine omni exploratione vel sensu gustus, in ventrem ingurgitare et concoquere*. Qualis est mos eorum, qui solent sese magnis vrger e culullis. Quae voramus, ea minus degustamus, nec ruminamur.

§. XCI.

Sic *deglutire camelum*, infert prodigiosam plane et insolentem voracitatem; siquidem alias res istas, quae deglutiuntur, ad proportionem angusti gutturis solentur metiri; camelus autem, cum angusto gutture mirum quantum grandior, sine sensu acri gulae non possit deglutiri, vel potius deglutitionem plane non admittat: aut statuere necesse est, organa sensationis gustus monstrosa, vel plane corrupta esse. Res aeque insolens foret, tam grandia concoquere.

Sensu mystico idem est, ac cauteriata conscientia laborare, quae dicitur Paulo I Tim. III. 2. Nam vti cauterio in parte quadam corporis sensus doloris adimitur: ita et consuetudine et habitu peccandi animus ita obduratur, vt nullos stimulos; nullas punctiones sentiat, nullos morsus conscientiae reclamantis curet amplius nec sentiat. Alias etiam dicitur *conscientia male feriata, securā, laxa*. Et Paulo alibi Eph. III. 19. tales dicuntur ἀπληγνέτες, qui dedoluerunt, i. e. qui omnem conscientiam ac sensum peccandi amiserunt, nec vllam amplius honestatis, aut turpitudinis curam habent, si semetipsos proterviae suae dedere coeperunt.

§. XCII.

Ad vim vocis *καταπίειν*, quantum decet Exegetam, exhaustiendam, commodum erit, inductionem locorum V. T. etiam in subsidium vocare. Siquidem Graecum *καταπίειν*, exacte respondet Ebraeorum *עלע*; quod,

quod, vti in eodem prouerbio adhibetur, בלוע את גמל, *camelum deglutire*; ita etiam in Codice sacro V. T. eodem significatu, quo in N. T. saepius occurrit. Sic vsurpatur בלע de draconibus, bruta animalia et viuos homines deglutientibus, Ier. LI. 34. de balaena, Ionam totum viuumque deglutiente, Ionaec. II. 1. de Iobo, sputum suum deglutiente Iob. VII. 19. de profunditate maris, deglutientis maxima quaeque et perdentis. *Metaphoricam* itidem eius significationem vltius pandit, quae est *perdere, corrumpere, destruere, abolere*; quia quae absorbentur et deglutiuntur, ea tolluntur e medio, perduntur, corrumpuntur. Item *occultare*, quia quae deglutiuntur, reconduntur intra viscera. Num. IIII. 20. Prou. XXX. 28. dicitur de hostibus, qui instar bestiarum rapacium bona incolarum deglutiunt. Sic de hostibus Ecclesiae VITRINGA T. II. p. 592. Comment. ad Esa. XLVIII. 19. exponit locum: *longe aberunt, qui te absorbebant*, מכלעי, hostes nimirum Ecclesiae, instar bestiae magno rictu oris. „Intellige, (scribit,) hic praecipue Diocletianum, Maximianum, „Galerium, Maxentium, Maximinum, Seuerum, et tandem quoque Lici- „nium. Metaphora desumpta est ab immani bellua, et κροκόδιος a Crocodi- „lo, homines aut animantes sibi obuias deglutiente. Sic Ecclesiae que- „rela de Nebucadnezare Ier. LI. 34. *comedit me, conturbauit me*, Nebu- „cadnezar, Babyloniae rex; *destituit me ut vas vacuum*; ABSORPSIT „me, ut Draco. Transfertur emblemata ad Satanam, se tamquam Draco- „nem ostentantem in Imperatoribus Romanis, et praesertim in Diocle- „tiano et cohorte eius, Filium masculum, quem Ecclesia pareret, degluti- „re paratis. Estque notio metaphorica de potentibus tyrannis et perse- „cutoribus Ecclesiae, recepti vsus in verbo Dei. Solent autem Christia- „ni Scriptores huius temporis de iisdem *persecutoribus Ecclesiae* loquen- „tes, eos passim appellare *bestias*; vt Scriptura S. magna Imperia mundi „conspicienda exhibet sub imagine bestiarum terribilium Leonis, Vrsi, „Leopardi, quorum est, homines deuorare ac absumere, quemadmodum „Iob. XXXVIII. 33. pulli aquilae absorbere לרע, sanguinem dicuntur. „De Deo ipso Thren. II. 5. Dominus est tamquam hostis, בלע, absorbet, „perdit, Israëlem; absorbet (destruit) omnia palatia eius, שחרר, corrup- „pit omnia munimenta eius“.

§. XCIII.

De hominibus impiis, quibus tribuitur guttur deglutiens, Psalm. V. 10. *deglutire* adhibetur elegantissime, et cum emphasi singulari. E. g. conferamus Iesa. VIII. 15. a LXX. Interpr. ita translatum: πλανῶσιν,

ὅπως καταπιῶσιν αὐτούς, et *seducunt*, quasi qui comedant, deglutiant ipsos, s. *deglutientes, actiue*. Quod tamen VITRINGA in Comment. ad h. l. Iesaiæ, cum COCCCEO, rectius vertendum passivæ, *deglutiti*, vel *perditi*, contendit. Vitium in eo ponit, quod LXX. Interp. vñ Codice Ebraeo non punctato, legerint male cum Chaldaeo itidem, וְמֵאֲשֵׁרֵי מְבִלְעֵי, cum tamen legendum sit וְמֵאֲשֵׁרֵי מְבִלְעֵי. Hanc lectionem posteriorem, vt genuinam, Masoretharum auctoritate probat, quorum diligentiam et acumen in conseruatione lectionis rectæ huius loci, et laudat, et admiratur.

§. XCIIII.

Hoc dubium nisi obstaret, et versio Graeca in significatione actiua, καταπιῶσι, sua constaret rectitudine, hunc locum Iesaiæ tamquam parallelum, et fontem, ex quo oraculum suum Christus hauserit, asserere non dubitarem. Sed hoc non obstante, adsunt argumenta, pro versionis Graecæ LXX. auctoritate vindicanda. ISAACVS VOSSIVS de *Orac. Sibyll.* c. 14. pronunciat: Christum et Apostolos eadem verba et eosdem, quos LXX. Interpretes, subinde expressisse sensus. Iidem inhaeserunt versioni Graecæ, vt eiusmodi συγκαταβάσει, pro singulari sua sapientia, sese aut Graecissantibus Iudæis, accommodarent, aut Gentibus recens conuersis, apud quos haec versio summae auctoritatis erat, et passim notior textu Hebraeo. Hoc pacto nouitatis suspicioni occurrebatur, quum ex collatione dictorum Christi cum LXX. viralibus Bibliis, intelligerent, nihil noui dicere Christum, quod non dictum sit prius: insuper doctores seducentes praesentis aevi, ex collatione eorum cum charactere et euentu tempore Iesaiæ viuentium, eo facilius dignoscere possent, si iisdem verbis propheticis daret depictos.

§. XCV.

Hae rationes mihi persuadent, a veritate non absimile fore, si asseuerem, Christum in eodem plane argumento versatum, iisdem verbis Versionis Graecæ notissimæ, vsum esse. Idque sapienter; siquidem nihil noui dicentem, sed implementum falsorum Doctorum V. T. typicorum, in praesentibus Scribis et Phariseis euinentem, seque vt verum Prophetam, imo Deum verum, qui per Prophetas locutus sit, demonstrantem.

§. XCV.

Praeterea, quod sensum a LXX. Interp. *actiue* expressum, καταπιῶσι, attinet, itidem verus, et Scripturae analogus est, ac si *passivæ*, iuxta VITRINGAM et Mosoretharum interpunctionem vertatur, *deglutiti*.

Nihil

Nihil decedit integritati sensus, si *actiue* vertitur; elegancia saltem dictio-
nis, Tropus sc. Paronomasias, (a quo trahitur VITRINGA, et qui per ver-
sionem passiuam obtinet) expirat. Quid vero, si dicamus, veritatem
versionis LXX. in significatione actiua, confirmari ipsius Christi effato
praesenti, ductores eosdem falsos, *καταπίνοντες*, actiue, enunciantis? Et
si quoque conceditur, LXXviralem versionem a fontibus quandoque se-
cessisse, nonne exempla habemus in N. T. vbi diuina Christi et Spiritus S.
per Euangelistas et Apostolos loquentis sapientia, sensum apprime com-
modum inde elicere, et in Ecclesiae vertere aedificationem nouit, quod
ab errore forte humano Interpretum erat profectum? Testantur id lo-
ca Psalm. XVIII. 5. coll. Rom. X. 18. Gen. XLVIII. 15. coll. Hebr. XI. 21.
et vbi perperam legerunt Translatores, v. g. Act. XIII. 41. collat. Habac.
I. 5. item Rom. VIII. 33. coll. Psalm. XXV. 3.

§. XCVII.

Alium apponamus locum adhuc clariorem, si sequamur fontes, ex-
hibentes vocem *בלע*, qua significatio *deglutiendi* illustratur. Legitur
Iesa. III. 12. *Popule mi, ducentes te, seducentes te* (sunt,) *et viam semitarum*
tuarum (seu, qua tibi gradiendum est,) PERDVNT. Ita vulgo trans-
ferunt *בלע*, *perdunt*; sed improprie, per Metonymiam; quod pro-
prio significatione est, *deglutiuerunt, absorpserunt*. Ita transtulit ARIAS
MONTANVS in versione Bibliorum interlineari, *et viam semitarum tua-
rum absorbuerunt*. Hunc secutus est VITRINGA in Comment. ad Iesa.
l. c. Quamquam LXX. Interpretes reddiderint *ταράσσουσιν*, *perturbant*,
Chaldaeus *קלקל*, *corrumpunt*, HIERONYMVS, *dissipant*. Attamen
illa, *viam deglutiuerunt*, praeferenda censetur. Licet enim non sit ne-
gandum, versionem per *perdere viam*, commodum quoque dare sensum:
prioris tamen partes tenere videtur translatio per *deglutire viam*; quia
haec significatio vocis *בלע*, est primaeva et propria; *perdere* contra,
est secundaria. Iuxta regulam autem hermeneuticam, a proprietate vo-
cis, absque urgente necessitate, non est discedendum. Deinde etiam ma-
ior vis inest illi expressioni, *viam deglutire*, quam huic, *viam perdere*.
Cuius enodationem mox dabimus.

§. XCVIII.

Adduximus haec fusius, ad stabiliendam sententiam nostram, quod
locus citatus Iesa. III. 12. nostro Textui plane parallelus sit, et ad quem
Christus quasi digitum intenderit; siquidem in Euangelis legitur Iesaias
saepius a Christo allegatus, explicitus et impletus. Sic Textus noster ex

illa pericopa Iesaiana singularem lucem accipiet. Si attendas, idem plane in utroque Textu, Matthaei hoc, et illo Iesae, est Subiectum, Ductores viarum. Ibi increpantur ut seductores, sc. errare facientes: hic ut caeci. Idem utrobique Praedicatum: deglutientes. Quod apud Matthaeum paroemialiter dicitur camelus: apud Iesaiam per similitudinem viae semitarum populi, seu, in quibus populo Dei incedendum erat, tamquam via a Deo praescripta, eaque regia. Haec exponitur a Christo per τὰ βαρύτερα Νόμος: et a Paulo dicitur τύπος τῆς διδασχῆς, diuina illa et salutaris Sapientia, vera Theologia. Hanc viam Ductores populi, ratione officii, perfecte nosse decebat; quod Christo dicitur clavis scientiae, qua sc. auditoribus sensum verum praeceptorum recludere tenebantur; sed eandem hanc clauem scientiae deglutiuerant, vos ἡγάγετε, Luc. XI. 52. *sustulistis, abstulistis*, tamquam fures, iuxta significationem propriam verbi αἰγεῖν, et versionem BEZAE, sc. furtim surripiendo, occultando verum sensum Scripturae, et media interpretandi illam, praesertim doctrinam veram de Messia supprimendo, surripiendo Deo gloriam suam, hominum animabus pabulum, vsum verum verbi diuini seponendo et remouendo. caet.

§. XCVIII.

Sed quo modo de *via* dicitur, quod *deglutiatur*? Nonne hoc minus dici potest, quam *deglutire camelum*? Ast vim vocis בלע egregiam, euoluit VITRINGA ad h. l. addens: „Fiebat hoc quando illi, siue pigritia sua, „siue malis moribus, siue studio vanae scientiae, hoc tantum bonum deco- „quunt, perdunt, recondunt; siue se in ea inuestiganda non exercendo, „(qui neglectus parit ignorantiam:) siue eam aliis occultando: faciuntque „adeo, ut pereat siue dispareat doctrina salutaris ipsis commissa, ut plebs „ad eius scientiam peruenire nequeat: plane ut ea, quae deglutiuntur, „pereunt et disparent. Hoc sensu occurrit haec vox pari elegantia „Psalm. CVII. 27. de nautis, mari faeuiente tempestate concussis, et in „summo versantibus discrimine, וְכָל חִכְמָתָם תִּבְלֶעַת, et omnis „eorum *sapientia* ABSORBE TV R, h. e. perdunt artis et disciplinae „suae, turbata ratione, peritiam. Qui artem et disciplinam, quam olim „calluit, et callere debebat, non exercet, perdit cum tempore illius scien- „tiam et vsum, facitque, ut dispareat, et quod ad se, pereat; atque adeo „ipse doctrinam, quam profitetur, absumere et *deglutire* dicitur. Quod „agebant Doctores circa tempora illa, quae praecesserunt exilium Baby- „lonicum, ut querelis apud Ierem. VIII. 8, et Ezechielem c. XIII. 2. sq. „et

„et contemporaneos Iesaiæ Prophetas plurimis exponitur, Hof.
„III. 1. 2“.

§. C.

Ex his itaque notionibus vocis *deglutire*, satis superque constabit, quod phrasis, *deglutire camelum*, sensu etiam grammatico nil vitii habeat, licet improprie dicatur de rebus, quæ nec esculentæ, nec potulentæ sunt, v. g. de deglutitione viarum, bonorum terræ, palatiorum, totius populi Iherosolymitanæ. Ex usu loquendi communi adhibuit eam Spiritus S. et approbavit, et propter emphasin ea delectatus est.

Adeoque inepte profecto CAIETANVS textum nostrum corruptionis insinuat, quia camelus proprie deglutiri non possit. Nec opus habemus, ad hyperbolen hic confugere, quod SEB. SCHMIDIVS in *Diff. de Grau. Leg.* asserit quidem primum, sed deinde reuocat, scribens: „Atqui in prouerbialibus locutionibus sæpe occurrit quaedam hyperbole. Sic Matth. VII. 3. dicitur: *Quid vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides?* cum tamen trabs in oculo locum habere nequeat. Item Matth. XVIII. 24 *Facilius est, camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum caelorum*; cum tamen naturæ sit ἀδύνατον, vt camelus per foramen acus intret. Nam in eiusmodi prouerbiis, sicut in parabolis quoque, non tam sensus verborum grammaticus, quam mysticus, s. res aliæ, ad quas applicantur et accommodantur, est attendendus. Etsi itaque naturaliter impossibile est, vt ab homine camelus deglutatur; verissima tamen res est de Pharisæis significata, quod τὰ βαρύτερα Νόμος, grauiora Legis, neglexerint. Cumque in applicatione res adeo vera sit, forte tamen non opus erit vocare hyperbolen“. Idem fere BOCHARTVS in *Hieroz. P. I. L. II. §. 5. p. 93*, apud POLVM in *Synopsi* ad h. l. ad obiectionem: *Prius membrum ad litteram verum est; non item posterius*, respondet: „Christi mens non erat, asserere, camelum posse deglutiri, (sensu litterali,) sed scopus eius eo tendebat, minutias illas Legis, grauioribus tanto minores fuisse, quam camelo minor est culex“. Illustrat rem eadem phrasi metaphorica: „Nec certe solet esse trabs in oculo, cum tamen Dominus dicat id Matth. VII. 3. Nec solet asinus ad lyram; quod tamen iucunde dicitur, et congrua Metaphora, cum hominem ad rem aliquam ineptum volumus significare. Neque vere fit, vt camelus per foramen acus transeat, Matth. XVIII. 24“.

§. CI.

Adde, quod *litteralis significatio deglutiendi rem gutture longe grandiore*, apud profanos quoque Auctores obtineat, adeoque in vita communi, trita plane, quamquam per Metaphoram, fuerit. Sic SCALPVLA in *Lexico* citans EVRIPIDEM in *Cyclope*: μή με καταπίνης μόρον, *ne me deglutias solum*. ATHENAEVM: τὸν τε ναύκληρον λαβῆσαι καταπέπωκ' αὐτῷ σκάφει. Hinc in verbis quae valent ex vsu, sicut nummi, simus faciles, modo in re conueniamus, nec in nimiae ἀκριβείας criticae vitium incidamus.

§. CII.

α) *Sensu autem mystico καταπίνειν τὴν κόμηλον*, signat peccatum grande et atrox admittere, et quidem secure, vt conscientia istud quasi concoquat absque vilo sensu, nihil de admissio moueatur, et in eo absque poenitentia atque mutatione in melius, secure persistat ac pergat. GROTIUS apud POLVM in *Synops.* ad h. l. „qui praecipua officiorum secure „negligunt“. PISCATOR ibidem: „solliciti, ne laedamini a re parua, „et interim in periculo magno estis securi“. ZEHNERVS in *Adag.* „Grauiorum incuriosissimi“. Ita describuntur impii a gutture deglutiente, Psalm. V. 10. quod inhiant motibus animi sui prauis explendis, cum detrimento aliorum.

§. CIII.

Illustrat sensum vtriusque paroemiae coniunctae COLLECTOR ADAG. FRANCOF. p. 19. periphrasi sequente: „Quod in superstitiosos „quosdam et praepostere meticulosos dictum est praeceptorum nostro Iesu, qui vel ignorantes, vel dissimulantes, quibus in rebus sita sit vera „Christianaque pietas, in nugis sibi nunc placent, nunc trepidant, in maximis securi, pleni Iudaicarum superstitionum, vera charitate vacui. In „hos Christus, verae pietatis Doctor, Matth. XXIII. huiusmodi torquet „proverbium: τὸν κώνωπα caet. Ab hoc non abhorret, quod alibi retulimus, ἀνδρείοντα γὰρ γαλίζειν, i. e. statuam colare gutture“. Ibid. p. 22. GVIL. XYLANDER in PLVTARCHI *Alcibiadem*: „Certe plerumque, inquit, transmissio camelo, culex in cribro deprehensus haesit, „hoc est, maximis et perniciosissimis erroribus praeteritis, leuicula quaedam „adnotantes, officio se probe functos crediderunt. Alludit ad illud ANACHARSIDIS Scythae longe celebratissimum: *Leges aranearum telis „esse similes, in quibus infirmiora animalcula haerent, valentiora perrum-*
perent.

„perent. Ita Leges constringunt humiles ac tenues, a potentioribus impune violantur“.

§. CIIII.

Sed potius erit, quoad sensum verborum grammaticum, attendere cum *Comparisonem*, tum *Oppositionem* iustam, in illis simul comprehensas. *Comparatio* primo instituitur inter culicem et camelum, tamquam rem minimam et maximam. Inter διυλίζεν et καταπίνειν i. e. cum cautione bibere, et pleno haustu secure deuorare. Et haec *Oppositionem* simul inuoluunt. Probatione non opus est, quia ad sensum patent. Reliqua de his Tropis dictionis infra ad Sect. III. de Figura Textus Rhetorica §§. CLXXXII. LXXXIII. reseruamus.

§. CV.

Probatio nunc danda est veritatis dicti, quod *Scribae et Pharisei fuerint καταπίνοντες*. Clara euadet, si applicemus notiones singulas vocis καταπίνειν, primo, ad *Subiectum deglutiens*, Scribas et Phariseos; deinde, ad *Obiectum reale*, s. res deglutitas ab ipsis. Quoad prius, *Subiectum deglutiens*, sunt *Scribae et Pharisei*, expresse a Christo pronunciati tamquam καταπίνοντες 1) in *significatione occultandi*, dum occultabant populo verum sensum Scripturae S. et media interpretandi istam, praesertim doctrinam veram de Messia, et de iustitia coram Deo supprimendo, ponentes lucernam subter modium, Matth. V. 15. conf. §. XCVII. 2) *Perdiderunt* verum sensum Legis, conf. §. XCVIII. 3) *Absorpsērunt* eam voragine traditionum a Maioribus acceptarum. 4) *Deuorarunt*, dum aedes viduarum exederunt, idque, in speciem vtentes longis precibus, hoc Cap. XXIII. v. 14. inhiarunt aliorum opibus, istas per fas et nefas ad se trahendo, sub specie, quod adhinnirent ad disciplinam Mosaicam, modo vt suas adaugerent opes. *Deuorarunt*, ex Pastoribus gregis, domini et lupi rapaces facti; ex amicis Dei facti eius hostes; *deuorarunt* animas vulgi, suis execrationibus Christi assecclas persecuti sunt. Ex prouisoribus Ecclesiae, fures et latrones euaserunt, Ioh. X. Quae Hyaena crudelior? quis heluo voracior? 5) *Perierunt* animae misere, oneribus δυσβασάντοις obrutae; *perierunt* addicti disciplinae Pharisaicae, doctrina et exemplo Ducum suorum seducti, in peccata, et inde in aeternum exitium praecipites dati, facti ab ipsis filii gehennae, Matth. XXIII. 15.

Sub hac figura Paulus conuersus depingit aevi sui doctores Iudaeorum, Rom. II. 17 - 24. Talis ipse camelos deglutiens fuit Saulus adhuc Phariseus, Christianos persequens, Act. XXVI. 5. 9. 10. 11.

Sic Scribae et Pharisei se composuerant ad exemplum Maiorum suorum, tamquam ad amussim. Eadem plane conditio erat Ductorum Iudaicorum tempore Christi ac tempore V. T., antequam deglutiebantur ab hostibus.

6) *Abstulerunt* tamquam fures, clauem scientiae, conf. §. XCVIII.

— *O memorabile magni*

Gutturis exemplum! IUVEN. Sat. II.

§. CVI.

Data sic singula singuli membri expositione verbali et reali, regulae exegeticae postulant, *utriusque phraeos, colare culicem, et deglutire camelum, coniunctae, relationem ad Scribas et Phariseos mutuam, s. Praedicati et Subiecti connexionem, ostendere.*

Quod recte inter se cohaereant, probatur ex historia Euangelica ita a PALMIO, e. g. Quando Phariseis die Sabbathi opus bonum faciendum est, v. c. vel aegrotum sanare, vel cum Gentili conuersari, vel Gentilem saltem tangere; tunc *colant culices*, ex his minutiis maximum sibi mouent scrupulum. Vbi contra tale quid meditantur, ut persequantur Christum iustum, excommunicent caecum conuersum, vel exedant domos viduarum, vel inuigilent auaritiae suae, aut foenori turpi, in commercio; tunc *camelos deglutunt*. Haec animum eorum ne leuissime quidem tangunt. Nonne hoc recte dicitur: *colare culices, et deglutire camelos?*

§. CVII.

Huius rei exempla duo insignia nobis occurrunt, quae in sensus euidenter incurrunt. *Primum* offendimus in summis Sacerdotibus, cum Iudas proditor triginta nummos argenteos in templum proiiceret poenitens; quid fecere illi? *Dixere: non decet, ut in aerario templi reponantur, quia est pecunia sanguinis*, Matth. XXVII. 6. Pensita, quaeso, quae stultitia! Sacerdotes summi maximae religioni sibi ducunt pecuniam in templi aerario deponi; quantumuis non pecunia, sed propria ipsorum malitia, in culpa esset, quod sanguis innocens ab illis ipsis profunderetur. Contra Viri iidem, religioni nulli sibi ducunt, quod proditor ille pessimus, Dominum et Magistrum suum optimum, in manus hostium eius, ad profundendum eius sanguinem, innocentem traderet. Hunc camelum, hoc grande scelus, securi deglutiebant; illum contra *culicem excolabant, et hunc camelum deglutiebant.*

Alterum exemplum suppeditat historia de hydropico, quem coram
Christo

Christo sistebant, scrupulum sibi mouentes maximum, anne rectum sit, sanare Sabbatho? In eo contra erant vecordes plane, quod Seruatori hac occasione infidias struerent, et animo deliberato nocere studerent. Luc. XIII. 2. Nonne haec par ratio est, ac, *culices colare, camelumque deglutire?*

§. CVIII.

Hoc, inquam, modo Scribae et Pharisei *ideam* praebent *falsorum sanctorum* omnium. Non enim Pharisei soli ita affecti erant animo, sed omnes hypocritae eodem carbone signati sunt, eadem conscientia male feriata laborant. *Colant culices, et deglutiunt camelos simul*, i. e. minutiis dant operam, si conscientiae suae oblatranti non possunt penitus resistere. Tales reperiuntur plurimi, qui ex minutiis sibi faciunt scrupulum, eo saltem fine, vt conscientiam suam turbulentam minutiis hisce deliniant, quo peccatis maioribus, maiore cum securitate indulgere possint. Sic scrupulosus quis est, si quando in rebus leuibus errauerit; nil contra pensitat, si quando in Deum et proximum grauissime peccauerit. Hic dubitat amictu vili ad coenam Domini accedere; id contra non attendit, quod animo impraeparato, absque poenitentia et fide, cum odio et ira aduersus proximum, accedat. Et nescio quo prolabi hypocrita non possit, in minutiis sibi placens.

Exempla exhibet alia Scriptura S. in Saule Rege, indignante exercitui, quod comederet carnem bouum cum sanguine I Sam. XIII. 35. indulgente contra irae suae aduersus Dauidem vsque adeo, vt illum, et filium proprium Ionathanem per iaculum teli affixurus esset parieti. Idem Saul clementia utebatur erga optima armentorum ab Amalekitis captorum, sub specie religionis ad sacrificandum ista Iehouae Deo suo; sed praeceptum de obediendo voci Dei negligebat, I Sam. XV. 15. 22. Achazus Rex Iudaeorum religioni sibi ducebat signum liberationis ab hostibus, sibi petere a Deo iubente; renuebat illud sub eo praetextu religioso, ne tentaret Dominum, Ies. VII. 12, sed filius suus vt per ignem transiret, (nefandum scelus!) nil dubitabat II Reg. XVI. 3. Iidem Pharisei nostri v. 25. h. c. XXIII. purgabant exteriorem poculi patinaeque partem: intus autem illa plena erant rapinis et intemperantia, i. e. plena ciborum, partorum per varias fraudes et iniurias, et consumptorum cum luxuria et ebriositate. Et iterum Ioh. XVIII. 28. renuunt introire in praetorium, ne polluerentur, sed vt ederent Passa: verum nulli addubitant, et manus

et corda sua sanguine agni Dei innocentis maculare. Hoc est *colare culicem, et deglutire camelum.*

§. CVIIII.

Respectus denique eiusdem *utriusque Praedicati*, iunctim sumpti, ad *Scopum Christi*, est demonstrandus. In summam enim si redigere enunciatum *Servatoris* velimus, quaeritur, quid intendat *utraque* haec phrasi: *percolare culicem, et deglutire camelum*? Anne forsan hoc vult asserere, quod minutiae s. minimae postulationes Legis, plane non sint curandae? Estne forsan haec *Ipsius* intentio, ut demonstret, quod licentia nobis sit data, Legis postulationes minimas libere transgrediendi, si modo in rebus primariis sollicitos nos praebeamus? Neutiquam. Si quis enim *totam Legem explerit, et in uno peccaverit, is debet totam*, teste Iacobo c. II. 10. Et quid etiam foret tam exiguum vel leue in Lege, in quo nobis esset licentia transgrediendi illud? siquidem omnibus mandatis maledictio versus transgressores incumbit. Sed sermo Christi de eo est, *quod attendantur mere minutiae, et contra capita rerum omittantur.* Sequentia fusius haec probabunt.

§. CX.

II) *Confirmantur* haecenus exposita ipsius Christi ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙ, ex versu antecedente repetenda. Exponitur ibi *sensus mysticus cameli deglutiti*, verbis planis: καὶ ἀφίκατε τὰ βαρύτερα τῷ Νόμῳ, τὴν κρίσιν, καὶ τὸν ἔλεον, καὶ τὴν πίσιν, *et omittitis grauiora Legis, iudicium, misericordiam et fidem.* Explicantur hisce proprie tum *Obiectum deglutitum, praefiguratum per Camelum*, per τὰ βαρύτερα τῷ Νόμῳ, in genere: et in specie, per τὴν κρίσιν, καὶ τὸν ἔλεον, καὶ τὴν πίσιν, tum *Actus deglutendi*, per τὸ ἀφίκα. Argumenti dignitas postulat et horum verborum significationem tum Grammaticam tum Logicam indagari.

§. CXI.

A.) Τὰ βαρύτερα τῷ Νόμῳ, primo loco appellantur. Hic observamus Ellipsin. Adiectivum in genere Neutro ponitur, Ergo Substantivum aliquod est subintelligendum, nempe ἐντάλματα s. λεγόμενα, *praecepta, dicta Legis.* Neutiquam vero per παραπτώματα s. peccata, supplendum est. Nam verba Textus sonant de praeceptis s. officiis, quae *facienda* Christus praecipit.

§. CXII.

Ex hac observatione Grammatica, res grauioris momenti pendet, Pontificios tangens, detorquentes hunc locum ad probandum errorem suum,

suum, quod dentur peccata quaedam venialia natura. Prodit istum errorem BELLARMINVS L. I. de *Amissione Gratiae et Stat. Peccat.* c. 9. his verbis: „Videmus hic, quaedam peccata conferri culicibus, quaedam camelis“. Allegat eum ad h. l. ARNOLDVS in libro: *Lux in tenebris*, p. 94. et respondet ita: „Hinc gradus peccatorum euiceris diuersos, non species. Vnum alio grauius; non vero vnum prae alio natura sua veniale. Nam id, quod comparate paruum est, in se ipso magnum esse potest. Vt terra, comparate ad caelum, puncti ad instar est, et tamen magna in se. Sic peccata, quae committuntur contra Leges ceremoniales, culices sunt, comparate ad ea, quae contra Legem Moralem committuntur; sed in se ipsis tamen magna sunt. Hinc Theologorum Axioma: *Minimum peccatum, maximum peccatum*, sc. contemptu. Adeoque Seruator hoc ipsum docet v. 23. vbi dicit, eos omisisse grauiora Legis. Haec, inquit, oportuit facere, et illa non omittere. An, quae omittere non oportet, si omittantur, veniale tantum peccatum pariunt? Maledictus, qui non permanferit in omnibus“. Haec tenus ille.

Sed puto, breuiore via refutari posse, si modo suppleatur recte Ellipsis in voce τὰ βαρύτερα, s. vt dixi, per ἐντάλματα, *praecepta* Legis. A baculo sane ad angulum concludit hic BELLARMINVS, nempe a praeceptis Legis, ad peccata. Contrarium plane sensum verbis Christi affingit. Ex mente BELLARMINI oportuisset ita legi in Textu: *Haec, nempe PECCATA MORTALIA, oportuit facere, sc. iudicium, misericordiam, et fidem, (anne haec sunt peccata?) et illa, PECCATA sc. VENIALIA non omittere.* Anne Christus peccati, vel venialis saltem, auctor? O ducem caecum! Quasi Christus hic conferat quaedam peccata culicibus, quaedam camelis? Nonne Christus hic confert potius quaedam praecepta s. officia Legis, culicibus, quaedam camelis? Nonne insuper clare se ipsum explicat? *Hoc oportuit FACERE, et illa NON OMITTERE?* Vtrumque igitur membrum *observationes praeceptorum Legis*, minorum et maiorum, significat, neutiquam vero peccata.

§. CXIII.

Deinde notandum, quod τὰ βαρύτερα dicantur in Oppositione τῶν ἐλαχίστων s. ἐλαφροτάτων. Non enim incommodum est, Comparatiuum hic pro Superlatiuo, vt saepius in Scriptura, esse positum dicere, βαρύτερα pro βαρύτεστα, *grauissima.* Quo modo vertit LVTHE-

RVs noster, das Schwerste im Gesez. conf. I Cor. XIII. 13. *μείζων δὲ τῶν αἰγώνων.*

§. CXIIII.

Ad verba ipsa, *τὰ βαρύτερα τῷ Νόμῳ*, notandum, 1) ὁ Νόμος. 2) *τὰ βαρύτερα* eius. Quoad *prius* ὁ Νόμος, obseruandum, quod hoc loco non Legem solum Mosaicam in genere, vel vnā alteramque eius speciem, vel Moralem, vel Cerimonialem, vel Forensem, noter: sed Legem vniuersam, tamquam regulam officiorum hominum, inuoluat: siquidem tota Scriptura V. T. saepe in paginis sacris sub hoc nomine venit. Nam *primo* Christus simpliciter dicit: *τὰ τῷ Νόμῳ*, sine addito, Mosaicæ Legis. Quamuis non negandum, quod ad Legem et Moralem et Cerimonialem, et Forensem intenderit Christus, cum decimatio ad Legem Cerimonialem; misericordia et fides ad Moralem; iudicium autem ad Forensem Legem Moysi sint referendae. Deinde, Christus non ad sola haec officia nominata sermonem suum restringit; sed exempli causa saltem allegat, et reliqua omnia, contra quae peccabant, vult subintelligi.

§. CXV.

Τὰ βαρύτερα, ratione etymologica, significat proprie id, quod *de pondere* dicitur, et innuitur hac voce, quicquid moraliter graue est, et quidem *primo* de iis, quae alicuius sunt momenti, dignitatis, praecipua, palmaria, aliisque praefenda, et in primis obseruanda. Deinde de iis, quae obseruatu, praestatu difficilia, adeoque oneri sunt et molesta. Vtrumque significatum hic valere, cum Cl. WOLFIO in *Cur. Philol.* ad h. l. sentimus. Nam de officiis, quae Seruator hic allegat vt *βαρύτερα τῷ Νόμῳ*, affirmari potest, aequè quod sint *grauiora dignitate* et excellentia, quam *difficiliora praestatu* prae priore, decimationis minimorum negotio. Quod patebit ex inductione officiorum singulorum, a Seruatore hic denominatorum. Et quamuis Christus hic non *τὸ βάρος*, pondus, onus physicum, sed morale intendat; alluisse tamen ad istud videtur, cum aequipolleat in elocutione comparata *camelo*: quod quippe animal, vti mole sua est grande, ita et ponderosum et ad onera portanda a natura factum. IOACH. CAMERARIUS in *Notat. Figurar. in IIII. Euangel.* p. 87. ad h. l. transfert ita: *in quibus plus est momenti.* LUCAS BRVGENSIS apud POLVM in *Synopsi* ad h. l. quae Lex ante omnia requirit, et ab omnibus. GROTIUS ibidem: quae multo maioris sunt ponderis. D. IO. GERHARD. in quibus plus est momenti, quae praecepta Legis, quae aliis prae-

ponde-

ponderant; quae Deus longe maioris facit, quaeque pròinde maiori studio facienda et ab aliis. SEB. SCHMID. Diss. cit. addit: in quibus plus situm est hominibus, coram Deo imprimis, eiusque iudicio. Adeoque quod diximus, tum per grauiora dignitate et momento, tum difficiliora praestatione, vertenda sunt τὰ βαρύτερα.

§. CXVI.

Sed dissentit a translatione huius vocis τὰ βαρύτερα per grauiora et difficiliora, CL. ELSNERVS in Obs. S. in N. foederis loca P. I. ad Matth. XXIII. 23. „Omnes, ait, Interpretes, quod sciam, intelligunt per βαρύτερα τὸ Νόμον, grauiora aut difficiliora Legis. Quod mirari subit, quum Pharisei sint, qui φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα imposuisse dicantur v. 4. h. C. coll. Act. XV. 28. Non quidem nego, iustitiam, misericordiam, et fidem ex animo sectari, multo grauius esse, quam decimare animum: quemadmodum omnes et exquisitissimos corporis cruciatus subire facilius est, quam ex intimis latebris peccandi cupiditatem euellere, atque animum ab hypocrisi purgare: Sed ea de re hic quidem sermo non est, vt apparet. Igitur τὰ βαρύτερα τὸ Νόμον, sunt praestantiora Legis et maioris momenti, ac pretii, eximia. Sicut βαρυτάτη πόλις, POLYBIO est primaria vrbs, caput gentis, L. I. c. 38. p. 55. caet. et apud alios profanos auctores eodem significatu - - -“.

Sed si hanc significationem, grauiora et difficiliora, exulare hic iubemur, magna et praecipua vis orationi Christi detrahatur, quae paulo post ostendetur; praeter ea, quod rationes a CL. ELSNERO adductae, sufficientes non videantur, vt ab vsitatissima in sacris paginis significatione vocis βαρὺς, discedamus, eamque hoc loco excludamus. Allegat pro hac eliminanda potissimum hoc, quia Pharisei ii sint, qui onera graui et portatu difficilia imponunt. Sed vim huius argumenti perspicere nequeo, quod ita se habet: Pharisei sunt ii, qui onera graui et portatu difficilia imponunt, Ergo τὰ βαρύτερα τὸ Νόμον, per grauiora aut difficiliora Legis hoc loco non sunt exponenda.

§. CXVII.

Quid vero hoc impedit? Suntne iidem illi Pharisei, imponentes onera graui et difficilia portatu, qui eadem omittunt? Nonne reprehenduntur v. 4. h. C. propterea, quod ne digito suo illa velint mouere, nempe ex auersione grauitatis et difficultatis? Apparentia CL. ELSNERI, quod significatio ista non sit huius loci, facile disparet, si Scopum et Argumentum Textus, ex quo genuina quaeque significatio vocis potius est deducenda,

ducenda, quam ex Auctoribus aliis, examinemus. Scopus eo manifeste tendit, ut reprehendat Christus Phariseos, quod facillima tantum, et carni minus molesta, studiose peragant, et difficiliora contra atque molesta plane omittant facere. Quantumvis igitur vox *Ἐπεὶ* usurpetur alibi de rebus praestantioribus et maioris momenti; aequae tamen etiam et quidem frequentius de grauibz et difficilibz adhibetur. Hinc utramque significationem hic potius coniungendam esse, cum Cl. WOLFIO l. c. arbitramur, ex adducta eius ratione satis valente: „cum omnino alia Legis praecepta aliis sint difficiliora obseruatu, atque ea, quae difficiliora sunt, maius quoque momentum post se trahere intelligantur“. Ad- dimus, quia Scopus et Argumentum Textus coniungi postulant, et sic maiorem vim orationi Christi afferunt.

§. CXVIII.

Quum igitur hoc modo ambiguum haecenus significatum *τὸ τῶ Ἐπεὶ τὰ τῶ Νόμος*, fixerimus, triga denuo quaestionum soluendarum occurrit: 1) *An dentur in Lege grauiora et leuiora?* 2) *Quo modo dicantur grauiora?* 3) *Quae sint ista grauiora nuncupanda?*

Quaestio 1) *An dentur grauiora Legis?* i. e. an sit discrimen aliquid inter praecepta Legis, quo alia ab aliis superentur dignitate, momento, praestantia; vel difficultate exercitii? Praeter ea, quae attulimus §. LX. respondetur: Legis quidem diuinae praecepta omnia in se considerata, sunt aequalia, nec vllum est, quod leue aut paruum absolute, sit dicendum; quodlibet eorum ab vno eodemque Legislatore summo, bono, perfecto est profectum; quodlibet obligat nexu aequae insolubili; omnia pari aestiminio digna sunt. Sed *compare* tamen sunt *grauia magis et minus*. Hic 2) *modus* est, quo dicuntur hic *grauia*, a Christo Ipso, per adhibitum Comparatiuum, indicatus. Si nempe comparentur inuicem praecepta, ratione dignioris principii, tenoris, obiectionis, finis et vsus, obligationis maioris, ordinis, aut durationis; item ratione praestationis facilioris, vel difficilioris, et aliarum affectionum, quae maius et minus admittunt, ut vnum altero sit ponderosius, praestantius, aut difficilius. Talis comparatio officiorum, e. c. respectu durationis, instituta legitur a diuo Paulo inter fidem, spem, charitatem, et inter has *μείζων δὲ ἢ αὐτάπην*, maxima autem charitas I Cor. XIII. 13. pronuntiatur.

§. CXVIII.

Inde designare possumus 3) *ea, quae grauiora Legis nuncupanda sint*, obseruatis regulis Comparisonis sequentibus. Si nempe compa-
rantur

rantur inter se praecepta Legis α) *quoad grauitatem suam moralem* a) *ratione principii*, an diuinae, an humanae sint institutionis, an ad Legem Moralem aut Cerimonialem; an ad Legem Naturalem, aut Positiuam, pertineant. b) *Ratione Obiecti*, an ad Deum, aut proximum, aut creaturas referantur. c) *Ratione obligationis*, an sint vniuersalis, aut particularis; perpetuae aut temporariae. d) *Ratione finis*, quem habeant, proximum vel remotum. e) *Ratione necessitatis*, an ad salutem aeternam, aut temporariam, necessaria. f) *Ratione itidem usus*, qui maior et minor esse potest.

Deinde si comparentur etiam Γ) *quoad difficultates suas*, ratione praestationis, quae absoluantur actione vel interna, vel tantum externa; quae fiant vel ex fide saluifica, vel opere operato; cum, vel sine lucta carnis et spiritus singulari; ex sinceritate cordis, vel ex hypoerisi; cum, vel sine spe et fiducia in Deum; sponte, aut coacte; ex impulsu Spiritus, aut carnis, caet. Inde spiritualis homo facile diiudicabit, quae grauiora Legis sint.

In POULI *Synopsi* ad h. l. ita definita leguntur τὰ βαρύτερα τῶ Νόμου a GROTIO: *ea Legis praecepta, quae maioris sunt ponderis. Praeponderant autem naturalia constitutis, et ea, quorum causa caetera sunt, caeteris.* Ibidem a BEZA: *et quae per se, et semper necessaria sunt, iis, quorum non priuatio, sed contemptus, nos reos facit.* Ibid. a LVCA BRVGGENSI: *et quae animum tangunt; sine quibus nec pietas consistit, nec Deo placere possumus; quaeque perpetuo bona sunt, iis, quae externa tantum et typica sunt, et ad tempus seruanda, quae variis ex causis omitti possunt.* Et si (additur ibidem ex GROTIO) *in verbo Dei nihil sit, quod negligi debeat, distinguendum tamen est caet.* Et ex LVCA BRVGGENSI: *et alia aliis leuiora sunt.*

§. CXX.

Specifice enumerantur a Christo tria eiusmodi grauiora Legis officia, ἡ κρείσις, ὁ ἔλεος, καὶ ἡ πίσις, iudicium, misericordia, et fides.

Quaeritur hic: *Ad quam tabulam Decalogi haec officia sint referenda, an ad priorem, an ad posteriorem?* Sententiarum in vtramque partem inclinantium, collationem mutuam, vide in SEB. SCHMIDII *Diss. de Grau. Leg.* Qui ad priorem Decalogi tabulam referunt, vrgent in primis Luc. XI. 42. dictum parallelum, vbi loco τῆς πίσεως nostri Textus, ἀγάπη τῷ Θεῷ legitur; qui amor Dei ad tabulam priorem Decalogi sit referendus, E. et reliqua, κρείσιν, καὶ ἔλεον, eodem esse referenda. Verum,

licet explicatio de officiis tabulae prioris locum habere queat; paulo tamen coactior et contorta videtur, quam altera, de posterioris tabulae officiis, quorum explicatio sponte fluit. Deinde ἀγάπη τῷ Θεῷ, in Scriptura sumitur non obiectiue solum, sed et causaliter, i. e. *de amore propter Deum*, s. qui proximo exhibetur propter Deum. Hac significatione legitur II Sam. VIII. 3. de misericordia Mephiboseto a Davide exhibenda: *Numquid est vir e domo Saulis? et faciam cum eo MISERICORDIAM DEI*, מִסְחָר אֱלֹהִים, i. e. *misericordiam propter Deum*. Hinc et nos *amorem Dei* apud Lucam l. c. de officio erga proximum accipimus. CALVINVS apud POLVM in *Synopsi* ad h. l.: „Christus hic tabulam „priorem non attingit, sed serium examen sanctitatis ad fraternam charitatem, cuius nimirum officia in sensus cadunt, hic reuocat. Sicut „alibi dicitur, *Legem impleri, si diligimus proximum*. Rom. XIII. 8“.

§. CXXI.

Primo loco sistitur ἡ κλῆσις, *iudicium*. Complectitur sub hoc nomine Christus officia singula, quae de iure proximo nostro debemus, quaeque differunt a misericordia, eo, quod ad huius exhibitionem, non nisi ex amore erga proximum, obligamur. Probatum haec significatio κλῆσις ex Scriptura, ubi cum misericordia coniuncta legitur e. g. Mich. VI. 4. ad quem locum Christus respexisse videtur: *dictum est tibi, o homo, quod bonum est, et quod Dominus abs te exigit, nempe seruare verbum Dei, et exercere amorem*, iuxta fontes: *iudicium facere, et misericordiam amare, et humiliari coram Deo tuo*. GROTIUS apud POLVM in *Synopsi* ad h. l. adnotat: „*Iudicium* מִשְׁפָּט, ex sententia MAIMONIDIS, ea praecepta „significat, quae ritualia non sunt: quod iustum et aequum est in communi vitae usu: vindicta iniuste oppressorum. Errant, qui ad solum „iudicis officium hoc trahunt. Nam Hebraei מִשְׁפָּט, Hellenistae κλῆσις, „sumebant latius. Sic Ezech. XX. 11. ubi מִשְׁפָּט, Graeci vertunt δικαιώματα, I Macc. VII. 18, ubi κλῆσις est iustitia, et I Maccab. VIII. 32, „ποιήσομεν αὐτοῖς τὴν κλῆσιν, *faciemus, ut ius suum obtineant*. Sumitur „enim מִשְׁפָּט, s. κλῆσις, uti Graecis δικαιοσύνη, modo latius, ut omnia hominum inter se officia comprehendat - - modo strictius, ut ea de- „notet, quae iure exigere possunt, opposita misericordiae s. beneficentiae. „Lucas in loco parallelo sub κλῆσις nomine etiam comprehendit τὸν „ἔλεον“. *Haec est illa κλῆσις, quam oportebat Scribas et Phariseos imprimis facere, sed quam mittebant*.

§. CXXII.

§. CXXII.

Faciamus *applicationem* τῆς κρίσεως *omissae ad Scribas et Phariseos, ratione officii ipsorum tum politici, tum ecclesiastici.* Ratione officii politici, quo sedebant in Mosis cathedra, hoc est, officio regendi et iudicandi fangebantur, iungenda est illa significatio iudicii, qua pro administratione iuris et iudicii in officio publico, accipitur. Quo sensu dicitur: *iudicium facere*, qui iuste iudicat, quique a violenta oppressione proximum eripit, Deut. XVI. 18. c. XXIII. 17. Iesa. I. 17. Ier. XXII. 3. Zach. VII. 9.

Ratione officii Ecclesiastici, quo ut Doctores publici iudicabant de vita et pietate hominum, ita, ut malos condemnare, et bonos iustificare, tenerentur, peccata redarguere, et benefacta collaudare, adeoque neminem infontem condemnare. Sed hanc κρίσιν *omittebant plane* Scribae et Pharisei, ait Textus noster, e. g. Christum eiusque discipulos infontes, iudicabant secundum carnem, i. e. condemnabant, Ioh. VII. 15. Quae explicatio est SEB. SCHMIDII commoda. Intelligenda quoque est κρίσις *de iudicio privato erga proximum*, eiusque mores exercito, qua κρίσιν attendebant minima, vel festucam in oculo proximi; trabem contra in oculo proprio plane non animaduertentes, Luc. VI. 42.

§. CXXIII.

Secundo loco est ὁ ἔλεος, *misericordia.* Sub hoc nomine completur Christus officia omnia, quae sub praecepto maximo amoris comprehenduntur in necessitatibus tam corporalibus quam spiritualibus proximo praestanda, siue res nobis sit cum miseria proximi, ut miserorum misereamur, eosque solemur, subueniamus ipsis consilio et auxilio; siue cum illius vitiis, ut cum mansuetudine ea feramus; siue cum offensionibus eiusdem, ut inimicis nostris ignoscamus, benefaciamus, oremus pro iisdem, Luc. VI. 36. *Estote misericordes, sicut et Pater vester in caelis misericors est.* GROTIUS et BEZA apud POLVM in Synopsi h. l. per *beneficentiam erga proximum, et humanitatis officia*, explicant.

Sed et hanc *misericordiam omittebant Pharisei.* Quamquam benefici videri vellent; non tamen erant ex amore proximi sincero, vel propter Deum, sed propter ostentationem sui, aut spe mercedis largioris a Deo retribuendae, ducti. Immisericordes potius erant imponendo onera traditionum, portatu difficilia; immisericordes erga peccatores poenitentes, damnantes illos, qui cum publicanis et peccatoribus conuersabantur, Matth. VIII. 12. *Ite, et discite, quid sit: misericordiam volo, et non sacrificium.*

§. CXXIII.

Tertio stat loco ἡ πίσις, *fides*. Intelligit hac voce non saluificam fidem, sed mutua hominis officia praestanda sincere et fideliter, in specie fidelitatem et constantiam proximo exhibendam in seruandis promissis et pactis. Hac notione Scriptura appellare solet veracitatem Dei in adimplendis promissis, *fidem Dei*, Rom. III. 3. *Anne vero eorum incredulitas tollat fidem Dei?* Quamquam vero absolute posita vox πίσις, hoc sensu amplius non occurrat in N. T.; frequentius tamen in V. T. collatis Ier. V, 1. Leuit. VI. 2. I Sam. XXVI. 15. II Sam. XV. 20. II Reg. XII. 15. MALDONATUS apud POLVM l. c.: „Fides hic est, non diuina, sed humana, dictorum et conuentorum (et factorum) veritas: constantia in seruandis promissis“. Fides nihil aliud hic est, quam sincera integritas atque simplicitas, ne quid astute aut malitiose fiat. BEZA, citante SEB. SCHMIDIO in *Diff. de Grau. Leg.* Agit hic Christus non de fide saluifica, sed mutuis hominum inter se officiis, sincere et sine fuco, fideliterque praestandis.

In applicatione huius fidei ad Scribas et Phariseos, et hanc omittebant illi; siquidem doctrinam de iuramentis seruandis corruperant; quae per templum et altare facta, pro nullis declarabant, Matth. V. 33 sq. hypocritae erant non solum erga Deum, sed et proximum, perfide agentes tot rebellionibus excitatis, fraudibus et fallaciis, maxime sub specie sanctitatis, intenti.

§. CXXV.

Sed haec non sola sunt *grauia* s. *difficilia Legis* praecepta vel officia. Dantur et alia onerosa plura, per Euangelii doctrinam magis declarata. E. g. a) *tolerantia* patiens *miseriarum huius vitae*, in perfuntione operum vocationis, ubi graue est portare τὸ βάρος τῆς ἡμέρας ἐκείνης, omnes molestias operis totius et singuli diei exantlare, Matth. XX. 12. b) *Onus crucis* diuinitus immissae, Luc. XIII. 27. eiusque susceptio voluntaria, ut ex consideratione pura gloriae coelestis excellentioris, II Cor. III. 17. c) Graue est, *ferre malos*, Apoc. III. 2. d) *Ferre imbecillitates infirmorum*, Rom. XV. 1. e) *Onera aliorum pati*, i. e. agere et pati omnia, quae alter agere vel pati debebat Gal. VI. 2. f) *Ferre onus proprium*, i. e. castigationes Dei paternas ob nostras praeuaricationes Gal. VI. 5. Hic labor! hoc opus est graue!

§. CXXVI.

Quoad species a Seruatore nominatas, κρίσιν, ἔλεον, καὶ πίσιν, istae sunt

sunt ita comparatae, vt recte eas τὰ ἑαγύρεα Νόμος appellet, in significatione vtraque tum *dignitatis* s. ponderis, tum *difficultatis*. Tales istae sunt partim *in se*, s. natura sua, partim *respectu Iudaeorum*. Quod probatum ibimus.

D. IO. GERHARDVS probat ita, comparatione instituta inter decimationem minimorum, et inter officia iudicii, misericordiae, et fidei, sequente. 1) Decimae ad Legem Cerimonialem; iudicium, misericordia et fides, ad Moralem pertinebant. 2) Mandatum de decimis agit de opere externo, quod etiam ab hypocritis praestari potest. 3) Ad tempus duntaxat V. T. pertinet; in Nouo, quoad speciem, non obligat amplius, quamuis genus, s. Morale, adhuc durer, hoc est, ad conseruationem Ministerii sacri et pauperum quaedam sint conferenda. Contra mandata de iudicio, misericordia et fide sunt Legis Moralis; inde praestantiora, a) quia agunt de obedientia interna, b) non ad tempus aliquod certum praescripta, sed perpetuo obligant. Allegat haec SEB. SCHMIDIVS in *Diff. de Grau. Leg.*

Reu. PALMIVS ita deducit *grauitatem* horum, in *significatione dignitatis* et *praestantiae maioris*: 1) quoniam maiorem, quam prior, nempe decimatio, relationem et connexionem habent cum sanctitate Dei, ad cuius quippe exemplum exercentur, Luc. VI. 36. 2) Haec ad communionem cum Deo internam ducunt; cum decimatio absque fide ad solam externam. 3) Haec maiorem erga Deum reuerentiam et amorem internum, ex quo sponte sua profluunt, testantur. 4) Haec nostram quoque sanctimoniam acrius exigunt, quam prior. 5) Haec fructus sunt Spiritus; illa apud irregenos est fructus carnis. 6) Haec sunt fructus spirituales, pretiosiores et nobiliores coram Deo et hominibus, quam omnes fructus terrae Deo oblati. 7) Haec denique postulant sinceritatem maiorem, maius studium nosmetipsos vincendi, quam decimarum vilium oblatio.

§. CXXVII.

Difficiliora haec itidem sunt *praestatione*, respectu carnis nostrae, per peccatum infirmatae. Nam ad iudicium et iustitiam, ad misericordiam et amorem exercendum, ad fidem infucatam seruandam, maior certe requiritur labor semetipsum vincendi, maior abnegatio sui ipsius, maior crucifixio carnis, quam ad praestandas decimas. Quinimo decimae exsolui possunt absque iudicio, misericordia et fide erga proximum interna et vera. Numquam carni nostrae et sanguini aequae difficile est, Domino

nostro et cultui ipsius aliquid de bonis nostris, praesertim superfluis, consecrare, quam difficile est, se ipsum et cupiditates suas pravas serio odisse, impugnare et crucifigere, et necare. Numne, quaeso, verum est, quod haec sint difficiliora, grauiora praestatu, imo difficillima, grauissima? Vi huius Comparationis et Oppositionis ita factae, officia reliqua externa, non sane, nisi pro minutiis, sunt reputanda. Et quamuis Ioannes Apostolus I Epist. V. 3. de renatis asserat, quod ipsis praecepta Dei non sint graua, quoad hominem interiorem; quoad exteriorem tamen, i. e. carnem, quacum ipsis semper colluctandum est, Rom. VII. sunt admodum molesta.

§. CXXVIII.

Sic probatum est, quod haec officia sint *grauiora in se s. natura sua*. Itidem *grauiora* praedicantur peculiariter, *respectu Iudaeorum*. Quod sequitur exponendum: Praestantiam horum prae illa, decimatione, inde agnoscere poterant, si voluissent, Iudaei, quod 1) haec ad Legem Moralem; illa ad Cerimonialem pertinebat. 2) Haec naturalia sunt; illa est constituta, vel Legis positivae. 3) Haec per se et semper obseruatu necessaria omnibus hominibus sunt: illa solum Iudaeos obligabat, ad tempus. 4) Haec necessaria saluando cuius gentium; illa saltem Israëlitis. 5) Sine his nec pietas consistit, nec Deo placere possumus; sine illa, extra communionem Ecclesiae Israëliticae uiuens, potest pius esse, et placere Deo. 6) Haec sunt indispensabilia; ab illa dispensare poterat Deus. 7) Haec internam Religionis veritatem constituebant: illa externa tantum et typica erat. 8) Haec omni tempore, et quauis calamitate ingruente, exerceri possunt et debent: illa variis ex causis omitti poterat, et omittebatur etiam v. c. tempore exilii Babylonici, tempore belli, annonae charitate, ob paupertatem. 9) Horum intermissio damnat; illius contentus solos Israëlitas reos fecit.

§. CXXVIII.

B.) *Praedicatum Christi* de his *ἡμετέροις τῷ Νόμῳ* est, *ἀφῆκατε*, ab *ἀφίεναι*, *omisistis*, *neglexistis*. Sic, vt importet *oscitantiam*, *contemptum*, *fastidium rei*, quam quis post se relinquit. Adhibetur in fontibus Praeteritum: *reliquistis*, quod LV THERVS per Praesens transtulit: *ihr lasset dahinten*. Nec id incommode; vt sensus sit: *Relinquitis*, *negligitis*; vel certe *reliquistis*, sc. iam diu, et in praesentiarum.

§. CXXX.

Significatus vocis ἀφίεναι est 1) *mittere*, *amouere a se*, vt a se discedat,

dat, 2) *emittere*, e. c. spiritum; de Christo, emittente spiritum, rupto vinculo naturali inter corpus et animam. Sic Iudaei, rupto vinculo obedientiae foederali cum Deo, emiserunt grauiora Legis. 3) *Deserere*, v. g. repudiando coniugem; sub quo schemate transgressio Legis apud Prophetas frequenter repraesentatur. 4) *In loco suo aliquid relinquere*, non amplius sectando, non exercendo illud, Apoc. II. 4. aliud interea agendo et faciendo, Matth. V. 24. c. XVIII. 12. Ioh. III. 28. 5) *Omittere* a) *negligendo*, *insuper habendo mandatum diuinitus datum*; quod nostri loci inprimis est, coll. Luc. XI. 42. Marc. VII. 8. et ordinem diuinum *negligere*, Rom. I. 27. b) *praetereundo* Hebr. II. 8. coll. Hebr. VI. 1. vbi notat quidem omittere, sed non tam rem, quae retinetur, quam rei tractationem, velut non necessariam, siue in aliud tempus, aliam occasionem, aliumque locum differendam. Ita in praetereundi significatu exprimitur per *παρέχουσαι*, Luc. XI. 42. Quod illustratur in parabola de Leuita et Sacerdote, praetereuntibus illum lethaliter vulneratum Luc. X. 31. 32, i. e. misericordiam omittentibus.

§. CXXXI.

Transfertur *ἀφίεναι* ita: *Omisistis, reliquistis*, ab ERASMO, BEZA. LUTHERVS, und lasset dahinten. VOSSIVS: qui mandata Dei posthabent humanis.

§. CXXXII.

Hoc *ἀφίεναι* itaque aequipollet *τῷ καταπίνεν*, et infert simul securitatem animi in negligendo. Iridem omissio non simplex, ex oscitantia, notatur, sed coniuncta cum contemptu fastuoso, cum praeiudicio et fraude et detrimento sui et alterius. Neglexere Pharisei pretiosos verbi diuini thesauros, modo vt suas adaugerent opes.

§. CXXXIII.

Idem *ἀφίεναι*, si conferas cum Subiecto suo, Scribis et Phariseis, et cum Obiecto specifico, relicto nempe iudicio, misericordia et fide, singula inter se conspirant, ostendente id Vener. PALMIO ita:

1) Quoad *κρίσιν*, *de iustitia exercenda*, homines isti plane non erant solliciti. In oculis eorum leue quid erat, quod contra ius omne et aequitatem agerent, et proximum suum iniquissime defraudarent. Comederunt domos viduarum, sub specie longarum precationum, Matth. XXIII. 12. In actionibus ipsorum nil nisi iniustitia deprehendebatur, aequitatis regulam in illis non obtuebantur. Necare Seruatorem quaerebant, absque vlla iusta causa. Et non solum publicum, sed et priuatum
omitte-

omittebant iudicium, inique iudicantes de actionibus proximi, non ex charitate et veritate, sed ex odio, aut amore, aut iracundia, aut cupiditate praua alia. Quod Christus eiusque discipuli itidem experti sunt. Quae sanctitas scelesti!

2) *Misericordiam* non minus *omittebant*. Iuxta ipsorummet interpretationem, Lex de amore proximi stricte exercebatur. ita: *oculus ob oculum, dens ob dentem*, Matth. V. 38. Inde nulla misratio, nulla mansuetudo erga offensores vel inimicos, ipsis erat nota. Immiserordes iterum erant, regnum coelorum claudendo intrare volentibus, peccatores contemnendo, damnando, excommunicando, licet poenitentes, ex proselytis filios gehennae faciendo. Quae pietas impia!

3) Fidem quoque, i. e. omnem fidelitatem et candorem animi, homines isti infidi eiurauerant. Consueuerant amice loqui cum proximo suo; et tamen pectore suo voluebant malum ipsi inferendum. Inuitabant Seruatorem ad prandium, saltem eo fine, quo occasionem nanciscerentur, insidias ipsi struendi. Liberales erant in promissis, in seruandis vel obliuiosi, vel fallaces. Et tamen voluerunt viri sancti saluari. O religiositatem irreligiosam!

§. CXXXIIII.

Illustrationis et confirmationis causa afferamus, quae de neglectu amoris et misericordiae Pharisaeorum profert IO. HENR. HOTTINGERVS in not. ad GOODWINI *Mos. et Aar.* L. I. c. X. citans dictum Ioh. VII. 49. *Haec turba, quae Legem non nouit, ἐπικατάρατος, execrabilis est.* Inde demonstrat Pharisaeorum tum fastum intolerabilem, tum immisericordiam erga plebeios. „Superbiae huic testimonium perhibent nomenclationes plebeiorum, frigida iudicia de illorum vita et morte, negata ipsis officia humanitatis, quae alioquin proximus proximo, vel aduersario, debet. Nuncupabant populum terrae, *עַמִּי הַזֶּה*. Boni quidquam ab his prouenire posse negabant. Exsortes resurrectionis mortuorum declarabant. *Cethub* f. III. 2. Dixit Rabbi ELEASAR, „populum terrae non esse resurrecturum, leui admodum argumento ex „Iesa. XXVI. 14. Imo illos iugulare fas esse, vel in die expiationis, incidente in diem Sabbathi“ Addit Reuer. CARPZOVIVS in Appar. Adn. ad GOODWIN. locum insignem TALMVDIS apud WAGENSEILIVM in *Sota* p. 518. seq. ex *Codice Pesachim* f. 49. b. „diffundendos medios, uti solet diffindi piscis, censuisse eosdem Phariseos. Item: inter peregrinandum comitem se iis dare, nefas duxisse; filias suas illis collocare, „turpe

„turpe et inhumanum credidisse“. Et iterum HOTTINGERVS in notis citatis: „Indignos esse plebeios eleemosyna. Quare cum aliquando „R. IEHVDA וְיִרְמְיָהּ, Sanctus ille vulgo dictus, plebeium cibasset, poenitens in haec erupit verba: Vach mihi, qui panem meum plebeio dedi“! *Bana Bathra* f. VIII. 2. conf. WAGENSEILII *Sotam Exc. Gem.* c. III. §. VIII. 21. vbi posteriora prolixius pertractata inueniuntur. Iudicare inde licet de Phariseorum erogatione eleemosynarum, quibus misericordiae speciem praebere voluerunt, ex quo animo profecta sit, et quod Seruator iniuriam ipsis non fecerit, quando propter τὸ θεοῦ ἰν-
vay tantum factam pronunciat, absque vilo amoris motu aut misericordiae tactu.

Nonne ergo et ex hac parte oraculum Christi erat verum, quod grauiora Legis omitterent? Nullum dictum respondit facto ipsi magis quam hoc Christi de Phariseorum sanctimonia ficta. Nec dubito, quin hac meditatione mea qualicumque in hoc dictum, attigerim Scopum Christi primarium, qui est, si omnia dicta in nodum colligimus: Scribas et Phariseos, tamquam figuram et exemplum sanctimoniae simulatae sistere, quemque in fronte huius thematis pertractati exponere sumsimus. Confirmat hanc meam sententiam COLLECTOR PROV. FRANCOF. supra citatus ad h. l. „Dictum est hoc adagium in superstitiosos quosdam et praepostere meticulosos, a Praeceptore nostro Iesu, qui vel ignorant, vel dissimulantes, quibus in rebus sita sit vera Christianaque pietas, in nugis sibi nunc placent, nunc trepidant; in maximis securi, pleni contra Iudaicarum superstitionum, vera charitate vacui“. In hos Christus, verae pietatis Doctor, huiusmodi torquet prouerbum: *Colantes culicem, et deglutientes camelum.*

§. CXXXV.

Applicatio igitur huius figurae et exempli ad *Sanctitatis simulatores quosuis* facienda superest. Hodierni enim sancti hypocritae ad istorum exemplum, tamquam ad amissum, mores suos componere deprehendimus; mutatis saltem personis et circumstantiis, eadem luditur fabula. Siquidem infelix hoc lolium in agro Domini omni tempore succrescit, et late dominatur. Pharisaismus aequè in Papismo, et reliquis nouis Sectis, quoad professionem doctrinae erroneae, quam in Lutheranismum quoad vitam et mores Pharisaicos, regnare proh dolor! experimur. In obseruatione saltem minimorum et externorum Legis, sanctitatem quaerunt hypocritae, immemores plane praestantiorum et difficili-
N
liorum

liorum officiorum. Eodem stratagemate usus est Satanas omni tempore, et adhuc utitur; cuius ope innumeros homines ad hypocrisin ut inducat, et a salutis cura seria reuellat, persuadet ipsis, ut minutis leuioribus, externis officiis Religionis dent animum. His dum occupati sunt, caro ipsorum deprauata manet quieta, et in securitate sua nil turbatur. Nonne Phariseorum plane similes sunt illi ex Christianis, qui Biblia sacra diligenter legunt, multa de verbo Dei edisserunt; qui in frequentatione templorum, in cultus externi obseruatione, et aliis exercitiis huiusmodi sunt admodum operosi? quando v. c. quis dicitur assiduus esse in precibus matutinis et vespertinis, publicis et priuatis, et horarum iis destinatarum obseruator existit accuratissimus; idem vero plerumque meridie graecatur. Perhibentur alii in cultu suo diuino vel pietate externa optimum praeberere exemplum; in animo autem eorum omnis fides et sinceritas exulat. Alii exacte obseruant tempus statutum, quo ad confessionem peccatorum et usum S. Coenae accedere solent; sed odium et inimicitias aduersus proximum irreconciliabiles seruant, et iudicium, misericordiam et fidem erga proximum omittere pergunt. Ratione *iudicii*, iniusti sunt erga proximum: ex culicibus i. e. offensionibus leuibus, faciunt camelos. Percolant culices, i. e. minutissimas occasiones obseruant, iniuriam alteri inferendi; et, veluti araneae, telas suas extendunt, ad captandos culices, alienis semper bonis deglutiendis intenti. *Misericordiae* quidem speciem praebent, eleemosynas erogando, sed ex camelis deglutitis, opibus grandibus, quas v. c. mercator ex fraudibus insidiosis, vel foenerator per usurariam prauitatem, vel exspoliationibus aliorum corraferat. Sic Deo se satisfacere opinantur pro peccatis suis voluntariis, per oblatum culicem; camelos autem deglutitos secure interim concoquunt, nihil restituunt. *Fidem* in seruandis pactis conuentis seruant nullam; haec potius tamquam telas aranearum percurrunt cameli. Et his similia. Anne ouum ouo potest esse similis, quam nostri hypocritae illis colantibus culices, et deglutientibus camelos? Ergo omnino digni, qui virgula censoria a Sanctissimo Seruatore notentur.

II. SECTIO, DE VI OBIURGATORIA HVIVS TEXTVS.

§. CXXXVI.

Vis nempe obiurgatoria Textus nostri restat adhuc ad thema nostrum exhauriendum. Obiurgat Christus partim per assertionem claram:

ram: *Haec oportuit facere, illa autem non omittere*; partim per *vaeh* additum.

A.) Quod forma Orationis Christi sit obiurgatoria, ex contextu totius C. XXIII. Matthaei per se patet; etiam ex tenore horum verborum: *Haec oportuit facere: illa autem non omittere. Oportuit non omittere*, quid aliud significat, quam defectum officii debiti reprehensum? De sensu horum verborum, Textui nostro connexorum, breues erimus. Duplicem admittunt sensum. Vel hunc: Vtrumque fieri oportet; et non decet, alterum horum obseruare, alterum vero, propter obseruatum prius, omittere. Vel ita exponendum: Christus posteriori membro praerogatiuam prae priore attribuit, dicens: *Hoc* debebar fieri; vt emphasis sit, ἡ ἐξοχή in voce *hoc*. Inde talis sensus fuit: *Hoc* (posterius) est principale vel primarium, quod obseruari debet, quamuis propterea prius non sit omittendum.

§. CXXXVII.

Eodem fere redibunt disceptationes Criticorum circa Pronomina ταῦτα et ἐκείνα. Qualis est ECCII in *Annot. in difficiliora loca Script. S.* ad h. l. „*Haec oportuit facere, illa autem non omittere*, quaerit, vtrum „sensus sit: *Haec*, quae posterius dixi, i. e. grauiora Legis, oportuit facere, et *illa*, quae prius dixi, sc. minora Legis, vt est decimare omne olus, „oportuit non omittere. Hunc enim sensum postulare videntur Pronomina demonstratiua, *haec*, et *illa*. An vero sensus est: *Haec* minora, quae facitis, oportet facere; sed *illa* grauiora non oportuit relinquere? Sic IANSENIUS; et, vt mihi videtur, bene et conformiter cum „Textu. Neque semper duo illa Pronomina sic ponuntur in Oratione, „vt (*hoc*) referatur ad vicinius; (*illud*) ad id, quod longius praecessit: „sed saepe ad id, quod in intelligentia vicinius aut longius est. Atqui „grauiora Legis erant remota a mente et opere Phariseorum“. vid. IANSEN. c. 84.

POLVS in *Synopsi* ad h. l. reliquorum Interpretum sententias circa haec Pronomina, ordine sequente, coagmentauit: „ταῦτα, *haec*, significat 1) proxime commemorata (PISCAT. GERHARD. *Harmon. Euang.*) „iudicium, misericordiam et fidem, (LVC. BRVGENS.); vel remota, „decimationem menthae, anethi, et cumini. Nam ταῦτα potest referri vel ad prius vel propinquius membrum, vel etiam ad posterius et remotius. Sensus utrobique idem (GERHARD. l. c.); oportuit facere „illa, vel 1) decimationem, caet. (IDEM l. c. PISCATOR, LVC. BRVGENS.), „sis),

„sis), vel iudicium (GERHARD. *Harm. Euangel.*), misericordiam et fidem non omittere; sed grauioribus leuiora addere, sc. si pietatis lege essent praecepta (LVC. BRVGENSIS). Non definit Christus iuris controuersiam; sed hoc dicit: Quando ita vobis lubet Legem interpretari, praestandum quidem illud fuerat, sed ita, vt maiora et potiora non omitterentur (GROTIUS). Docet, traditiones non omnino reiiciendas esse (DRVSIVS).

§. CXXXVIII.

Et ne nos quidpiam omittamus, quod ad sensum huius dicti faciat explanandum, addimus emphasin, quam quaerit in oppositione τὸ πρῶτον et τὸ δεύτερον SEB. SCHMIDIVS in *Diff. de Grau. Leg.* „Non frustra, inquit, id factum esse existimamus. Significatur enim discrimen inter res istas tale, quod iudicium, misericordiam atque fidem oporteat semper facere, nec vnquam derelinquere liceat; decimationem autem tum oportuerit non omittere, licet propter se necessario facienda non sit; sed tantum ad tempus, propter praeceptum positum s. cerimoniale Dei. Vel hoc modo: Haec enim grauiora Legis, iudicium, et misericordiam et fidem, ideo, quod grauiora Legis, salutaria et moralia sunt, oportet facere semper: illa autem, quae leuiora Legis et cerimonialia existunt, non temere quidem omitti debent, non tamen semper facienda, in certis saltem casibus, neque propter se ipsa, eo, quod minora et leuiora sunt. Manifestum enim est, quod grauiora Legis praecedere debeant, nec minora s. leuiora fieri oporteat, nisi ista prius facta fuerint. Sensus itaque breuiter hic est: Haec namque grauiora Legis ideo, quod grauiora sunt, oportet primo, ante omnia, et semper facere; postea deum ea, quae leuiora sunt vel leuissima Legis, ceu cerimonialia tantum sunt, non contemtim et temere omittere; sicut vos peruerse facitis, quando de leuioribus his faciendis solliciti estis, cum interea, post illa, ipsa grauiora Legis plane omittatis“.

§. CXXXVIII.

Quum autem vis praecipua orationis obiurgatoriae ex argumentis adhibitis pateat, praeterire non possumus, *Argumenta obiurgatoria*, Textui nostro insita, eruere. Ista ducuntur, *Imum*) a vitiosa qualitate Subiecti obiurgati, *Scribarum et Phariseorum*. Attendenda hic est πρὸς ὧν ἡντίκας apte a Christo adhibita: ὦ Vos Scribae et Pharisei, ὦ vos hypocritae! ὦ vos duces caeci, quae indicat animum Sanctissimi Seruatoris zelo diuino concitatum, qua dicere voluit: Pudeat vos, ὦ Scribae et Pharisei, en!
quantam

quantam vos, Ductores populi, proditis caecitatem mentis, quantam stultitiam et insaniam! quantam itidem surditatem! imo rebellionem aduersus verbum Dei, quia tam impenso studio sectamini instituta Maiorum, Legem Dei praetereuntes! Incurritis hoc ipso certissime grauissima Dei iudicia; et tamen tanto estis stupore, vt non animaduertatis, Deum in vos propter hanc caecitatem voluntariam et malitiosam seuerè animaduersurum esse.

O Duces caeci, quae vos dementia cepit!

Animum igitur aduertite ad ea, quae nunc dico, et saepius dixi: in Legis grauiora diligentius intuemini et inspicite, ne per transennam videatis, sed mente attenta animaduertite, παρακύψαντες εἰς νόμον τέλειον τὸν τῆς ἐλευθερίας, Iac. I. 25. Quod officium inprimis incumbit Vobis, qui ductores aliorum esse vultis.

Acrimonia obiurgationis in eo praecipue consistit, quod status eorum institutus, cum defectione eiusdem, illis ad animum reuocetur. Dux caecorum, s. Doctor ignorantium, si officio rite fungeretur, debebat acutum cernere, exploratas habere vias Domini, i. e. praecepta eius verbo scripto comprehensa, tramites rectos a deuiis discernere, ad illos adducere ambulare volentes, et ab his auocare incautos: quin imo ipsum oportebat ducem praecire. Sed contrarium plane obtinebat in Phariseis. Non tantum Duces viae caeci erant, et nihil videbant; sed hae affectiones vitiosae illis inerant in summo gradu: caecis auditoribus suis ipsi caeciores, et non intromittebant introire volentes, sed excommunicabant.

§. CXXX.

II) *dum Argumentum* obiurgationis ducitur a *contemptu grauiorum Legis*, s. quod Pharisei propter decimationem olerum omitterent grauiora Legis obseruare. Hoc faciebat obseruationem minimorum vituperabilem. Quod ex emphasi copulae & supra demonstratum est §. LXXXV. Nempe permittit illis quidem Christus, suos colare culices, i. e. externa quaeque Legis Leuiticae, decimationem, etiam minimorum olerum, etiam quae ex Maiorum institutione bona erant, obseruare; propterea autem illis non licebat, grauiora Legis, extantiora capita Religionis, interna officia, penitus omittere. Sed simulabant Pharisei, quasi abrogata, antiquata, obsoleta esset praeceptorum ex Lege Dei Scripta, obseruantia; quae tamen perennis est. At vero hanc omittebant, vt concupiscentiis carnis suae eo liberius indulgere possent.

§. CXXXXI.

IIIum) *ab opinione meriti et perfectae impletionis Legis*, adhaerente ipsorum studio minimorum Legis, quam Deus iam in V. T. saepius reiecerat.

§. CXXXXII.

IIIItum) *desumptum est a peruersione turpi ordinis Legis*, quando grauiora Legis praeferenda, postponebant; et minora postponenda praeferiebant, dum iudicium, misericordiam et fidem, quae in primis exercendae erant, post decimationem relinquebant: similes Romanorum peruersorum, de quibus Poëta:

O ciues! ciues! quaerenda pecunia primum,

Virtus post nummos.

Sine dubio sana ratio ipsis dictitabat, quod grauiora sint praeferenda leuioribus. Sciebant ex Lege et Interpretibus eius, Prophetis, summam Legis esse, non sacrificia et oblationes, non decimas; sed amorem Dei et proximi. Quod Christus saepe inculcabat Matth. VIII. 13. *delector misericordia, et non sacrificio. Amor est summa Legis*, Matth. XXII. Sed haec audiebant τοῖς ὡς ἑρμῆς, *grauiter*. Inuertebant Legem, dum decimationem auctoritate sua humana adeo exaggerabant, vt fieret Ὁγοῦ τὰ ἑρμῆα δυσβάστακτα, Matth. XXIII. 4. Contra, quae vere erant grauia ex auctoritate diuina, eleuabant.

E. aequum erat et iustum, illos reprehendere, qui adeo ordinem a Deo sancitum, inuerterent. Res sane indignissima, tale ὕπερον πρῶτερον introducere pro lubitu. Eosdem peruertentes hunc ordinem Legis, in simili materia obiurgauerat Christus, docentes, sacrificia seu oblationes bonorum ad cultum publicum, Legi de amore et beneficentia erga parentes, esse praeferendas, etiam cum neglectu parentum inopum: *Si quis dixerit patri vel matri suae Corban* caet. Marc. XV. 13.

§. CXXXXIII.

Vtum) *situm est in superstitione*, cultum Dei verum expellente. Istius coarguit eos Christus, quod minimis et leuibz, nil valentibus coram Deo, maiorem vim et efficaciam tribuerent, quam grauioribus et a Deo praeceptis, et in iis salutem quaerent. Talis enim vitiosus modus colendi Deum, a Scribis et Phariseis erat introductus, quando rationem colendi Deum tantum in rebus externis quaerebant, v. c. in oblatione decimarum, percolatione culicum, in obseruatione minimarum ceremoniarum praesertim munditiae Leuiticae, cuius exempla §. XVIII. adduximus,

mus, in obseruatione traditionum humanarum; negligentes contra et contemnentes praecepta diuina de cultu interno, de amore et iustitia erga proximum. Excedebant porro in hac superstitione, per nimiam *ἀνξι-
ῆσαι* in obseruatione istorum externorum et minimorum, eaque scrupulosa et anxia: vbi contra securi plane essent in neglectu veri cultus diuini. Nonne haec erat superstitio damnabilis, quod si quis ex improviso animalculum eiusmodi impurum deglutierat, maiorem sibi propterea moueret scrupulum, ac si camelum deglutisset, hoc est, si quam ceremoniam neglexerat, anxie sollicitus esset; contra si sciens volensque peccatum atrox admisisset, nihil moueretur animo? Nonne hoc aeque absurdum est, ac si quis camelum deglutiat sciens volensque, et nihili aestimet praesentissimum strangulationis periculum? Contra vero culicem operose excolet, quem forte illapsum poculo, absque vilo scrupulo, illico possit eximere. Nonne culpabilis superstitio, in perfectione et iustitia operum externorum imaginaria sibi placere, in eaque desudare, et iustitia contra fidei et vitae interna plane vacare velle?

§. CXXXIIII.

Vitium) a caecitate mentis desumptum, a qua tamquam fonte impuro, religiosa obseruatio minimorum decimandorum profluxit. Propterea praemittit Christus *προσφώνησιν*, qua eos appellat *Duces caecos*. Est caecitas haec vitiosa habitus animi, in eo consistens, quando quis vel plane ignorans est veri rectique, vel multis praeiudiciis, falsisque opinionibus praeoccupatus est, et captus nimia de se opinione, alia, quam Deus praescripsit, via colendi Deum ingreditur: aut amore cupiditatum carnis fasciatus, verum rectumque respuit, et ita ad verum, veluti caecus ad iubar solis, caecutit. Sic vitium hoc est non solius intellectus, sed etiam voluntatis. Siquidem voluntaria erat et obstinata caecitas Phariseorum. Et ob hanc voluntariam caecitatem obiurgat ipsos Seruator, qua, caecutiente oculo mentis, voluntas caeco impetu rapitur ad falsum; siue, vt homo mentis oculos ipse obcaecet, a malo carnis affectu instigatus, I Ioh. II. 11. Talem vitiosam dispositionem animi respicit Christus, tamquam fontem vitii obiurgati; hanc tamquam causam iustam reprehendendi ipsos substernit. Quaecunque enim actiones ex vitioso fonte profluunt, quantumuis cum norma externa conueniant, istae actiones ipsae sunt vitiosae. Atqui vestrum, Pharisei, decimationis et munditiae Leuiticae studium, ex caecitate mentis profluit, E. est vitiosum.

§. CXXXV.

§. CXXXXV.

Vener. PALMI meditatio digna videtur, quae huc transcribatur, inquirentis, unde veniat, ut quis falsus sanctus evadere possit, qui culices percolet, et camelos deglutiat, i. e. peccata grandia nec videat, nec curet, et in minutiis tamen sit admodum scrupulosus? Respondet: Ex caecitate, sc. animi, qui astutia mali sui cordis eo inducitur, ut mens munere suo in diiudicandis et dirigendis suis actionibus, non possit rite defungi. Caro quippe deprauata, Legis grauiora, ut molesta sibi, subterfugiens, et reformidans dictamina rectae rationis, studet latrantis illius os oblinere, dum impellit, vrget, mouet hominem eo, ut se applicet ad externa pietatis exercitia; quibus occupatus, superseadeat meditatione de vera sui conuersione, abnegatione, crucifixione, et emendatione cordis. Haec, haec, inquam, causa eadem fuit in Phariseis, quae in sanctis falsis aliis, quod culices percolarent, et camelos deglutirent. Erant nempe ductores caeci sc. excaecati a seipsis, patiebantur a carne sua mala ita imponi sibi ipsis et excaecari, ut ad minutias prolaberentur, ad res externas, iisque solis, et toti, essent occupati. Talis est genesis hypocriseos in religione; sic sancti sibi visi, semetipsos decipiunt ex caecitate mentis suae. O vana decipraque sanctitas! Ficulneum sane fundamentum est, cui tanti montes sanctitatis superstruuntur.

§. CXXXXVI.

VIIimum Argumentum consistit in hypocrisi. Vos hypocritae, quia tum decimatione vestra rigorosa, tum percolatione culicum, illuditis Deo et hominibus.

Pharisei quippe, quaerentes populi sui insipientis persuasionem de sanctitate sua per artes vitiosas, et a vera probitate ac sapientia magnopere deflectentes, notantur merito hypocriseos nomine, quae vitium mentis illorum et voluntatis indicat.

Est autem hypocrita, stilo Scripturae S. cuius animus non est ישר בן, *rectus in ipso*, phrasi Habac. II. 5. Graeca vox ὑποκριτής, et Ebraea, הָנֵף, hypocrita, est ille, qui gestu et moribus externis aliud simulat, aliud pectore premit. VITRINGA ad Iesa. VIII. 17. *quia totum eius hypocrita et maleficus, et omne os loquitur stultitiam flagitiosam*, (quae propria vis huius vocis est) addit: „הָנֵף, hypocrita, est, qui gestu et moribus externis simulat aliquem affectum et studium erga Deum, quod animo vere exulat; (quod pessimum genus est,) vel qui affectum inter Deum et „mundum

„mundum diuidit: aliam formam assumit, quam quod vere est“. Vfurpatur proprie de histrionibus in comoediis, aliam personam repraesentantibus, quam vere sunt. Hinc transfertur ad animum, eiusque habitum vitiosum, quo externa specie pietatem ac probitatem simulat, ac praefert, cum reuera sit improbus ac malitiosus intus et in cute; vt ita externa actio cum interna dispositione animi plane non conueniat. Et tamen ostentat iustitiam operum, eamque coram Deo et hominibus iactat, reclamante licet ipsius conscientia, et redarguente ipsum impuritatis animi et affectuum suorum.

§. CXXXVII.

Huius vitii, hypocriteos, pleni redarguuntur iure meritoque Pharisaei, a Christo, *Vos hypocritae*, coll. v. 28. Animus non erat rectus in ipsis. Non enim erat instructus sana intelligentia principiorum fidei, nec purgatus a praeiudiciis, erroribus noxiis, affectionibus prauis, vnioni Dei cum anima aduersantibus. Porro animus eorum non erat instructus interno studio veritatis et sanctimoniae; quod pertinet ad viae rectitudinem. Denique falsa fiducia iustitiae propriae et meritorum turgebant. Vel saltem affectum inter Deum et mundum diuidebant. Sub specie honoris Dei tuendi per decimationem etiam minimorum; suum ipsorum honorem et lucrum quaerebant apud homines augere Luc. XI. 42. 43. magis amantes honorem apud homines quam apud Deum. Quomodo fieri potuisset, vt homines isti sancti culices percolarent, et camelos deglutirent, nisi hypocritae fuissent? Praestigiatorum enim id est, deludere alios eiusmodi glaucomatibus, quibus deglutiuntur res gutture grandiores. Id est, fieri non posset, vt homines sancti videri volentes, ex minutiis conscientiae suae metuerent, quippe qui simulabant strangulationis metum ex culice absorpto; et nihilo secius praeuaricationes maximas Legis non persentiscerent in conscientia, si curae ipsis cordique sincero esset, recta cum conscientia coram Deo ambulare. Sic decimabant adeo olera minima, Lege diuina non expressa, quasi rigor sanctitatis ipsorum, etiam minutissima Legis impleret perfectissime, nec quidquam relinqueret. Et hoc nihilo secius species saltem externa erat, ad capiendum, ad fallendum alios. Itidem per decimationem olerum, speciem liberalitatis praebere volebant, quoniam alias specimen summae auaritiae erat, ad cuminum, vt rem vilissimam, attentum esse, idque in partes diuidere. Inde non miraberis, Gentem Iudaicam sordibus animi adeo maculatam, et sanguine innocuo conspersam, tantam munditiei corporis et

Leuiticae curam habuisse, tantam speciem sanctitatis, tantum zelum pietatis externae prae se tulisse. Causa nunc est in promptu. Studium enim eiusmodi etiam in minimis obseruandis, quam solertissimum, quam anxium fuerit, non proficiscebatur ex animo recto, qui impelleretur amore interno erga Deum et praecepta eius, vel tangeretur amore et misericordia erga proximum, aut moueretur amore erga conscientiam propriam, ut ipsa conseruaretur intemerata; sed agebatur philautia carnis propriae, ne turbaretur illa in quiete sua. Haec causa, quare etiam camelos deglutiuerunt. En! sanctitatem laruatam Pharisaeorum! En causas iustissimas et validas, laruam hypocriseos illis detrahendi.

Hinc desines porro mirari, quod Sanctissimus noster Seruator, Legatus Dei, summus Legislato, verae sanctitatis Stator et Vindex, diuinae iustitiae zelo plenus, in huiusmodi farinae homines tam grauitur inuectus sit. Pessimum est hypocritarum genus hominum, Deo rectique amantibus hominibus merito inuisum. Quod si IUVENALI, ethnico, intolerabiles visi sunt,

Qui Curios simulant, et Bacchanalia viuunt,
quos contra

*Difficile est, Satyram non scribere: nam quis iniquae
Tam patiens gentis, tam ferreus, ut teneat se?*

multo minus Christi, qui est Iustitia ipsa, censuram effugere poterant.

§. CXXXVIII.

B.) Vti haetenus per thesin et argumenta expositum, ita et per *vaeb* additum obiurgat Christus. Huius *vaeb*! primo *significationes*, deinde *rationes*, attendemus.

§. CXXXVIII.

Primo, significatio vocis *he* tum *generalis*, tum *specialis* est. *Generalis* Ebraeorum *הוּ*, est vox vel *exclamantis*, *excitantis*, et *adhortantis*, notans *heus*, *eh* Iesa. I. 4. c. XVII. 12. c. LV. 1. Ier. XXXVII. 6. Zach. II. 10. Vel *dolentis*, doloremque denunciantis ac praedicentis mala, quae euentura sunt, e. g. Christi, dicentis *he* *gravidis et lactantibus mulieribus*, experturis dira deuastationis Iudaeae mala, Matth. XXIII. 19. Marc. XIII. 17. Luc. XXI. 23. vel *comminantis ac indicentis mala* et poenas, quae in hoc, et maxime in futuro seculo, ob antegressa peccata, et impoenitentiam finalem, impiis obtingent, Matth. XI. 21. c. XVIII. 7. c. XXVI. 24. coll. Iesa. V. 8. 11. 18. 20. 21. 22. c. X. 1. Ier. XXII. 13 caet.

§. CL.

Hoc loco quidem *Vaeb dolentis* aequae ac *comminantis* obtinet; utrumque autem significat, Scribas et Phariseos implicitos haerere grauiissimo ac tremendo Dei iudicio, in futurum clarius manifestando. *Vaeb* prius *condolentis* Christi, indicat statum eiusmodi istorum hominum summe miserum, qui culices percolant, et camelos deglutiunt. Infert, eos esse in grauiissimo reatu tum culpae tum poenae; summe pollutos animo, vtrab omni pollutione externa, summo studio et anxietate, sibi cauere: quasi qui sese polluerent rebus impuris non minimis, quales erant culices, et secundum Legem Leuiticam; sed maximis, quae repraesentabant in oculis Dei camelum, imo montes eminentes vsque in coelum; idque secundum Legem, non Leuiticam, sed Moralem. Statui ipsorum tam misero indoluit Seruator per *vaeb*!

Deinde *vaeb comminantis*, est expressio irae et indignationis diuinae, et iudiciorum grauium, quae peccatores affligunt. Idque triplex, *temporale, spirituale, et aeternum*. Quod omne Seruator hic illis intendit. *Vaeb temporale* constat ex subsequenti v. 38. praenunciata ipsorum deuastatione per hostes Romanos. *Vaeb spirituale*, importat caecitatem mentis ipsorum, quae ipsos iam premebat, pronunciatos *caecos duces*. *Vaeb aeternum*, quod dicitur condemnatio, gehenna v. 14. Huius *vaeb* gradum maiorem denunciat Phariseis Christus v. 33, et 15.

Caeterum per *vaeb*! tamquam per notam, insigniuntur, vt digni iudicio diuino et destinati; vti crucem meritis, per cauterium character eius inuritur in corpore visibilis.

§. CLI.

Illustrationis gratia deducemus, quod hoc *vaeb triplex* omne in voce *deglutiri* contineatur; illud enim per hoc clarius explicatur. Inuenimus illud in significatione passiva in dicto supra citato Iesa. VIII. 16. secundum lectionem Masoretharum et ARIAE MONTANI, וַיִּהְיוּ סֹאֲשָׁרִי, *et erunt ducentes populum deglutiti*, qui iuxta LXX Interp. leguntur מַבְלָעִים, *deglutientes*, (actiue) Sic quidem actiue, *deglutientes*, explicite ad delictum; *deglutiti* autem passiuè, implicite, et per elegantem *paronomasiam*, important simul supplicium, delicti consequens. Quod in Scripturae Exegesi non est infrequens. Nam peccata, eorumque poena, tam arte sibi inuicem cohaerent, vt sequela Antecedentis et Consequentis est necessaria. Vnde in Scriptura S. saepius eodem vocabulo, quo notatur peccatum, etiam poena ipsius, per modum talionis

talionis diuinae, inuoluitur. Ad modum enunciati Christi: *Nolite iudicare; ne rursus iudicemini. Nolite condemnare; ne rursus condemnemini*, Luc. VI. 37. Itaque analogiae Scripturae, et dictioni Christi sub finem huius Cap. XXIII. conueniens paronomasia erit, qua *deglutientes camelum, ipsi deglutiti*, pronuncientur, et vaeh! versu superiore expresso, hic implicentur, tali sensu: Vos, qui estis deglutientes camelum, i. e. enormia peccata, per omissionem grauiorum Legis, rursus deglutiemini: delictum vestrae deglutitionis, secum portat iudicium diuinae deglutitionis. Certe vox **וַהֲ** in Codice S. significatu passiuo, vaeh hoc loco inditum, in toto suo complexu, eleganter explicat. Quod per singula deducemus.

§. CLII.

a) *Vaeh temporale*, notat, *iudiciorum diuinorum grauissimorum immisionem et sensum*, quo deglutiendi dicuntur per hostes II Sam. XX. 19. 20. Ies. XXXVIII. 19. Thren. II. 2. 16. per iram diuinam, ut improbi Dei hostes Ps. XXI. 10. CV. 10. per immisionem grauissimarum calamitatum a Deo, Iob. II. 3. c. X. 8. per abolitionem consiliorum contra hostes capiendorum, Iesa. XVIII. 3. per destructionem palatiorum, Thren. II. 5. et denique per perditionem, corruptionem, destructionem, abolitionem totalem. Quam postremam vocis *deglutire* significationem dat aequipollens **וַהֲ**, Obad. I. 16. **וַהֲ**, et bibent, et deglutient, et erunt, ac si non fuissent; bibent, et deglutient (nempe calicem iudiciorum diuinorum, iuxta phrasin ex Psalm. LXXV. 9. notam). Qualis deglutitio erat totalis extirpatio Iudaeorum, ab Obadia d. l. praedicta, conf. §. LXXXVIII.

§. CLIII.

b) *Vaeh spirituale* **וַהֲ** importat, per abolitionem et cessationem interioris prudentiae mentis, Psalm. CVII. 2. Quod *vaeh iudicium* α) *excaecationis* grauissimum, quod persequi solet homines, non ex imbecillitate aut imprudentia, sed ex malitia obstinata aduersus clarissimas conscientiae conuictiones peccantes; itidem iudicium β) *indurationis*, per sublationem sensus conscientiae peccatorum grandiorum admissorum, in significatione vocis *deglutire* adiuncta, i. e. absque omni sensu gutturis, rem iusto grandiore deuorare, iuxta §. XCI. indicat. Vti Iobus de impio loquitur c. XV. 16, *Etiam quia abominabilis et graueolens* (contemptibilis) *vir bibens iniquitatem sicut aquam*. Hoc enim iudicio indurationis, apud securos et obstinatos peccatores, demum omnis sensus peccatorum, vel grauissimorum, in conscientia aufertur, quando peccator, consuetudine lon-

ga peccandi, occallet, et nescit denique, quando peccet. Quod hoc modo fieri solet. Quamdiu homines impuri et tortuosi animi, et malae conscientiae, Deo sese per hypocrisin subiiciunt, et improbitatem, quae in corde gliscit, externa morum honestate et religionis studio aliquo colorant; vel etiam clam aliis, peccant, et a publicis scandalis sibi cauent: censetur improbitatis aliquis adhuc sensus esse in conscientia. Sed ubi illi, posita honestate et fronte pudica, ipsi sibi detrahunt larvam, et reuelant impuritatem animi; in nequitiam omnem et scelera libere prorumpunt, fas omne iusque pedibus conculcant, et eiurant reuerentiam Numinis, et proximo scandala praebere nil verentur: Tunc callum quasi inducit conscientia, crebro peccatorum voluntariorum exercitio fit cauteriata, et omnes sensus veri et falsi, recti et mali perdit. γ) *Indigni et exsortes* euadunt *communione Ecclesiae*, et, impuriore quippe culicibus ipsi, quos pro impuris tantum habent, excolantur.

§. CLIII.

c) *Vaeh aeternum* ita necessario sequitur perseverantes in tali statu perditionis, adeoque deglutioni simul inuoluitur. Siquidem *deglutiri*, exitium totale et plenarium importat, ubi restitutio non habet locum, e.g. si quis deglutitur a bestia.

§. CLV.

Haec est emphasis vocis *Vaeh!* quo Christus obiurgat hos sanctitatis simulatores. Et aequae validae fuerunt causae Christo, *vaeh!* huius indicendi. Nam 1) quoad *Obiectum personale*, erant impenitentes atque praefracti; ergo diris dirius excipiendi. Quemadmodum et Ioannes Baptista durissime habuit hos hypocritas virulentos prae peccatoribus publicis, Luc. III. Quemadmodum carcinomata et vlcera venenata aduruntur cauterio, quae alias sunt incurabilia: ita cauteriatae eorum conscientiae, *vaeh!* tamquam nota inuritur.

§. CLVI.

2) Quoad *Obiectum reale*, quod erant delicta publica, communia, dominantia, inueterata, blandientia, et quae exempli habebant contagionem. Ergo omni atrocitate verborum proscindenda erant.

§. CLVII.

3) Quoad *Praedicatum*, erant *colantes culicem, et deglutientes camelum*, qui hoc merebantur. Id est: sunt hypocritae, quos sequi perniciem tamquam pedissequam, necesse est. Nam nulla conditio hominis aequae periculosa est, quam hypocritae tumidi. Qui secum habitat, et

nouit, quam sit sibi curta supellex sanctitatis suae; facilius potest conuer-
ti, quam qui sibi persuadet, se esse sanctum, et tamen non est. Vti nullus
morbus tam periculosus est, quam ubi aegrotus sibi imaginatur, se non
esse aegrotum. Hinc tam certam hypocritarum perniciem Seruator
praenunciat alibi: *Telonii et scorta facilius regnum Dei intrabunt, quam*
Pharisaei, Matth. XXI. 31.

§. CLVIII.

4) *Propter constitutionem Pharisaeismi totam corruptam.* Mores
enim eorum adeo erant corrupti, ut difficile esset, satyram non scribere,
et medelam non admitterent. VITRINGA Comment. ad Ies. LXV. 5:
„Pharisaeismus Deo inuisissimus, disciplinae Christi oppositus, extremo
„tempore vsque eo corripit gentem, ut inde potissima arcessenda sit causa
„repulsi regni Dei, cum his criminibus et flagitiis, quae eam irae et vindi-
„ctae diuinae obiecerunt“.

§. CLVIII.

5) *Ex iusta talionis lege.* Hanc significari per *paronomasiam* in vo-
ce *deglutientes* et *deglutiti* adhibitam, §. CLI. deduximus. Idque ad ex-
emplum dicti Psalm. LII. 6. *propter verba absorptionis*, h. e. doctrinam
ipforum, quae innocuis animis perditionem et excidium attrahebat, Ier.
LI. 44. *Et educam absorptionem ex ore eius*, i. e. quicquid absorpsit, deglu-
tiuit, e. c. viduarum domos exspuent iterum; uti balaena Ionam degluti-
tum. Item, faeces peccatorum, Deo nauseabundas deglutiuerant, quan-
tumuis puritatem vitae, quasi defaecatam plane, sibi persuaderent; ergo
vicissim merebantur, ut deglutirent faeces iudiciorum diuinorum. Ad
instar talionis, quam Idumaei experiri debebant, per Obadiam praedi-
ctam, C. I. 16. *futurum esse, ut biberent, et deglutirent*, (calicem irae di-
uinae) *ac si non fuissent, quemadmodum Iudaei biberant super montem san-*
ctitatis eius (i. e. deglutiti erant ab ipforum Idumaeorum saeuitia v. 10).
Quod et SENECA ut iustum approbat Epist. 7. *Mala exempla in eos redun-*
dant, qui faciunt.

SECTIO III. DE FIGURA TEXTVS RHETORICA.

§. CLX.

In Textu sacro quolibet exponendo, figuram quoque istius Rhetori-
cam contemplandam esse, in limine opusculi nostri monuimus. Ad hanc
igitur quoque delineandam nos denique accingimus, post *Figuram Gram-*
maticam, per vocum singularum significatus explicitos, et post *Figuram*
Logicam

Logicam per datam *Analyfin*, et *Relationem* *Subiecti* et *Praedicati* mutuum, item, secundum *Comparisonem*, *Oppositionem*, et *Copulam* vtriusque enunciati, absolutam. *Figuram* hanc *Rhetoricam* in tota translatione semper ob oculos habuimus, edocentes, quod *Textus* noster sit *Argumentum* explicans thesin v. 23. antecedentem de falsa sanctitate; et simul illustrans et probans, dum sc. proponit speciem quandam nouam peculiarem falsae sanctitatis, quae versatur circa curam minimorum in Religione, et quae coniuncta est cum contentu momentorum maximorum eiusdem. Obseruauimus deinde, quod *Christus* vtatur genere loquendi obiurgatorio. Item, quod thema propositum non theoreticum sit, sed practicum, nempe vitium imaginariae sanctitatis vitandum.

Nunc *Rhetoricae praeceptionis* est, ad *Orationis* huius *Sapientiam*, *Grauitatem*, et *Elegantiam* attendere, quas adesse oportet, si *Orator finem* suum vult obtinere, qui est, vel *persuadere* auditoribus sententiae prolatae veritatem, vt assentiant; vel *commouere ipsos*, vt dictum vel faciant vel fugiant.

Periculum igitur faciemus, pro ingenioli modulo, an summas has summi *Oratoris* nostri virtutes *Oratorias*, modo aliquo, iuxta regulas humanas instituto, assequi valeamus, quae docent, *Sapientiam Orationis*, ex iusta eius directione ad Scopum bonum propositum obtinendum; *Grauitatem*, ex Argumentorum ad commouendum pondere; et *Elegantiam*, ex decora et delectabili verborum instructione, aestimandas esse.

§. CLXI.

Quoad *Sapientiam Oratoris*, non possumus de ista iudicare prius, nisi probe simus edocti de *dispositione animi* tum *dicentis*, tum *audientium*, et de *Scopo Orationis*.

§. CLXII.

Qualis *Affectus*, quae dispositio animi fuerit *Christo*, tum temporis haec loquenti, declarat totum hoc Caput XXIII. Matthaei. Scilicet in scenam producit *Christum*, obiurgantem *Phariseos* et *Scribas*, tamquam hypocritas reprehensione dignissimos. Hic oculis nostris obuersatur *Christus*, tamquam *Legatus Dei* summus, munere suo *Phrophetico* summa cum auctoritate defungens, et in ius vocans *Doctores publicos* sui temporis, exigens ipsorum sanctitatem ad *Legem diuinam*, quo reos peragit coram populo et foro ipsorum conscientiae. Conuincit eos de neglectu et contemptu *Legis*, item, de falsa eius interpretatione aeque ac obser-

obseruantia, et sanctissimae Religionis suae, qua saltem ad fastum et hypocrisin erga Deum et homines abutebantur, corruptione.

Vide, quomodo instituat orationem suam. Sustinet personam, non Iudicis, sed Actoris, qui ius suum in iudicio publico coram populo persequitur in eos, in quos sibi Actio competebat de deglutitis, et summis bonis concreditis, et summis malitiis admissis; in Phariseos, tamquam constitutos custodes Legis, sed caecos ex voluntaria malitia. In hos, diuino repletus zelo, inuehitur, ut impleret varicinium et Actionem typicam, per Prophetam Iesaiam in V. T. repraesentatam, C. III. 13. *Consistit Iehouah ad litem intendendam, et stat ad disceptandum cum populis.* Vti in nostro Textu, ita et ibi, graphice describit mores istorum pessimos, quorum tepida et frigida erant in Legem diuinam studia, et qui e contrario in Traditiones Maiorum amore ardebant insano. Haec crimina exprobrat ipsis, tamquam quae summam seueritatem Dei, Legislatoris summi, prouocarent. Obiurgat non solum, tamquam non immerito ipsis afflicta; sed et conuincit eorundem, coram tribunali omnis conscientiae reetae hominum in templo praesentium, ut, si deposita Iudicis persona, par cum pari congredieretur, coram aequis quibuscunque iudicibus, causa Ipsius et ius vinceret. Idque tam valide euincit, ut, tamquam punitio-
ne digni, coram propria conscientia conuincerentur aduersarii, et ipse Seruator sententiam diuini iudicii obsignaret formula comminatoria *vaeh!* Sic iusta erat dispositio animi Seruatoris interna.

§. CLXIII.

Dispositionem animi auditorum, talem ostendimus in tractatione, quod fuerint caeci mente, quae excaecata erat erroribus de doctrina salutari et vitae sanctimoniam, praeoccupata variis praeiudiciis de perfecta impletionem Legis per opera externa, opinione meriti, nimia persuasionem de se ipsis, et obseruantia Traditionum, Legi Scriptae praeferenda; quibus rebus inflati, Legis diuinae contemptu, et hypocrisi maxime laborabant, et a vera sanctitate toti aberrabant.

§. CLXIII.

Scopum itaque contra hos auditores suos Christus sibi praefigit talem, ut *veram sanctitatem illis persuadeat.* Hinc sapienter censuit, extirpandam prius esse anticipatam ipsorum de ista opinionem. Tenebrae istae errorum, quasi velum, se obduxerant ipsorum menti, ut clarissimum iubar ex Lege resplendens, non admitterent. Ergo illae prius discutiendae erant tenebrae. Detrahit Phariseis larvam, hypocrisin
eorum

eorum publice detegit, vt deformitate hypocrifeos cognita, displicentiam et fastidium sui ipsorum pareret. Hinc, inquam, intendit Christus sermonem suum eo, vt Scribas et Phariseos, et ipsorum discipulos, a superstitione in cultu diuino, a neglectu, imo contemptu mandatorum Dei priorum, ad verum Dei cultum internum, per obseruantiam mandatorum eius grauiorum maiorem, prae traditionibus hominum, reuocet.

§. CLXV.

Hunc Scopum vt obtineat, vtitur oratione elenctica, qua illos non solum perstringit acriter, sed et conuincere valide satagit. En! typum sapientis obiurgationis in hoc Christi oraculo breuissimo. Scilicet opponit eius ob oculos *primo*, graphicam satis descriptionem vitiorum, verbis tum propriis tum figuratis, propter quae necesse fit, vt Deus sit sumpturus de iis vindictam grauissimam, si in hoc instituto pergerent superbi et pertinaces. Duro nodo, durus cuneus adhibendus erat. Inueterauerat enim iam diu error iste de sanctimonia externa Leuitica, et altas radices egerat, et itidem infecerat subita contagione plurimorum hominum animos. Ergo radicitus euellendus, et demonstrandus erat eius inanitas, absurditas, et contradictio, et exagitandus ita, vt pudorem tandem ipsis suffunderet, et istius afferret contemptum.

Deinde pronunciat in illos iudicia Dei grauissima, quia ex diuina sua omnium futurorum praescientia, inexpugnabilem istorum obstinationem praeuidet; quo exquisitissimam suam demonstraret iustitiam, in aliorum exemplum et terrorem.

§. CLXVI.

Sapienter porro dixit Christus, dum *verbis claris*, licet ex parte impropriis, tritis tamen et scopo conuenientibus, reprehendenda indicat. Quae magna pars est reprehensionis sapientis, licet multis verbis obiurgatoriis destituatur. Quo breuius aliquid, eo ponderosius dicitur; modo non obscure vel ambigue. Cum enim peccator putet, se latere, partim, quia sine arbitris peccat; partim quia subdole occultat peccata sua hypocrifeos; in eaque re sectatur aliquam ingenii ostentationem: omnino extrahendus est ex his latebris. Et quis potentior, quis sapientior est, hos extrahere e latebris, quam Christus, qui intimos animi humani recessus explorat? Quis potentior illo, vt auctoritate sua diuina supprimat hos spiritus, qui insurgunt contra Legem Ipsius.

§. CLXVII.

Praeterea quoque *Obiurgatio sapiens* est ea, quae depromitur ex
P peccati

peccati conscientia, qua admonetur peccator, ut sciat, se in crimine versari. Saepe enim adfuetudine peccandi, vel incogitantia et illecebris voluptatum soporata mens, tali admonitione excitatur, ut ad se redeat, et sensu conscientiae, metuque iudiciorum diuinorum absterreatur, ne pergat in peccatis. Sed quia saepius contingit, ut admonitione sola nil moueatur peccator: propterea comitatur eam quoque obiurgatio, cuius est, omnem repraesentare et foeditatem et atrocitatem peccati, eamque exprobrare peccatori.

Foeditas peccati, a natura ipsius est, quia perfectionem naturae nostrae imminuit; et a violatione legis diuinae, quam transgreditur; et ab hominum pudore, quorum est semper aliqua verecundia; imo vero a conscientiae sensu, quae cuncta illa sibi applicat. Ista omnia sic obii-cienda sunt peccatori, ut indignus pronuncietur, nisi resipiscat, et fauore Numinis, et communione Ecclesiae, qua excidit propter sua crimina.

Hoc modo Christus orationem suam elenchticam instituit, per verba *Vae vobis! hypocritae! grauiora Legis omittentibus.* His valide rerundit imaginariam ipsorum Legis et sanctitatis perfectionem.

Contra vero *simul atrocitatem peccati* depingit, per comparisonem peccati cum camelo, qua de malitia ipsorum prouectiore conuincere eos voluit ac valuit.

Ut autem conuincat increpatio, ita dirigitur, ut, de se dici, quisque sentiret. Crimina enim in oratione obiurgatoria sunt depingenda coloribus viuis, ita, ut si quis istis sit affinis, dubitare non possit, quin electe notetur. Ut igitur dicat ad Scopum Christus, ut tela sermonis iacta tangerant, ut sentiant obiurgati, allegat pro exemplo, exercitium Religionis ipsorum notissimum et frequentissimum, decimationem olerum minimorum, et percolationem culicum. Quid sapientius dicere potuisset ad conuincendum, quod sint notati? Res obiurgatae erant depromptae ex intima ipsorum Religione. Seruatori enim hic erat negotium cum eiusmodi genere hominum, quod abhorrebat ab Ipsius doctrina, quodue non aliter commoueri posse videbatur, quam iis rebus, quae ipsis in Religione erant propria, aut communia cum toto genere humano. Ergo sapientiae singularis erat specimen, suismet ipsorum illos impugnare telis, ut iis vinci se paterentur. Nec plane irritum fuit hoc factum; ut afficerentur quippe tali consensu omnium hominum, quo praecipit sana ratio singulis, *ut ne negligent res maximi momenti, et interim se fatigent rebus minimis.*

§. CLXVIII.

Sed forsan in eo minus prudenter, aut modeste aut obseruanter egit Orator noster Sanctissimus, quod hos viros in scenam publicam, nominatenus producit, qui Magistratus summi personas repraesentabant? Verum, ad hanc obiectionem remouendam cogitemus, *Primo*, quod a Christo, tamquam Legislatore summo, et Legato a Deo misso, personarum respectus nullus sit habitus. *Deinde*, reprehensorum peccata erant certa, grandia, in vulgus nota, et toti populo noxia, propter seductionem, ab ipsis ducibus caecis incipientem. *Denique* erant homines prae fracti, et impenitentes; ergo durius excipiendi. Vt duces caeci, merentur, ut tamquam antesignani turmae vitiosae, coram ipsis reprehendantur. SENECA L.VI. Controu. 25. *Facilius, quid imitandum vitandumue sit, docemur exemplis.*

§. CLXVIII.

Nec derogat quidquam Sapientiae dicentis Adagium adhibitum, quod est dictum, a vulgo quoque vsurparum. Hoc enim genus loquendi per proueria, vti sapientiae et prudentiae viuendi regulas complectitur, et fragmenta Philosophiae veterum asseruat; ita ob reconditam plerumque suam emphasin, orationi pondus aliquod addit. Si Salomo singularem sapientiae laudem tulit ob prolata proueria, quibus audientium animos occupauit: sane in Christi adagiis plus est sapientiae, quam in Salomonis.

§. CLXX.

Haec de Sapientia Oratoris nostri diuini. *Gravitas* quoque eiusdem est demonstranda, adhibita tam in *verbis*, quam in *argumentis*. *Gravitatem in genere*, ostendit Christus in *verbis* suis, dum de quouis Obiecto digne loquitur. Quemadmodum enim frigus in oratione oboritur, quoties quis vel de rebus exilibus, grandiac phalerato orationis genere disserit, vel ineptis hyperbolis acuminibusque parum argutis utitur: ita contra *Gravitas*, de re grandi utitur verbis grandibus; de re exili, exilibus. Sic peccata atrociora, pronunciat per omissionem grauiorum Legis, et comparat cum animali proceritate maximo, camelo. Contra ea de minimis externis actionibus Religionis vsurpat res minimas, contemptibiles; anethum, mentham, cuminum, culicem. Haec verborum decentia et concinnitas, mirum quantum lenocinio suo gravitati orationis manus fert quasi obstetrices. Nec minus id efficiunt Tropi sermonis adhibiti. De quibus paulo post.

§. CLXXI.

Post ea *Gravitas Orationis* maxime elucet ex *Argumentis* adhibitis, quae sunt partim *probantia* s. *convincencia*, partim *commouentia*. Quoad *Argumenta probantia*, ea in Expositione singulo membro subnexuimus, eorumque vim validam convincendi ostendimus. Nunc *Commouentia* persequemur. Talia sunt ducta a *miseria conditionis obiurgatorum*, a *dedecore*, a *stultitia*, a *damno*.

§. CLXXII.

Primum *Argumentum commouens* depromit Christus a *miseria conditionis* ipsorum, praesertim spiritualis, et quidem α) *qua intellectum*, β) *qua conscientiam*, γ) *qua voluntatem ipsorum*.

Miseria eorum conditio spiritualis, et quidem α) *qua intellectum*, significatur per *duces caecos*. Quod summam intellectus ipsorum corruptionem inferebat, qui non luce veritatis, sed tenebris errorum, praesudiciorum, et falsarum interpretationum Legis, erat repletus, ut viam rectam ne quidem agnoscere, nedum ambulare, aliosue in ea ducere possent. Quam miseriam Paulus exaggerat II Cor. III. 14. c. III. 4.

Miseria itidem, ob superstitionem, per quam aberrantes a vero cultu Dei, externis vilibus operibus misere delassabantur.

β) *Miseri* erant, *qua conscientiam*, quae erat erronea, anxiosa, scrupulosa, modo angusta, modo laxa nimis, ex perverso principiorum ac legum sensu: et denique cauteriata. Quae misera est conditio hominis cauteriati in corpore; eadem, et maior, conscientiae cauteriatae, et illius, qui non amplius sentit, quando contra conscientiam agit.

γ) *Miseri* etiam *ratione voluntatis*, quae plane perversa erat, insana propensione et studio ferebatur in bonum falsum, et ad gravissima peccata inclinabatur. Per hanc voluntatis prauitatem, etiam intellectus ad prava quaeque disponebatur. Inde tenebrae et stultitia in utrisque regnabant.

§. CLXXIII.

Primum *Argumentum a dedecore*, contracto ex 1) *admissa hypocrisi*, 2) *superstitione*, 3) *a dolo*, 4) *ab imminentibus iudiciis*.

Per *dedecus* eos Servator vult commovere, quod contraxerant sibi 1) *ex admissa hypocrisi*. *Vos hypocritae!* Hypocrisis et in religione et in vita, per se est turpis coram Deo et hominibus, et nemo hypocrita audire vult. Hinc contra hypocritas in primis valet argumentum a *dedecore*. Volunt enim quam maxime laudari ut honestissimi. Quamdiu homines

homines impuri animi et malae conscientiae se Deo per hypocrisin subiciunt; improbitatem, quae in corde gliscit, externa morum honestate et religionis externae studio aliquo colorant: vel si peccant etiam, peccant clam aliis, et a publicis scandalis sibi cauent. Hinc mouentur maxime verecundia et aestimio aliorum hominum, quibus sancti et probi videri volunt. Velo contra remoto, publice reprehensi, emendantur, si aliqua adhuc resipiscentiae spes est residua. Sic Christus emendare voluit Phariseorum hypocrisin, vt manifestata illa, ab ea desisterent; si quidem hypocrisis detecta, fastidium et pudorem sui ipsius solet parere. Et nihil fortius tumentes inde suppressit spiritus hypocritarum, quam si alii simulationis ipsorum sint conscii, quod tales non sint, quales aestimari volunt. Qui honos, quod aestimium manere potest illum, qui hypocritam, histrionem, ludificatorem aliorum egit? Atqui Pharisei, simulabant metum suffocationis ex ceremoniis non obseruatis, vbi nil erat metuendum; contra camelorum, quibus deglutitis vere strangulari poterant, plane securi erant. Ergo hypocritae insignes poterant ad ruborem excitari.

2) Mouere eos studet per *dedecus* attractum *ex superstitione vana*, et quam loco veri cultus Dei, tamquam nubem pro Iunone, quod dicitur Latinis, amplexi erant Pharisei, conf. §. XVIII. Quanto erat dedecori Ductoribus populi Dei, viris tam grauibus in Republica, ἀντιθεσέως in scrutanda Lege Dei, iactantibus, se solos verum Deum colere, hos, inquam, ad superstitiosum cultum Gentilium delapsos esse, et in colandis culicibus, in decimandis minimis versari. Quemadmodum Gentilium religiones omnes absoluebantur ritibus externis operosis et sumtuosis, et attentissimos diligentissimosque cultores in ceremoniis suis requirebant: Sic et Pharisei, veri Dei cultores, nucleum, internum Dei cultum, plane omittebant, haerentes tantum in cortice. Si forte caecutirent alii ex plebe Iudaei, si Gentilium Popae obtenebrati mente, tale quid facerent: certe Doctor Iudaeus nil nisi Legem tractans, debebat esse illuminatus. Sed, quantum dedecus! nondum nouit ille discrimen inter grauiora et minima Legis postulata, inter res externas et internas cultus diuini. Nonne hoc argumento mouerentur ad meliorem sanctimoniam, si mens non laeua fuisset? Certe IUVENALIS Satyr. 13 in argumento hoc magnam vim mouendi deprehendit:

*Quodcunque exemplo committitur, ipsi
Displicet auctori.*

Denique stimulat eos *argumento sumto a dedecore* 3) *ex admissio dolo*. Dolo et fraudulenter haecenus Pharisei egerant, quod grauiora Deo subtraherent in Ipsius cultu, et sub hac specie attraherent sibi aedes viduarum et facultates pauperum, et gloriam sanctitatis propriae; quod subtraherent oculis Christi pabulum animae, doctrinam saluificam de Christo, ut ipsi dominarentur gregi. Dolo et fraudulenter egerant cum proximo, per hypocrisin, denegantes ipsi officia iustitiae, misericordiae et fidei. Nonne mouerentur ad abolendum hoc dedecus? conf. §. XX.

§. CLXXIIII.

4to percellit eos, *iudicia Dei illustra* in illos detonans, capitibus ipsorum imminencia. Pensitarent viri illi, qui in praesentiarum aegerime ferebant, se a Christo *ὁ ἐλπίς*, Luc. XI. 45, qui sub nomine et titulo Doctorum Ecclesiae sibi aliisque haecenus illuserant; quid futurum sit, si suffundendi essent pudore, et supplicio afficiendi illustri iudiciorum Dei breui manifestandorum. Ergo ut resipiscerent, extremae necessitatis erat. Eodem argumento mouere eos studuit Ioannes Baptista: *Ferte igitur fructus convenientes resipiscentiae. Iam vero etiam securis ad radicem arboris posita est. Omnis igitur arbor, non ferens fructum bonum, exciditur, et in ignem abiicitur.*

§. CLXXV.

III) Ad animum ipsis reuocat *stultitiam*, eamque multiplicem, admissam in studio ipsorum Religionis, utpote vano, hypocritico, peruerso, sibi contrariante et damnofo.

1) Ut *vanum* signatur ipsorum studium Religionis, a) *pex excolare culices ex instituto Maiorum*. Quid hoc erat? res vana, carens fructu puritatis quaesitae. Nemo in cassum laborat. Rifui saniorum se exponunt, qui magno conatu maximas nugas agunt. Ita moueri eo debebant Pharisei, ut abstinerent se ab hac vanitate; et potius operam suam collocarent in exercendis grauioribus Legis, a Deo praeceptis, et promissiones diuinas habentibus. *Frustra*, ait Christus, *me colunt mandatis hominum*, Matth. XV. 9. et v. 17. *Quicquid intrat os*, (etiam culex ex improviso deglutitus) *non profanat hominem*, i. e. maculam peccaminosam ei non inurit. Et v. 16. expresse hoc studium externae puritatis pro *stultitia* declaratur. Quis igitur sanae mentis talem stultitiam admitteret sciens volensque?

§. CLXXVI.

Vanum idem et stultum erat studium minimorum, propter neglectum

Etum officiorum grauiorum Legis. Stulte agit, qui maxima omittit, et minima sectatur. Vti ridetur vanitas stulta Domitiani Caesaris, in cuius vita legitur apud SVE TON. c. 3. quod muscas captare et configere solitus fuerit, et negotia grauiora Imperii neglexerit; (quod apud Chiliaften inter prouerbia allegatur, significans, res minimas et vanas facere). Sic obseruatio cultus externi rigorosa, post se nil relinquit, praeter sensum vanitatis et tristitiae. Hoc idem est, ac sectari muscas, et elephantem ex manu dimittere. Et, vbi *deglutire camelos*, fumus de vitiis flagrantissimis, tantum abest, vt, si haec expleta sint, satisfaciant vero ac rationali desiderio animae, vt potius maximos cruciatus conscientiae euigilanti pariant.

§. CLXXVII.

2) Stultitiam ipsorum inde quoque exprobrat, quod fecere *animo hypocritico. Vos hypocritae. Hypocritae autem os loqui stultitiam*, ab Iesaia pronuntiatur C. VI. 17. Et stulte agit, Deo, falli nescio, fucum facere volens.

§. CLXXVIII.

3) Itidem, ob *actiones* ipsorum *sibi inuicem contrarias et repugnantes*, quae non nisi in Subiecto insanae mentis simul deprehenduntur. Talis actio stulta erat, *percolare culices, et simul deglutire camelos*, h. e. disiungenda coniungere, et coniungenda disiungere. Quemadmodum sibi ipsi contrariatur, qui ad obolum est attentus, et talentorum prodigus. Ita fieri non potest, vt quis sit vere sanctus, et tamen simul peccatis grauissimis secure indulgeat: in religionis circumstantiis externis minimis accuratissimus sit; et tamen simul grauissima Legis officia praetermittat.

§. CLXXVIII.

4) Denique dimouere eos a stultitia sua valide satis studet Seruator, *propter* damnum accipiendum *ex vae* indicto. Comminationes enim maxime valent apud meticulosos et scrupulosos, si qua vlla cura salutis suae ipsis superest.

Quid igitur validius afferre potuisset Orator noster eloquentissimus ad mouendos istos, nisi obiurgati lapides plane et stipites fuissent? Et licet non omnes, sed ex obstinatis plurimis non nisi paucissimos Scribas et Phariseos permouit; nihil tamen propterea decessit vi eius mouendi Oratoriae. Memento, quod Christus haec dixerit non propter illos solos

los praesentes, sed alios etiam posteros commouendos, in simili statu constitutos.

§. CLXXX.

C) Sapientiae autem et Grauitati Oratoris nostri Sanctissimi iuncta quoque fuit *Elegantia dictionis*, qua FIGURA TEXTVS NOSTRI RHETORICA demum perficitur. Elucet *elegantia*, tum *ex phrasibus integris*, tum *ex verbis singulis*. Et consistit elegantia in genere, *primo* in iusta partium proportionem, et conuenientia verborum cum rebus; quae si cessat, nil pulchrum, nil venustum est. Deinde etiam in acumine; et denique in Tropis dictionis se manifestat. Has elegantias singulas in Textu nostro deprehendimus, 1) *in adhibito Adagio duplici*, 2) *Comparatione*, 3) *Oppositione*, 4) *Παράδοξω*, 5) *Metaphora*, 6) *Metonymia*, 7) *Ritu*.

§. CLXXXI.

Quoad Tropos quidem, *℥ dictiones figuratas*, non omnes illae ornant orationem, sed saepius frigidam eam reddunt. Sed Tropi hic adhiberi, non solum elegantiam orationi conciliant; sed etiam dignitatem et pondus: nec minus ad affectus excitandos, comparati sunt. Ad hos Tropos referenda sunt

1) *Adagia*, quae in linguis omnibus idem praestare solent, quod condimentum in cibis. CAUSSINVS de *Eloquentia Sacra et Profana* III. 4. p. 189. „ubi res feret commode, quasi gemmulae purpureae inserantur, maxime vero in stilo didascalico, qui paroemiarum amoenitate „cultius enitescit“. Praesertim illa commendant se gratia sua et venustate, quae similitudinem aliquam inuoluunt, et quorum vsus est, rem euidentem, et quasi ante oculos spectandam, proponere. Nam tali ratione non solum res illustratur, cum veluti coram spectanda proponitur, et eiusmodi *αὐτοψία* etiam simul mouet animum. Grata sunt, ob acumen sensumque reconditum, ob breuitatem et dexteritatem rotundam. Quae omnia conueniunt in adagiis hic adhibitis, e. g. de *duce caeco*, adnotat, praeter allata, ZEHNERVS in *Adagiis*, Cent. III. Adag. 35, p. 424. in h. l. „Adhibuere illud etiam Ethnici. Vt Cario in *Pluto* ARISTOPHANIS loquitur Act. I. Sc. I. v. 15, *οἱ γὰρ ἐλέποντες, τοῖς τυφλοῖς ἡγέμεθα*, i. e. Nam qui videmus, adsumus caecis duces. Notantur autem h. l. Pharisei, qui cum ipsi doctrinae coelestis plane ignari essent, „rudi plebeculae viam ad agnitionem Dei et beatitudinem monstrare „nitebantur, Matth. XXIII. 24. Rom. II. 19. sed interim cum se ipsos, „tum

tum Auditores, fidei suae commissos, in aeternum exitium praecipitabant.

NIVS L. I. Meliss. c. 9. f. 12. recenset: ὁδηγὸν τυφλὸν λαβεῖν, καὶ σύμβουλον ἀνόητον, ἴσον ἐστίν. Idem est, caecum viae ducem, et consultorem adhibere. Et notae illae phrasae: ὁδὸν λαβεῖν ἡγεμόνα τυφλὸν, καὶ μὴ εἰδότες τὴν ὁδὸν, ἀντὶ ἐλέποντος καὶ εἰδότος: caecum ducem, et viae ignarum assumere, pro eo, qui videre possi, et viam norit. XENOPHON L. I. ἀπομνήμ. f. 421. Item: τυφλὴ χειραγωγός, caeca dux, PLUTARCH. π. τύχης f. 59. Τυφλὰ πρᾶκτέλευσις, caeci praescripta, h. e. absurda exhortatio, quam ipse auctor non intelligit, apud PLATONEM in Theateto f. 95. Quibus finitimus est locus CICERONIS in L. I. Tusc. Qu. Drusi domum compleri consultoribus solitam accepimus: cum, quorum res esset, sua ipsi non videbant, caecum adhibuere ducem. Et verus HORATII L. I. Ep. VI. v. 3.

Disce docendus adhuc, (quae censet amicus: ut si
Caecus iter monstrare velit.

§. CLXXXII.

2) Eleganter adhibetur Comparatio, instituta quidem modo admodum inaequali, ut fieri solet, si comparantur maius et minus, uti hoc loco a) inter culicem et camelum, tamquam rem minimam et maximam, b) inter Legis Cerimonialis et Moralis praecepta et officia, quorum illa comparate sunt minima, haec maxima, c) inter guttur deglutiens camelum; et inter conscientiam Pharisei, omittentis grauiora Legis praecepta. Comparatio instituitur tali modo: Qualis proportio est inter guttur deglutiens camelum: talis est inter conscientiam nimis laxam, late nimis patentem, et admittentem delicta grandia. In utroque inesse vitium excedens seu monstrum aliquid, necesse est. Si daretur guttur eiusmodi enorme, capax cameli; et si datur conscientia tam laxa, quae maxima admittit scelera: talis, inquam, homo tantum abest, ut possit dici homo sanctus, ut potius monstrum sceleris habendus sit. Praeterea tali comparatione utitur hic Christus in collatione minimorum et maximorum officiorum, qua posterius praefert priori.

§. CLXXXIII.

3) Facit inprimis ad Elegantiam nostri Textus horum comparatorum Oppositio mutua, ἀντίθετον Rhetoribus dicta. DEMETRIUS PHALER. de Eloquent. XXIII. ait, eas demum periodos huius generis esse omnium elegantissimas, in quibus alterius membri verba singula verbis singulis prioris coli opponuntur. Haec oppositio euoluta, in Textu nostro

multiplex est. *a*) opponuntur Pharisei Scribaeque, contra vulgus Iudaeorum. *b*) Sancti magni specie, contra paruos; veluti cameli supereminentes contra culices oculis vix obseruandos propter paruitatem, *c*) hypocritae, contra ingenuos, *d*) Sancti imaginarii contra veros. *e*) Sancti superabundantes iustitia ex obseruatione traditionum humanarum; contra sanctos simplices humiles, obseruantes grauiora Legis. *f*) Decimare, contra negligere praecepta grauiora Legis. *g*) Obseruare instituta hominum; contra obseruare Legem Dei scriptam. *h*) Decimare olera; contra obseruare officia iustitiae, misericordiae et fidei. *i*) Obseruare rem facilem; contra negligere grauiora. *k*) Obseruare externas cerimonias; contra interna officia omittere. *l*) Obseruare rem accurate; contra negligere secure, et contentim habere aliquid, veluti τὸ ἀποδεκατῆν, et contra ἀφιέναι τὰ βαρύτερα Νόμῳ. *m*) Superstitiosum esse in rebus Religionis minimis; contra contemnere maximas. *n*) Parua peccata cauere, et magna despicere. *o*) Lex ceremonialis, contra Moralem. *p*) Culex, contra camelum. *q*) Res minima, contra maximam. *r*) Officia externa, contra interna. *s*) Leue, contra ponderosum. *t*) Facile, contra difficile. *v*) Bibere cum cautione, contra deglutire secure. *x*) Leniter quasi sugere, contra pleno hauustu ingurgitare. *y*) Coli foramina angustissima, contra guttur laxatissimum. *z*) Conscientia angusta, contra laxam. *aa*) Mundities Leuitica, contra Moralem. *bb*) Mundities s. honestas externa, contra conscientiam puram. *cc*) Conscientia scrupulosa, contra maculatam peccatis magnis et cauteriatam. *dd*) Conseruationem vitae corporalis quaerere; contra, exitium animae nil curare.

In specie ex oppositione culicis contra camelum, sensus emergit talis: Quanto minor est culex camelo: tanto minores sunt anxiae vestrae obseruationes minimorum praeceptorum Legis Leuiticae, prae praeceptis Legis Moralis maximi momenti, quae plane negligitis. Quemadmodum longe minor est festuca in oculo, trabe in eodem Luc. VII. 3. seu vti foramen acus longe angustius est camelo, qui tentet per illud transire Matth. XVIII. 24.

Item, ex oppositione omissionis grauiorum Legis, contra decimationem minimorum olerum. Illa tanto maior est prae hac, quanto maius debitum decem millium talentorum prae centum denariis est. Matth. XVIII. 24.

§. CLXXXIIII.

4) Huc pertinet Παράδοξον, ἀδύνατον, s. Contradictio in Adiecto, usurpata in phrasi *a*) *Duces caeci*; quod eleganter dictum, vti *sal infatum*, Matth.

Matth. V. 13. ad significandum statum plane corruptum et perversum Doctorum populi. b) Sic et *deglutire camelum*, quod est impossibile literaliter, et tamen verum moraliter. Et dicitur ita vere et eleganter, ad delineandam sanctitatem Phariseorum prodigiosam, et conscientiam cauteriatam. Ita conscientiam habere, et tamen secure atrocissima peccata admittere, videtur impossibile; certe praeter opinionem aliorum esse: sed accidit modo extraordinario, quando animus callo malitiae per consuetudinem peccandi ita obducitur, ut stimulos quidem et punitiones conscientiae sentiat, sed morsus eius non curet, sed malitiose suppressat.

§. CLXXXV.

5) Itidem huc facit *Metaphora*, quae si apta et moderata sit, incredibilem orationi conciliat elegantiam. CICERO de *Oratore* III. 38, *Inuenta est ob ornatum et dignitatem*. Distinguitur iis oratio tamquam gemmis. Et Christo earum usus fuit per familiaris, idque non solum ob usum illius temporis, quo Metaphorarum et Allegoriarum dulcedo cuncta pervaserat; quem secutus et Christus, acuminibus istarum orationes suas referfit. Propter luxuriantia aetatis illius ingenia, parum comtum videbatur, quod non erat allegoricum. Accommodavit propterea se Christus gustui illorum temporum. Sed maxime, ut abdita regni coelorum mysteria tali modo clariora redderet, et ut impleret vaticinium, quo venturus Messias signabatur ita Psalm. LXXVIII. 2. coll. Matth. XIII. 34. 35. *Absque parabola nihil loquutus est iis, ut compleret, quod dictum fuit per Prophetam, dicentem: Aperiam per parabolas os meum: eructabo occulta a iacto mundi fundamento*. Sic et hic Metaphorae ductae sunt a ducibus viarum, a caecis physice, a culicibus et eorum percolatione, a camelis et eorum deglutitione.

§. CLXXXVI.

6) Ornant quoque *Metonymiae*, ut quae veluti ciuitate iam dudum sunt donatae, si modo caueatur, ne dum elegans Orator esse cupit, fiat duriusculus, obscurus, vel profanus. Nihil horum in Metonymiis nostri Textus. Ostensum id est praecipue in voce *deglutire* §§. C. CI. quae duriuscula videri poterat. Itidem est Metonymia in voce *culicis*, pro re minima, et *cameli*, pro re maxima; in *percolare*, pro, rem colatam potulentam bibere. §. XLVIII. XLVIII.

§. CLXXXVII.

7mo denique *Ritibus* adhibitis plurimum elegantiae inest, ut sint antiquissimi, modo cogniti. Sic *ritus decimationis olerum minimorum*, *ritus percolandi culices*, admodum nos delectant, tamquam figurae actionum

hypocritarum in obseruatione minimarum externarum caerimoniarum cultus diuini.

§. CLXXXVIII.

Inter Tropos Orationis locum etiam habere solet *Hyperbole*, per quam interpretantur vulgo non contemnendi Interpretes nostram paroemiam: *Percolantes culicem, et deglutientes camelum*, e.g. GLASSIUS in *Philol. S. L. V. Tr. I. C. 21. p. 1975.* „Prouerbialis phrasis est de iis, qui in rebus minimis superstitiosi et curiosi, in maximis vero negligentes et securi sunt. *Metaphora hyperbolica* desumpta a liquidis, quae culice illapso denuo percolantur, ut, impuritate demta, bibi possint. Quidam ita *περιφράζει* verba Christi, et applicat: Vos estis iis similes, qui si forte culex in vinum illorum inciderit, excolant vinum, ne cum vino animalculum illud haurientes strangulentur; interea camelum, animal crassum et immane, non modo comedunt, sed ne deglutire quidem dubitant“. Sic exprimitur putida in rebus minutis hypocritarum anxietas. Tales sunt, qui in abstinentia carniū, confessione auriculari, et huiusmodi nugis, maximi sunt obseruatores; in charitate vero et bona conscientia nullam Dei rationem habent“. Et alii plures viri eruditi, conf. §. C.

Rationes per hyperbolen interpretandi addunt; 1) quia proprie et vere dici non possit, quod homo deglutiat camelum. 2) Quia nimis magnum et amplum sit, quod hic dicitur, quam ut applicari possit ad Phariseos. 3) Quia *αδύνατον* quid sit. Propterea non nisi *per excessum dici*, i. e. per figuram Orationis, *Hyperbolen*, explicandum esse.

§. CLXXXVIII.

Verum, cum *Hyperbolae* sint offendiculo bonis animis, ut ad iudicia praepostera pertrahantur de sanctitate et perfectione loquentis Dei, cum cuius veracitate ficti eiusmodi excessus, stare non possint; et praeterea multae locutiones pro hyperbolicis habeantur, quae tamen non sunt tales: propter ea vindicandus est noster locus ab Hyperboles affriktione. Venerand. D. LOESCHERVS in Tractatu egregio: *Scriptura ἀνυπερέβολος* inscripto, omnem Hyperbolen ex Scriptura S. exulare, et loca plurima absque Hyperboles subsidio vulgari, explicari posse, probauit; sed noster Textus in censum istum vindicatorum locorum Ipsi non venit. Inde eius spicilegium nobis reliquit.

§. CXC.

Huic vindicationi inquam Textus nostri ab Hyperbole, inseruit, a) quod notio vocis *deglutire*, non solum in propria, sed etiam translata significatione,

ficatione, fuerit, vt diximus, per familiaris Spiritui S. etiam in V.T; nec vitii quid habeat; siquidem longissimo vsu recepta: quemadmodum aliae multae dantur dicendi formae, vbiuis locorum, linguarum et temporum, quae non nisi sensu translato vsu fuerunt receptae. Et ad hunc morem loquendi humanum Deus, salua sua perfectione, ex *Φιλανθρωπία* singularissima, se demisit, vt intelligerentur, et facilius caperentur res arduae et diuinae.

§. CXCI.

b) Defenditur ex definitione *Hyperboles* communi, qua est *superlatio, exsuperatio, s. excessus orationis, ad notandum reitum augmentum nimium, tum deminutionem nimiam*. Vel secundum CICERONEM, cum aliquid, quod fieri nullo modo possit, augendae rei gratia, aut imminuendae, dicitur. VOSSIVS: *Oratio, fidem superans*. Hyperbole coniuncta est quandoque cum vitio animi, arrogantia, affectus mali impetu, iactantia, studiis fallendi. Vitiosa item, quando v. c. per comparationes aut oppositiones nimias et incredibiles, veritatis meta transcenditur.

Quaecumque harum definitionum applices ad hanc phrasin, *deglutire camelum*, nulla habebit locum. Nullus hic est *excessus*, nec in verbis, nec in animo Sanctissimi Seruatoris. *Non in verbis*, quippe quae nobis non significationem litterae propriam et physicam, sed translata, paroemiale, et moralem propinant. Vti est natura paroemiarum fere omnium, vt aliam rem significant, quam proprie sonant. In dictis talibus respicitur non ad τὸ ἔντὸν, sed ad τὴν διάνοιαν. Si igitur excessus aliquis sit in significatione propria physica; concedere istum possumus, quia significatio physica verbi *deglutire*, non est huius loci, nec Christus eam intendit; sed intendit translata. Non obiurgat Christus de deglutitione camelorum physica; sed de omissione grauiorum Legis; sicut seipsum interpretatur.

Nec *excessus* vllus est factus in animo vel affectu Seruatoris, cuius impetu vltra id, quod par aut verum erat, excessisset. Nec per comparationem cameli cum grauioribus Legis; nec per oppositionem inter culicem, tamquam rem minimam, et camelum, maximam, meta veritatis transcenditur. Nam similitudo atrocitatis incredibilis, vtrique rei congrua est, quae in eo ponitur, quod, sicut omnem excedat voracitatis modum, si quis camelum deglutiatur; ita omnem quoque impietatis modum excederent Pharisei, qui admiscere scelera maxima, nec tamen vllis istorum sensu in conscientia tangerentur. Vere dictum est in sensu morali, *deglutire camelum*, licet non physico. Qualis enim proportio est inter guttur

deglutiens camelum: talis est inter conscientiam nimis laxam, late patentem delictis grandibus. Eadem est, quae inter sepulcrum apertum, et guttur dolosum impiorum, Psalm. V. 10.

Omnis excessus exspirat, comparatione facta inter maiestatem diuinam peccatis offensam; inter quam, ut infinitam, et peccatum hominis, nulla plane datur proportionis mensura. Imagines physicae, etiam eminentissimae et maximae, nondum adscendebant ad granditatem istorum peccatorum; inde alibi dicuntur in coelum ascendere; non physice, sed moraliter, theologice, Esdrae VIII. 6. II Paral. XVIII. 9. quia gradus peccatorum summus designatur, quem definire physice per id, quod est in natura eminentissimum, non sufficit. Hypocrisis flagitiosa Pharisaeorum peruenerat ad limites extremos. Inde poscebat fortissimam et excellentissimam locutionem.

§. CXCI.

Et talis *emphatica, praegnans, eminens, non autem hyperbolica* locutio est hoc loco: *deglutire camelum*. Ita plures eiusmodi, speciem Hyperbolae aliquando prae se ferunt; quae vero, postquam materiam substratam et circumstantias, et Subiectum loquens, sedulo examinaueris, ultro cessat.

§. CXCI.

Sic salua erit haec Textus nostri Figura Rhetorica ab Hyperboles quoque naeuo, si attendamus regulam Vener. Scripturae Vindicis, L O E S C H E R I: „*Ne confundantur cum Hyperbolis locutiones emphaticae, praegnant, eminentes*, quae pro rei, quam significant, dignitate, altius assurgunt, vnaque voce, si quidem loqui sic liceat, *περισσέυματα* dici possent. His nihil dicitur, quod fidem excedat, non transcendit sermo ultra veritatis lineam, ipsamque simul prudentiam ac probitatem inuiolate conseruant“.

§. CXCI.

Et si quando Interpretes Optimi eiusmodi loca per Hyperbolen exposuerunt, certe per Hyperbolen non illud monstrum orationis, uti supra, et vulgo definitur, in mente habuerunt: sed aliam A V G V S T I N I descriptionem, quae L. XVI. de *Ciuitate Dei* c. 21. legitur: *Est modus locutionis, quando id, quod dicitur, longe est amplius, quam quod eo dicto significatur*.

§. CXCV.

Allatis itaque iis, quae ad significationem verborum intelligendam, mentemque Christi assequendam, faciunt, ad metam nos iam peruenisse putamus. Coronidis loco subiungere liceat meditationes attentione dignissi-

gniffimas Beati Megalandri nostri LVTHERI, paroemiae Textus nostri adscriptas, quibus sententiam suam *de conscientia angusta et laxa*, exponit. Leguntur eae in duobus Scriptis eius lingua Germanica conceptis; idiomate Latino a nobis hic redditae. Primum excerptum est ex Operum eius Germanicorum T. X. Editionis nostrae Lipsiensis, ad expositum Caput XVHI. v. 28. Euangel. S. Ioannis f. 266. et in Edit. Altenburg. T. III. f. 663. sq. Isleb. T. I. f. 444. sq.

§. CXCVI.

Verba Textus Ioannei sunt haec: *Et ipsi non introierunt in praetorium, ne polluerentur, sed ut ederent Pascha.* „Iudaei tantam simularunt sanctitatem, ut religioni sibi ducerent, praetorium Pilati introire, ne polluerentur, sed ut azyma ederent. Hic angustas sibi faciunt conscientias, et ingens crimen reputant; sed Filium Dei crucifigere, ipsis nullum peccatum est, et mera sanctitas. Hic habes egregiam Iudaeorum picturam. Ita facit falsus hypocrita; mos ipsi familiaris est, paruum portiunculam sanctitatis obtendere, et postea per omnia praecepta diuina perrumpere, et nullum istorum curare. Ita agit Pharisaeus Luc. XVIII. 12. *Ieiuno bis hebdomade; decimo, quodcumque possideo; non sum, ut reliqui homines.* Hic erat seruus admodum probus, totus purus, scilicet; et tamen in hac sanctitate versans, commisit magnum illud peccatum, quod nullus vnquam peccator perpetrat, nempe, ut sibi persuaderet, se esse iustum, et ut pro nihilo haberet reliquos homines.

„De his hypocritis ait Christus ipse Matth. XXIII. 23. *Vae vobis caet. Hi etiam erant eiusmodi excellenter pii homines, qui decimas dare non detrectabant, angustas sibi conscientias facientes in rebus minimis; sed grauiora Legis transgrediebantur, sine vlllo sensu conscientiae.* De his Dominus sequentem profert parabolam: *O vos ductores excaecati, qui culices percolatis, et camelos deglutitis.* Sunt percolantes tam pure, qui habent in sua Ecclesia cribrum valde angustum, quo percolant se ipsos tam pure, ut ne pulvisculus penetret; quod vero camelus totus deglutiatur simul, id nihili aestimant. Moses scribit de animali quodam (Leuit. XI. 16. Deut. XIII. 15) quod dicitur Struthio, cuius mos est, ubi se sub fronde quadam occultat, qua vix caput eius tegitur, ut sibi videatur totum corpus contexisse. Hoc animal imitantur hypocritae, perditores perdit et nequam.

„Nostri Episcopi, Principes, et totus Papae Clerus, in hac arte item sunt versatissimi; exercent maximam malitiam et nequitiam; postea simulant et ornant se, veluti Struthio; decimant mentham, anethum

„et

„et cuminum, et ita existunt Principes et Episcopi laudabiles. Equidem
 „omnes homines eo inclinant, vt se ornent parte exigua; et tamen intus
 „et in cute sunt magni nequam: sed hypocritae in hac arte reliquos ante-
 „cellunt. Postea non licet hoc bonis, scilicet, viris istis exprobrare, quod
 „pleni sint omnium nequitiarum, quae vel fingi et excogitari queant;
 „tantum abest, vt ne sint purissimi, vt ne hiscere quidem contra eos li-
 „ceat; sanctitate sua multis parasangis alios antecellunt.

„Hic est sensus verborum Ioannis: *Iudaei non introibant praeto-*
 „*rium, ne polluerentur.* Ita esse debet, vt hypocritae nequitiosi sint in vtro-
 „que magistratu, in ecclesiastico et politico versantes. In magistratu poli-
 „tico res ita geritur, vt maximi nebulones, sint viri principes, et vice ver-
 „sa, viri principes sint maximi nebulones, et nequam. In magistratu Ec-
 „clesiastico res geritur ita: pessimi praedicatores sunt optimi, et vice ver-
 „sa, qui optimi esse debent, sunt pessimi. Et nihilominus nil nisi mera pu-
 „ritas et sanctitas inest ipsis. Si vero rem luce veritatis collustres, non nisi
 „sanctitas eiusmodi est, *nolle praetorium introire*; quemadmodum hi Iu-
 „daeï faciunt: caedibus et latrociniis toti immerfi sunt; et tamen nolunt
 „pollui, nolunt introire praetorium. Ego et tu, hic probe studeamus, vt
 „talibus sanctis assimilemur, scilicet.

„Non sine ratione, nec frustraneum est, quod Christus in Euangelio
 „Matth. XXI. 31. de talibus sanctis dicat: *Amen, dico vobis, publicani et*
 „*meretrices praeceunt vobis in regnum Dei* caet. Nam tanti sancti sunt ma-
 „gni nebulones, a quibus ne quidem diabolus cauere sibi potest. Id nobis
 „solatio dictum est, vt, si nobis cum talibus sanctis molestis versandum
 „est, ne impatientes fiamus, sed boni animi simus, et sciamus, quod ne-
 „que Ioannes Baptista, nec Christus ipse, talibus sanctis peruersis vacare
 „potuerint. Itaque sententia eius haec est: Falsos sanctos ita decet, spe-
 „ciem sanctitatis coram mundo prae se ferre, et tamen homines nequam
 „in cute esse. Caue tibi ab istis, qui praetendunt pii et sancti esse, et tamen
 „maximi nequam sunt. Hi nebulones perditissimi nequitiam suam dissi-
 „mulare et ornare student; verum Spiritus S. eam hic reteggit et manife-
 „stat nobis. Iudaeï, homines nequissimi, hic accedunt ad praetorium, et
 „Iesum quoque eodem deducunt; nec tamen habent vllam mortis cau-
 „sam aduersus Eum; prouti Pilatus ter eis hoc exprobrat: nihilominus
 „volunt esse toti sancti, et ne quidem introire praetorium, vt ne polluan-
 „tur. Hoc scriptum est opprobrio nostris Sacerdotibus summis et Senio-
 „ribus, Episcopis et Principibus, qui illudunt mundo, ac si sint pii et san-
 „cti; et nihilominus tamen pios et probos Christianos et Praedicatores
 „ex

„ex suis ditionibus in exilium expellunt. Quis, quaeso, malum!
„ipsis potestatem dedit, de doctrina Euangelii iudicandi? Euangelium
„nihili aestimant; sed quaerunt tantum causam homines capiendi et ex-
„spoliandi: et nihilo secius magni sancti esse volunt. Vae ipsis!

„Haecenus exposui hanc materiam de iis, qui crasse tale quid perpe-
„trant, vbi homines sentiunt et manibus quasi palpant; vti Pilatus hanc
„Iudaeorum sanctitatem persentiscit, et obseruat. Nunc veniemus ad
„modum subtiliorem huius vitii. Quando Diabolus hoc erga nos in-
„tendit, est illud tentatio subita et virulenta. Si quando offendit con-
„scientiam afflictam, quae cupit pia esse, tentat eam ex hac parte. Sic
„inter nos Euangelicos nullus est, qui non laboret magnis et grandibus
„peccatis et vitiis, v. g. quod dubitet et vacillet in fide, et aliis nodis cras-
„sis. Sed peccata haec grandia et nodos crassos Diabolus intentatos pror-
„sus relinquit; verum naeuis leuioribus nos laceffit, v. g. si quis forte ver-
„bo vel risu excefferit, hoc solet exaggerare, vt vexet et excruciet con-
„scientiam.

„In hoc etiam casu hic Textus vsum suum habet egregium. Do-
„cet enim non solum, vt vtamur eo ad terrendos aduersarios nostros et
„hostes; sed etiam ad nos erigendos, vbi pauidi et tristes sumus, dicen-
„tes: Si Dominus Deus noster potest me mansuetus ferre, quod non fir-
„miter in Ipsum credam, sed saepius palpitem et dubitem; quid tu, Dia-
„bole, me vexas aliis minutis naeuis et peccatis? Probe sentio technas
„tuas et malitiam: ideo hoc facis, magna peccata et crassos nodos tegan-
„do, vt nihili ista curem, nulli religioni mihi ducam, neque veniam isto-
„rum peram; et interea cum aliis leuioris momenti conflitet; vt culi-
„ces percolem, et camelos deglutiam.

„Et haec est methodus Diabolo propria, et verus ipsius color, ex
„quo ipsum dignoscere debeo. Talis est ille nequam, vt grandia peccata
„possit extenuare, ne agnoscamus ea; et contra minuta peccata exagge-
„rare, quo pius quisque semetipsum mordeat, excruciet, et enecet. Ideo
„debet Christianus discere, ne facile patiatur conscientiae suae infligi vul-
„nus; sed quando in Christum credit, et cupit ex animo pius esse, con-
„tra peccata pugnat pro viribus, si quando nihilo minus interdum impin-
„git et labitur, ibi non patiatur bonam suam conscientiam sibi perdi, et
„dicat: Transeat hic error et lapsus cum aliis meis vitiis et peccatis, quae
„decet me inferre in Articulum istum fidei: Credo remissionem pecca-
„torum; et in precationem quintam Orationis Dominicae: Remitte no-
„bis debita nostra.

„Itaque hic Textus inferuire nobis debet, *Primo*, contra proditores
 „et nebulones, qui ficta sanctitate se ornant, ad illos terrendos. *Secundo*,
 „vfu conscientiarum infirmarum, ad consolandas illas; vt discamus, me-
 „dium tenere, dicentes: Ego sum miser peccator, ignarus vllijs sanctita-
 „tis meae atque solatii; sanctitas mea et solatium est solus Christus. Ve-
 „rum impii et ficti sancti incedant in ista sua sanctitate imaginaria, quae
 „ne flocci quidem aestimanda est; sub ea ostententur: et tamen pleni sint
 „magnorum abominabilium peccatorum, quae nec vident ipsi, nec sciunt.
 „Quemadmodum Papae sancta familia pro magna sanctitate reputat, si
 „vestibus suis missalibus sit induta. Simul autem damnat verbum Dei, et
 „martyres occidit. Nota mihi hos socios; nomine suo proprio dicuntur:
 „*non introeuntes in praetorium, ne polluantur.* Tales sancti erant etiam
 „Sacerdotes summi, et Iudaei, perditissimi proditores et nebulones, vo-
 „lentes facere iustitiam exiguam, ne videretur peccatum ipsorum gran-
 „de, nec sentiretur.

„Sic videmus ex hoc Textu, primo: quomodo sancti falsi in rubo-
 „rem dentur, qui minutias aestimant, et grandia negligunt; quomodo in
 „Papatu factum est. Quando sacerdos non obseruauit accurate horas ca-
 „nonicas, id erat peccatum magnum, difficulter remittendum. Si vero
 „mariti alieni coniugem seduxerat, id erat leue et veniale peccatum. Haec
 „est falsa et peruersa sanctitas. Molestum est; sed scriptum; solatio no-
 „bis, illis terrori.

§. CXCVII.

Excerptum alterum est ex iisdem Operibus German. Editionis no-
 strae Lipsiensis, T. XXII. f. 188. b. sq. ex Supplemento Halensi f. 410. ex
Sermone, qui lingua vernacula prodiit sub titulo: *de triplici vita bona, pro*
informanda conscientia, Anno MDXXI. Ibi *leuiora s. minora Legis* L V-
 THERVS explicat, et applicat ad opera externa cultus publici, ad certa
 tempora et loca alligata, prout tum temporis in Ecclesia Romana erant
 vsitata, quae sunt cerimoniae et gestus externi, et modi in vestitu et cibis;
 quae, nisi Ecclesiae minister prospiciat populo, magnum periculum et
 damnum inferunt conscientijs; inde indurati et caeci homines euadunt,
 nisi meliora edoceantur. Haec summa est verborum antecedentium. Se-
 quitur nunc expositio ipsa.

„Huius rei exempla quaedam damus. Quod Sacerdos, monachus,
 „virgo monialis, Episcopus, et totus ordo Clericorum, vestitu a Laicis di-
 „uerso, induantur, diuersis quoque gestibus vtantur, et in templo vestes
 „sanctas induant, orent, cantent, et similia agant: haec omnia sunt opera
 „externa,

„externa, vestibus et locis alligata; et qui ista facit, obseruat doctrinam de
„his statutam, et dicuntur bona opera, bona vita, spirituale officium, ha-
„bet inde conscientiam securam et bonam, (imo arrogantem,) quasi rem
„bene gesserit. Vicissim, si horum aliquid negligit, vestitu suo non rite
„amictus est, tempus suum statutum non obseruat; malam conscien-
„tiam nanciscitur, veluti qui mandata diuina non seruauerit.

„Quarto. Similiter nos omnes facimus, quando praecepta ieiunia
„vel ferias obseruamus, vel transgredimur, donec nobiscum per conui-
„uentiam et somnolentiam ministrorum Ecclesiae res eo prolapsa est, vt
„religioni maiori ducatur, si quis frustulum panis vespera diei ieiunalis
„edat, quam si temulentiae, execrationibus, diris friuolis indulgeat,
„mentiatur, defraudet, moechetur, vel aliud quoddam peccatum graue
„admittat; adeo tenaciter eiusmodi doctrina, vita et conscientia adhae-
„rent cibis et rebus externis. Imo, quot Sacerdotes iam reperiuntur, qui
„non decies maiori ducerent sibi religioni, si quando absque ornatu mis-
„sali, absque lapide marmoreo, argenteo calice, vel huius simili, Missam
„celebrarent, quam si quinquies scurrilia, fescennina verba locuti, menti-
„ti, calumniati essent, vel alio modo proximum suum laessissent. Adeo te-
„naciter eorum conscientia adhaeret his rebus externis, et soluta est re-
„bus istis veris. Et quis Laicus non ducat sibi religioni maiori, si vespera
„cuiusdam festi Apostoli, vel alio die ieiunali, ederet butyrum, oua, car-
„nem, quam si manu, vel lingua, aliquem occidisset, gestum incestum, ver-
„bum vel factum turpe admisisset? Quinimo eo deuenit, vt nulli Laico
„liceat calicem, nec copale attingere, et magnum periculum conscientiae
„intendatur, si quis fortuito illud attingat. Porro, si quis Laicus, ex im-
„prouiso Sacramentum sacrum digito attingat, deglubunt ipsi istum digi-
„tum. Tantopere hic exaggerant conscientiam, vbi tamen nullum prae-
„ceptum, nec interdictum existit, vt putem, illos prorsus insanire.

„Quinto. Ecce, talis conscientia et error inde oritur, quod omnia
„miscentur, et nihil recte inuicem distinguitur. Sic perit inopinato re-
„ctum discrimen, et vera doctrina. Sic eo res peruenit, vt minimum pro
„maximo, et maximum pro minimo habeatur. Sic exulat pietas, et arro-
„gantia irrepit, quibus homines manifesto indurantur et excaecantur;
„quod per mundum vniuersum facile patet. Nonne verum est, quod
„totus mundus, clericus et laicus, plenus sit perfidia, fastu, auaritia, odio,
„lasciuiam, et omnibus peccatis? quae tamen nemo attendit: manent sine
„pietate; et tamen persuadere sibi audent, licet indicata vitia non emen-
„dent, nihilominus se cum Domino Deo nostro in gratia esse, et bene

„agere, si Missam suam celebrent, horas suas orent, vestes suas sacras induant, Ecclesiae suae ritus obseruent. Simili modo Laici, si ferias suas, et ieiunia obseruent; vel quasi Dei nostri aliquid interesset, an cereui-
 „siam primam, vel secundam, bibas; carne, vel pisce, vescaris; ieiunes,
 „vel ferieris. De his dicit Christus Matth. XXIII. *Vach vobis, Scribis,*
 „Clericis, et omnibus *hypocritis, qui decimatis mentham, et anethum, et*
 „*cuminum, et omittitis, quae grauiora sunt Legis, iudicium et misericor-*
 „*diam, et fidem.* Haec oportuit facere; et illa non omittere. *Duces*
 „*caeci, qui percolatis culicem; camelum autem deglutitis.*

„Sexto. Nonne Christus ipse pulchre hic depinxit stultas et per-
 „uersas conscientias eorum, qui res magnas extenuant, et paruas exagge-
 „rant; quo Deus exacerbatur. Quid est, quod cribrum tam angustum
 „adhibetur in legibus externis, vt etiam culex excipiat; et contra cri-
 „brum tam laxum adhibetur in operibus vere bonis, vt etiam camelo
 „transire liceat? Idem est, quod conscientias tam angustas, et doctrinas
 „tam anxias faciunt in rebus, quae sunt vel nullius, vel exigui ponderis;
 „contra conscientias tam laxas et amplas faciunt in rebus magni momenti,
 „in quibus tota summa agendorum vertitur. Hi omnes sunt sancti
 „Atrienſes“ (allegoria alludit ad tres partes templi Hierosolymitani,
 „Atrium, Sanctum, et Sanctum Sanctorum, ad cuius typum in tres classes
 „dispescit Sanctos LV THERVS) „qui tantum quinque cubitos alti sunt,
 „i. e. in quinque sensibus, et in vita animali sanctitatem suam habent po-
 „sitam; et tamen hoc coram mundo magis splendet, quam vera sancti-
 „tas. Ex ea causa multi etiam versantur in hoc Atrio Ecclesiae, s. sancti-
 „tate externa. Nam Atrium hoc plus quam triplici longitudine excedit
 „Sanctum, et decemplici longitudine superat Sanctum Sanctorum; ita
 „vt etiam multitudo magnum incitamentum sit talium erronearum con-
 „scientiarum, operum, et vitae.

„Verum periculosa est conditio parochorum et praedicatorum;
 „nam ratio grauis ipsis reddenda erit, nisi assidue hic vigilant, et huic
 „errori resistent, et populum recte de eo doceant. Contra, si volunt
 „in hoc, suo defungi officio, persecutionem a Papa, Episcopis et Prae-
 „latis clericis perpeti ipsos oportet. Nam Ordo iste Clericorum in his
 „rebus atriensibus (s. externis,) et peccatis profundis, totus immer-
 „sus est, nec ferre potest, vt quis aliud quid doceat; volunt colantes
 „culices, et deglutientes camelos, manere.

„Septimo. Quia igitur quisque perspicit et palpat, quod talis atrien-
 „sis res externa neminem emendet, et omnia, quaecunque ad vestes,
 „cibos,

„cibos, loca, tempora alligata sunt, neminem efficiant pium; ma-
 „nent enim singuli infidi, auari, impatientes, fastuosi, non casti,
 „iracundi, inuidi; quinimo nemo tam alte his vitiis immerfus est,
 „quam iidem ipsi, qui sanctitatem suam in cibis, vestibus, locis et
 „temporibus collocant, vti videmus: deberemus ergo aliquando ad
 „mentem sanam redire, et ita cogitare: Haec non potest esse via recta,
 „ad pietatem et salutem ducens; aliam esse, necesse est. Et quia flocci
 „adeo pendent grandes et graues transgressionem, deberemus fieri tam
 „sapidi, vt multo inferius aestimarem transgressionem pomparum
 „externarum istarum, in quibus pesfundari tam multos videmus. De-
 „beremus asue fieri, vt veram contrarietatem introspiceremus. Ver-
 „bi gratia, si videres calumniatorem vel effrontem garrionem; et con-
 „tra alium, qui ieiunium vel ferias violaret, et cibo prohibito vescere-
 „tur, deberes decies magis exhorrescere priorem prae posteriore, et
 „hunc aestimare pro deglutiente culicem, illum pro deglutiente came-
 „lum. Molestum est ac scandalosum, quod Papa tam rigoroſe vult ob-
 „seruari abstinentiam ab esu butyri et ouorum, vt licentia eorum redi-
 „mi pecunia per litteras indulgentiarum necesse sit. Nec tamen id vr-
 „get, ne quis peccet contra Deum. Molestum, inquam, et scanda-
 „losum est, quod Episcopi et Praelati in eo sequantur Papam, et adiu-
 „uent, quando ipsi talia miscent et peruertunt; culices colant, et ca-
 „melos deglutunt. Quomodo plebs misera se ipsam his extricet, si
 „ipsius rectores et doctores in eo resistent ipsi doctrina, exemplis, et vio-
 „lencia?

„Octauo. Nunc ex Atrio progredimur in Sanctum, i. e. in
 „doctrinam, opus et conscientiam, quae vere bona sunt; veluti hu-
 „militatio, liberalitas, mansuetudo, patientia, concordia, fides, ho-
 „nestas, castitas, et quae sunt similia: quae non sunt alligata cibis, nec
 „vestibus, nec locis, nec temporibus, nec personis. Hic enim plus
 „valebit Laicus, quam Sacerdos; Sacerdos plus quam Papa; mulier
 „plus quam mas; puer plus quam senex; pauper plus quam diues;
 „nudus plus quam splendide vestitus; agrestis ruri plus, quam ciuis
 „domi; qui in camera est, plus quam qui in templo versatur. Et
 „huc solum directi sunt Dei oculi; qui hac incedit, recta incedit via
 „ad coelum, nullo respectu habito, quicquid agat vel omittat in
 „Atrio. Hic enim nil quaerit Deus, si modo in hoc Sancto recte
 „agas. Iterum, hic religioni quisque sibi ducat, si blasphematur, pe-
 „ierat, obscena loquitur, audit, videt, facit aut cogitat. Hae sunt
 „con-

„conscientiae rectae, hic colantur cameli, et culices deglutiuntur
 „hic accipitur ador, et palea negligitur. Hic immolat Abel
 „agnum; et finit Cainum sacrificare stramen. Hic pugnandum est
 „aduersus fastum, auaritiam, libidinem, iram, odium, et his simi-
 „lia; hic manibus ambabus operandum est, quousque viuimus, vt
 „obliuiscamur Atrii, neque eiusdem indigeamus. Hanc videmus
 „esse viam rectam ad pietatem et salutem. Videmus enim, eos, qui
 „in his se exercent, ad veram pietatem peruenire; non vero eos, qui
 „in Atrio se exercent. Ideo necesse est, hanc, non illam, esse viam
 „rectam“.

En! vsum verborum Textus nostri practicum egregium, mul-
 tiplicem. Hoc frui largiatur Lectori Beneuolo largiter Dominus
 noster, IESVS CHRISTVS, qui est via, veritas, et vita, et
 Archidux salutis nostrae, et verae sanctitatis Fons, Vindex, Exem-
 plar et Effector, per hoc suum oraculum explicitum, praemu-
 niens nos a ducibus caecis, percolantibus culicem, et deglutienti-
 bus camelum. EI sit laus, honor et gloria Sanctitatis
 sempiterna!

Greiff, Johann J.

Oraculum Christi contra percolantes culicem et deglutientes camelum, ex
Matthaei cap. XXIII. v. 24

Lipsia 1749

4 Diss. 3229,2

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10958848-3

VD18 15061329-001